

The cover of the magazine 'Jaunā Gaita' is decorated with numerous colorful wool felts. The felts are arranged in various sizes and colors, including blue, yellow, dark red, green, and purple. Some felts are simple circles, while others are more complex, with concentric rings or spiral patterns. The felts are scattered across the cover, with a dense border of blue felts on the left and right sides. The background is a light, textured surface.

311

Jaunā Gaita

311

ZIEMA 2022

9 770448 917000 20 >

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 311
WINTER 2022

Jaunā Gaita, published since 1955,
is a Latvian quarterly devoted
to literature, the arts, and the
discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor – Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Vīta Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anīta Liepiņa,
Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Lienīte Medne-Spāre, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from JG251 (winter
2007) to JG311 (winter 2022) may
be purchased for USD 10 apiece. This
includes the cost of mailing.

Donations to support publication are
tax deductible in the USA.

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, Latvia

ISSN 0448-9179

69. GADAGĀJUMS 311. NUMURS – ZIEMA S A T U R S

D Z E J A

- 2 Aija Rozena
- 6 Emīls Klaužs
- 9 Reinis Runcis
- 12 Agita Draguna
- 16 Sandra Ratniece

P R O Z A

- 19 Ilze Lāce
- 24 Maija Migla-Streiča
- 26 Patrīcija Preisa
- 31 Jana Veinberga
- 34 Mārtiņš Pommers
- 40 Sandra Ratniece

V Ē S T U R E

- 44 Juris Šlesers

M Ā K S L A

- 47 Agnija Lesničenoka: Pauls Puzinas
- 52 Linda Treija: Rita Grendze
- 54 Linda Treija & Aija Moeller: *Anšlavs un Veronika*

G R Ā M A T A S

- 58 Kristīne Ilziņa: Arno Jundze
- 60 Vija Laganovska: Gundega Repše
- 61 Agija Ābiķe-Kondrāte: Ronalds Briedis
- 64 Ingus Barovskis: Lietuviešu literatūra
- 66 Ojārs Spārītis: Ilgoņa Bērsona *Jaunie laiki*

D A Ž O S V Ā R D O S

- 68 Sakopojusi Linda Treija

I N M E M O R I A M

- 72 Valters Nollendorfs: Knutam Skujeniekam
- 72 Gaida Jablovskā: Lijai Bīrdakai
- 75 Valters Nollendorfs: Runā kritušais

Uz vāka: Rita Grendze. *Spēja atplaukt*
(*Promise Bloomings*). Detaļa. Tekstila filcs. 2022

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu!

Godātie lasītāji!

Turpmāk *Jauno Gaitu* izdosim tikai e-formātā, vairs ne tipogrāfijā drukātā veidā. Sākot ar 2023. g. pavasara numuru, tiem lasītājiem, kuru e-adrešes ir mūsu rīcībā, žurnālu piesūtīsim PDF failā, un no mājas lapas <jaunagaita.net> piedāvāsim to PDF un HTM formātos par brīvu.

Turpmāk lūkosim pārtikt no ziedojumiem, abonēšanas maksu neprasot.

Sirsnīgs paldies lasītājiem par atbalstu līdz šim, un ceram uz jūsu atsaucību arī nākotnē!

***JG* redakcija**

Aija Rozena

rēgs klist pa Eiropu ¹

ievada vietā

uzvara, 1917., Krievija

ilgi tā nāca uz laikiem no aizlaikiem,
nabago taisnība, izsenis gaidītā – tukša
vēdera skaņa, rīkles izsprucis vārds, papirus
bija, sirpis un āmurs pirms, tērauda lakta
pirms pārkalās krelles smagas, naidnieka
galvas tur garī savērtas žuva, citas kā vāzes,
pārbāzti podi, pilošas krūkas uz mietiem
kā putni, laistīja nātres un litrus, pilni tie
pielija, pārplūda puva, purvos un tranšējās,
kopīgos kapos pārnāca Krievzemei pāri,
mežiem un taigām, un stepēm, vilkos
un lāčos, pīšļos atnāca, līdumus izlienot,
Saulvedis bija, latvjus uz Saulaino tāli sauca
un veda.

vētīja naidnieka mantu, sakrāva kopīgos
ratos un prātos šķindošas rotas un samtu,
mežģīnes, cigārus nolauztiem galiem.
ovālos logus, kur vijīgas mēbeles, ķirškoka,
neredzēts parkets, krāsainas puķes uz
sienām, porcelāns, gleznoti trauki aizsita
netēstiem dēļiem.

vadoņi ietinās sermuļu kažokos, cigāru
dūmu biežajos mutuļos, parfīma svaidītu

¹ Komunistiskās partijas manifests

Aija Rozena (1958) ir juriste. Dzeju sāka rakstīt 2018. gada martā. Dzejas rakstīšanas pamati apgūti Ronalds Brieža vadībā Latvijas Rakstnieku savienības „Literārās Akadēmijas” Dzejas meistardarbnīcās (2019, 2020).

Skat. arī Aijas Rozenas dzejoļus (*sarunas ar vīramāti*) *Jaunās Gaitas* šī gada vasaras numurā JG309, 2. lpp.

kabatas lakatu slaucīja bārdā birušos
sirņikus, kādu boršča krāsotu rudi iesirnu
matu, vodu un kotlešu pirkstus. atvēra
ovālos logus, guruši atlaidās mīkstajās sofās,
gaisīgos mākoņos stenēja, pūta, domāja
vieglāku dzīvi.

nabagie atstiepa, pāri tiem nepalika,
pannas un podus, patvārus, govīs un
slaucenes, citas tesmenim piesietas lietas,
zvaigznes un cerības kausēja veserī. rupjo
maizi ēda cik līda, slavēja apaļiem vaigiem.
uzgērba vaļīnkus, pufaikas, sievas ratiem
kritušos naktskreklos, tautiskos kroņos un
lakatos dejoja uzvaru (o, Kaļinka – maļinka,
Kaļinka maja), vienmēr, kā darīts un ierasts,
vienmēr, kā bijis. pudeļu, korķu un stakanu
salūtā izlīda sarkana vanckara seja. tas bija
mēness, pusceļu pagriezies, paslēpa Vārdu.

I

1924.-1953., Staļina fantomā

Staļina fantomā kā Kremļa pulkstenī
ieslodzīti ļaudis precīzi, militāri, ritmā ieeļļo
vissīkākā detaļu, katru tikšķienu rūpīgi
uzmanot, novērš vismazākās novirzes,
baidoties sevis, pārbēdzējus, aizbēdzējus,
nodevējus likvidē visus ienaidniekus,
iedomātos un patiesos, arī komunistus.

Svētās Jekaterinas klosterī Suhanovkā īpaši
slepenā cietumā, īpašos moku kambaros,
īpaši kaitīgos elementus turot ieslodzītus
nereti gadiem bez tiesas un izmeklēšanas,
dzīvnieku būra izmēra kamerās salokot,

sasienot, neļaujot iemigt ar pilošu ūdeni, gāzi, augstu temperatūru, citādām metodēm līdz zaudēta samaņa, saprāts, atzīstoties jau pirms, pirms spīdzināšanas. atšķirot cilvēkus, to liķus tikai pēc numura, kremējot naktīs, pišķus izberot tranšējās, kopīgā kapā. Fantoma personīgos ienaidniekus spīdzinot vēl un vēl, un vēl, pirms nāves.

greznis cietumā lepojas Berija kabinets: zīda aizkariem, paklājiem, sienu paneļiem, liftu, slepenu izeju, tiešo drāti ar Staļinu, lai viss kā pie cilvēkiem.

Staļina fantoma komfortēts Mūžīgās Klusu Ciešanas Solījums bruģē ceļu uz Saulaino tāli.

II

mucā audzis taisns kā zirga loks,
1965.-1985., Latvija

pirmajā ziemā krusttēvs veda ar zirgu. augstajās siena kupenās valstoties pētīju, mēness visviens, pusloka padilis, pusceļa augošs vai apaļi uzblīdis rādīja vienu sānu.

atstāta skolas internātā (tolaik mācījās sešas no nedēļas septiņām dienām) kaunējos, kleita izmēru lielāka, bērnu paslepus skatienos smieklīgi kulstījās.

mājupceļš ziedēja pureņu ceriem, kurkuļu ņurkuļiem, zigzagu puslokiem slīdēja pleznoja, aizburbuļoja, tīruma garajos kukuļos aizstiepa laiku, vāļājās svabadi kā mana soma kādā grāvelī tālu no mājām.

dzīvoju Mežsargos (krusttēvs cirta un zāgēja kolhozam malku), mežs dvašoja svelpjoši, garajiem egļu pirkstiem aizskardams zemi. sargājos mēnesim parādīt dibenu (tas mazas un spurainas meitenes paraujot debesīs). kad mēness (sešdesmit sestajā), ietīnīes oranžā liķautā, aizsedza sauli, es vienīgā zināju tas nebija aptumsums, tās bija mēness dusmas.

trešajā ziemā meklēju klekšu piebērtās mājdarbu burtnīcas (tinte tumšzili sprauslāja, tintnīca gāzelēja), neņemšot oktobrēnos. pusnaktī internāta garajos gaitēnos lūkoju katru paksi, gribēju iespraukties sarkani lakotās piecstaru

zvaigznītes viducī (citi tur bija jau pirmajā klasē), tā nebija mēnessērdzība.

ceturtajā (pie mammas) labi mācījos. sarkanā kaklauta malas bieži atira, baidījās atšķirties ar daudz bērnu ģimenei valsts gādātiem apaviem, somu un, kur nu vēl citādu formas tērpu. biju grāmatā zīmētā meitene Guna rūpīgi sasietā kaklautā, barojot vecmamma trušus (šādai meitenei gāju zem rokas, kad mācījos pasacīt – šķūnis).

astotajā, stājoties jauniešos, lasīju skolas pažobelē atrastās grāmatas, tās vecišķi oda, tomēr solīja Saulaino tāli. es tai ticēju ātrāk pirms sapratu Lāčplēsi (Medvedja-Rvjaņec, Palka-Nosec un Sčastje-Davalka, kāds zinātājs tulkoja). maza uzsūcu Ludmilas Zikinas smeldzīgos septiņpadsmit, dižās Krievzemes āru un birztalu, māmuļas Volgas, svešumā stādītā bērza un vientuļā kareivja elpu (kad klausījos radio, krustmāte klusiņām pievēra durvis).

komjaunieša karte, pēc astotās, jupis vien sazin, kur pazuda. jaunu, pirmajā darbvietā, izsniedza sekretārs Kalvis, neko nedz jautāja, nedz kaunināja, smaidīgs pārsniedza jaunuzņemto biedru skaitu.

darbdienu rīti rosījās radio diktora možajā balsī — labrīt biedri. kopīgi vingrojot, socialistiskajā sacensībā piecgadi sasniedza trijos gados. labākos kāra pie Goda dēļa (mans nākamais vīra tēvs, rūpnīcas kranovščīks, bieži tur karājās). bradjagas sodīja.

lieko krāmēja noliktavās, ražoja vēl un vēl, to pašu, lai visiem viss vienāds, bērnus ietina vienādos autiņos, formas tērpos un kaklautos, audzinot vienādus prātus, bez Dieva.

labāko sūtīja lielajai Dzimtenei. paši našķus saņēmām svētkos, izstāvot garas rindas, lai Padomju miesā mājotu vesels Homo Sovieticus gars.

himnu klausījās visur, kolhozu fermās kopā ar govju rāmo gremošanu, cūku badīgo čāpstināšanu, aitu, vistu un citu lopiņu dabiskajām skaņām.

plašajos tīrumos un viļņojošajās rudzu druvās, izbaidot traktoru un kombainu mierpilno dunu, čaklās kolhoznieces

pusdienas pārtraukumā steidza pie mīļotā, sarkanu magoni matos, piena krūzi un svaigi ceptu rupjmaizes rīku, arī mamma, fermas pārzine, steidza uz lauku, kur tētis kombainā novāca ražu.

vasarās sajutos svarīga, kolhoza brigadiere vietējā radio sauca kopības darbos – savākt sienu, ravēt kilometriem biešu vagas. ierasti ganiju govīs, klamzājot mēteli, oderē izplēstām kabatām, pilnu smaržīgiem āboliem no fermas dārza. bija badīga, reiz tur iespruka māsas atvestā konfekšu turza. vēders nebija mierināms skābenēm, ievogām, līdzņemtās rīkas tiesājās krietni pirms laika.

sievas kārtā, ikdienas rūpju pārņemta, lasu mājturības grāmatas, mācos konservēt gurķus. sarindoju, salieku garšvielas pareizajā daudzumā, pareizi pasterizētās stikla burciņās uzleju verdošu ūdeni, pareizajā temperatūrā atkal pasterizēju.

ar iekonservētu prātu mazgāju veļu, izvēršot otrādi, izpurinot. gludinot laikā noņemtu, pa vidu ieliktu marli, ik krociņu stērķelējot, izlīdzinot. ieliekot smaržu mētru, lavandas saišķi, lai ilgāk glabātos kā manas stērķelētās smadzenes.

Spoka grāmatā mācos aprūpēt bērnus, Zelta uzvedības grāmatā dzīvi - ilgvilņu lokotiem matiem, pelēku apģērbu, seksu bērnu radišanai, bez katastrofām, trako namiem, alkoholiķiem, bezdarba.

III

katarse, 1985.-

Gorbačova laiks, piebāzts ar nedarītiem darbiem, nesasnigtām uzvarām, zemletes skatlogiem šūpojas kā jūrā sarkanā brīdinājumā laikā pamesti tīkli. izsenis zināms - kopus cūka nebarojas, ļaudis ņēma, cik varēja, tā nebija zagšana. maza, nereti mammas un vēdera sūtīta, pārnesu krējuma ķēniņi no kopīgā aizgaldā (fermā nakti dzesējās piena kannas, piens bija jāapmaisa).

Maskavai sūtāmie papīri rakstijās pilni ar Piecgades plāniem un skatlogiem (skatlogus tukšoja blatnieks, nestāvot rindās).

partijā nestājos, nespēju milēt tik kvēli kā vīrieti, čeka nesauca, neapstrīdēja, bija nokritis mūris, mēness spīdēja abpus, tas nebija pilnmēness, kaut kas neticams, apšaubāms, apšaudāms virmoja, viļņojās tūkstošos par citādu dzīvi, brīvi kaut postalās.

cerībā, ka skolotājai nekad vairs nebūs jāmulst skaidrojot, kāpēc padomju Dzimtene rakstāma ar lielo, bet mana ar mazo burtu.

izsāpot vecāku pat čukstus neizteiktos vārdus par mājām, kas atņemtas., ģimenes piespiedu nabadzību - izdīlušām bikšēlēm, brīvpusdienām, dzīvi internātā pretstatā grandiozajiem darbaļaužu sasniegumiem, plaukstošo dzīvi kaut kur ārpus, koši sarkanām neļķēm 8.martā laimīgās padomju sievietes rokās un mammiņas nogurumu, ordeņiem par katru nākamo bērnu, kopā 5 par deviņiem.

uzspridzinot pieminekļus, visu, kas atgādina tos laikus. dievinoši raugoties uz letiņiem, kas atgriezušies no turienes - otrpus dīķa, naivi iekrītot ārzemju plastmasas maisiņu šarmā, maksājot par tiem bargu naudu, bargi maksājot ne tikai par to, baidoties būt atpakaļrāpulis, komfortējot, atkal komfortējot rēga atstātās šķebīgās mieles, kopīgi uzkrātā izlaupīšanu, kukuļošanu, draugu būšanu, savējos. pārprasto paklausību Briseles likumiem. Abrenes bezierunu atdošanu. nelaikā atvērtos čekas maisus, bez lustrācijas - izrunāt, atzīties, izstāstīt, uzklaut kā Lidijai Doroņinai atrast spēku, gudrību piedot, aicinot piedot, lai dziedētu abas puses. partijām karojot, savu patiesības kripatiņu kā bezmaksas banānus pasviežot pirms vēlēšanām, sašķeļot sabiedrību, tautai balsojot kājām, aizbraucot.

komfortēt, komfortēt, komfortēt - laiku, laikus, laikmetus, sevi sargājot eksistēt, melīgi eksistēt, par brīvi kaut vīzēs.

kad ļaudis atvēra prātus, grāmatu vākus, maisus un zārkus kļuva par purvu - uzblīdu gliemjiem, stāipīgām dūņām, smacīgu rāvu. biju kā dzeguze notrūkstot kukū, netiku tālāk skaitot līdz desmit. izlīdu Parkā ik devītā maijā - debesīs plaiksnījās brālis pret brāli kā senči pret krustu. norautas kājas, galvas un rokas kā švīkātas ēnas. streļķi un tētis no vācu gūsta pusceļu bēdzis. es biju viņi.

IV

lūgšana, 2022., Ukraina

kādā Parkā cituviet, kāds paņēma, izgriezta, uznesa, Horvela kalnā uzstiepa, Svētajā karā trāklēja, iešuva dienu, pacēlās divgalvju putnā (kristāmtrauks knābī), oranži melnu ūdeni svētīja brāļus, tālu, daudz tālāk par Parku un Bībeli, kādas Katrīnas II jukušās Džeržavas galu.

bet, ak ķeza, ak nelaipe, ak šī draņķīgā Debesu valstība - Kains atkal Ābelu galina, brāļu kristāmtrauks, svētvārdu izgrūstīts, asiņo, asaro, pāršķeļas, zelta trejzobu bite izšķiļas, pārtapa zila, trejzobis zeltu tarkšķēja, dzēla, saulpuķes paslēpa sauli, irbeņu ogas kreķšķēja, vārpas šņāca un biedēja.

briķšnos un biežņā Kains kasijās puniem un pautiem, turēja bikses, sažņaudzās jostu, pameta tētiņa rubļus, Ādama zemi, netikli iesēto sēklu, piesmietās lūpas, izbīli bēga.

tētiņš šķirstīja Grāmatu, īgņojās, glaudīja prātu, ak kāda morda tūkst tētiņam kāda, sarkana vanckara tāda, mēness divpirkstiem krustijās, meklēja Vārdu.

ak šis nabaga, nabaga tētiņš, ak šis nabaga, nabaga mēness, Gospoģi pamiluj, Gospoģi pamiluj, Gospoģi pamiluj.

nobeiguma vietā

Staļina upuriem

neapbedītie

ziemas sniegā pamestos bada, bezspēka, izmisuma nospiedumus vējš pārvelk ar melnbaltu grafita miglu, dusmīgi maina ornamentu, vilki plosās.

pavasari uz zemes gulošo acis izzied dzeltenu pureņu kausos, zaļās lapas tur pirkstus, tinas ap elkoņiem, kaklu, atdzimšana.

kopīgā kapā izbērtie pīšļi izplaukst spēcīgu ķekaru ogās.

purvs izvemj nesagremotos zābakus, cepuri, cimtus, pufaiku ar uzšūtu personisko numuru, tad arī numura galvu, kājas, norautās rokas.

tranšejas malā vējš slāpē nopūtas, mātes neizteikto atvadu čukstu, rudenī nosedz ar biežākām lapām buldozera pavirši uzgrūsto kārtu.

kāda dvēsele Svētās Jekaterinas klosterī Suhānovkā bailīgi aizlūdz, aizrunā prom vājprātu.

Tenors Emīls Klaužs ar Latvijas operetes fondu ir kopā jau no tā pirmsākumiem, piedalījies visās operes izrādēs, kuplinot kora skanējumu. Viņš ir Siguldas Opersvētku dalībnieks un dziedājis mūzikla Meierovics iestudējumā u.c. projektos.

Emīls Klaužs

* * *

to vakar aizlidoja visi gulbji
pēkšņi, it kā būtu beidzies laiks
it kā glābjoties no kādas katastrofas
it visi, arī tie ar porcelāna spārniem,
cēlās un plīsa
pret vienkāršu vēju
vai ķērās viens otrā
ļenganiem baltmaizes kakliem,
izturēja vieglie un strupie
tie, kas vienmēr badā dzenāti
ar vienkāršām nepieciešamībām
pacēlās gaisā viegli, ierasti, it kā uz darbu
nākamajā dienā neredzēju nevienu
arī aiznākamajā
arī šodien gulbju vairs nav
tās pāris spalvas, kas palika, savācu
un sabāzu spilvenā

* * *

kraukļi krokojas stalažās
katru gadu tās uzslīn par augstu manai
balsij
aizgājušie silueti dilst savstarpējā berzē
varu tikai nošķelties no perlamutra ādas
atvērt logu
klausīties kā tūkstošiem bērzlapu sitas viena
pret otru
un krīt ar to pašu noturību

bārs

jūras kondensāts griestos pelnu trauku
klusā daba matu ērkulī šauri gaiteni zemo
frekvenču murdoņa vaskotas bārdas
saulē žūstošas sirdis kafijas krāsas smaidi
apaļiem galdiņiem liktas dzīslainas rokas
vēnu haikas vijas zeķubikšu robu plīsumos
melnbaltie filtri tu mani redzi bez sarkuma
tavas kājas pārkrustotas pār mani iesists
taviem desmit centimetru papēžiem sienā
kā ierāmēts Munka kļiedziens alus nolieti
griesti dreb un pudeļu korķi zemsaišu
spiedienā šaujās uz visām pusēm plauksta
paver ceļu tuvāk svārku malai slīd ar vien
tuvāk putekļi aiztur elpu viņa neiztur
izplēšas no šīs lapas negribēdama palikt
pelnu traukā atmet matus pār kakla nogāzi
kā sļūdoni pār miesas trīci skatiens iekāpj
tramvajā uz nākamo bāru uz nākamo
sastapšanos ar nākamo mani sakratīts alus
klāj zemi putu ziedi negrib laist viņu vaļā
bet viņa ir bruņota ar augstiem papēžiem
un vecais tramvajs slīd pa tām pašām
slīdēm pa tām pašām mugurām radiofonā
Hendeļa Sarabanda seismiski aktivizē
zemūdens velnus apstājies nāc atpakaļ te
ir labi te ir brīva vieta atstāj vismaz stikla
lausku ar ko es varu rakstīt ievākot ieburzīt
krūšu korē atvērta vējstikla zvaigžņu
skaidās krāsni dedzis žurkulēns ķermeņi
sautējas tumsā saveļas svārki korpēm rokās

krustojumos spraucamies kā zāles asni caur
asfaltu oranžas neona saules luksoforu
apspīdēti kanalizācijas lūkās kladz zudušas
pilis tā tava balss tava formu forma pirmā
apskāvienu smarža savākta manī kā lode kā
gaismas slēdzis

Bogota

atslēdzu dzīvokļa durvis, nometu koridorā
somas, padzēros krāna ūdeni, iegāju dušā,
izkāru mitro veļu uz balkona, apsēdos
dīvānā, viņa uzrakstīja, ka tūlīt būs
ienāca viņas jaunākā māsa, palīdzēju ar
angļu valodas mājasdarbu, aplūkojām
vietējo influenceru pakaļas, pēc tam
viens otra. secinājām, ka arī varam savākt
daudz sekotāju. viņa uzrakstīja, ka baigie
sastrēgumi un cer drīzumā būt

ienāca vecākā māsa, viņai mugurā
bija melns naktskrekls, kas nedaudz
nosēdza dažādu dzīvnieciņu tetuvējumus uz
gurniem. runājām par ēdieniem ledusskapī,
kuru nosaukumus tā arī neatceros, un
par to, kā ar rozā kokaīna palīdzību
dzimumakta laikā var ne tikai fiziski, bet arī
astrāli ienākt partnerī. vecākā māsa aicināja
uz bāru ar draugiem, bet es atteicu, jo viņa
tikko uzrakstīja, ka būs pavisam drīz
dzīvokli smacēja vulkāniska tveice,
nomazgājās vēlreiz dušā, uzliku austiņās
Koltreina psalmu, izņēmu no somas
izmirkušo pierakstu kladi un izliku žāvēties
uz balkona. izžuvušo veļu ieņurcīju atpakaļ
somā. viņa uzrakstīja, ka sastrēgumi
nebeidzas un vēl jāiebrauc pie drauga pēc
hašiša eļļas, pēc tam uzreiz uz šejieni

es apgūlos un iemigu, mani
pamodināja viņas kaķis. glaudīju kaķi
un izskatīju tuvumā esošos tetovēšanas
salonus, lielākoties visiem bija 4 zvaigznes,
jaunākā recenzija divus mēnešus veca un
vienam bija instagrams, saglabāju to
izgāju uz balkona uzsmēķēt un skatījos lejā,
centos starp mazajiem punktiņiem saskatīt
viņas stāvu, bet redzēju tikai pāris klīstošus
suņus un tirgotājus, kas sastrēgumos
iestīgušajiem auto mēģināja nopārdot
čipšus, cigaretes un citus labumus, pie
viņiem vispār var atrast visu pasaulē
iespējamo

pagāja divas stundas. uzliku
Jekaterinburgas elektronisko avangardu 4

ПозицииБруно. nespēdams iemigt, izgāju
uz balkona un atvēru izmirkušo kladi, lai
parakstītu, bet lapas bija pārvērtušās papīra
biezputrā. nolīdināju kladi lejā, to apostīja
un apčurāja balts ielas terjers. no viņas
nebija ne miņas
pieklauvēju pie vecākās māsas durvīm un
vaicāju, vai joprojām grib uz bāru, bet viņa
vairs negribēja. bet drīz jau būs arī viņa, un
tad es tāpat vairs netikšu. un, protams, ka
viņa atvainosies un es teikšu, ka viss kārtībā
viņa neatnāca

* * *

sālsūdens triecas tēraudā, atsvabina,
spodrina, dāvā man balsi
lūkā ar savilcējiem iesiets prožektors, izeja,
dušā karsts ūdens atdzīvina matus, plecus,
muguru, pautus
es esmu kauli, tērauds un āda
otrā pusē bruģis, pavasara stādi, sildlampas,
terasēs iesietas led diodes, glāzes,
masīvākas par dzerošo galvām, to saturs ir
garojošā pilsēta
gibson basa rifi, ko piedzied klejotāju
balsis, viena no tām disonē, mirgo sirds
overdrive lampiņa, streipuļo, pacēlusies
virs karavānas, virs orķestra bedres un iegul
spodrās *vagabond* korpēs
kāds pagriež galvu, kāds aplaudē un sagriež
plaukstu, mazgā izlietnē, ieskatās spogulī,
kaut ko sapratis, taisnā ceļā dodas skūpstīt
to, ko pirms brīža kautrējās uzrunāt
nevaldāmā balss, Tristana akordā savilkta
roka sasniedz, pirms paspēj aizcirsties
barjeras
aizvainotā balss, kas turpina sanēt sapņos,
bet nevar pierakstīt pamostoties, ne apsolīt,
iesaldēt, ievilkēt krājkontos
jo ciešāk klausies, jo klusāka, zūd aiz logiem,
sabarzītām segām, saplēsto kečupa, prežu
iepakojumu balss
un ziema peld starp zvaigznēm, bāla,
sadzērusies, kaiju virtenes plīst un birst pār
sausām rīta mutēm balss

Rita Grendze. Darbs no cikla *Sapņi sūnājā (Mossy Dreams)*. Tekstils. 2022

Reinis Runcis

* * *

klusē tek straume
tālu
debesīs
nevar un nevar
saskatīt galu
un salu
cik daudz

* * *

acs
kāpēc
tik maz man pieder laiks
tik okeāns tam sāpju
bezgalīgu
veļas pāri
pie sveša krusta sviedri smird
es noskatos
un šķībi smaidu
ko es te daru velns
parāvis
pajautā to sev
pats

Reinis Runcis (1974) ir dzejnieks, kurš pēc autoavārijas ir ratīņkrēsļā. Viņš ir autors dzejas krājumam *Healja* (Neputns, 2011), bilingvālajam lirikas krājumam *Elementi* (Neputns, 2014), kas izdots ar atdzeju japāņu valodā, kā arī grāmatai *Gaismas ķermenis* (Ameija, 2016). Patikšanas gadījumā atbalsts tiek vienmēr mīļi akceptēts (personīgi facebook). Video priekšstatam <<https://www.youtube.com/watch?v=LOfCtNJ96eA>>

* * *

vienkāršu vārdu skaistums
sadzēries trūdu un ziemas
spēku
vicinās un aprij sauli
bērza
zari
zariņi un stumbri
tūlīt jau aizlidos
dažus centimetrus
augstāk kā pērn
un izbeigsies
vienkāršo vārdu skaistums

* * *

laiks iet
uz kurieni sasodīts kam kāpēc un cik
paskaties

* * *

vienmēr labi atdzisuši
izejam uz ielas
kaut gan mēs tāpat te esam
ik dienas

* * *

zem sevis
paniku atstājot
tā uzsviedīs augstu
tevi
stāvus nekurienē
labi
nekā cita te nav

* * *

kosmiskais jogurts
neskan nekā un ļoti tuvu
vēl pat nav seši
tu esi tik neciešami skaista
minūte miera
kluss un pilnīgi tumšs
brīnums

* * *

kad mēs atbraucām te viss bija aizaudzis
briesmīgi
skatos re.tv cilvēki kārtīgi ielikusi mūža
nogalē visus spēkus
bet bērnu nav
ja ir tad tādās orbītās nu tu saproti
skatos un domāju
bija tur tas briesmīgi vai tikai vēl būs

* * *

mazais brīnišķīgais putns
parunāsim naktī
kad tu guli
un sapņo
par nāvi
kaut kur tur debesīs
un lido mierīgs tālāk spilgtajā
kā diena naktī
dzeltenu aci nemierīgi raustīdams
nav
kad tu guli
vietu debesīs

* * *

viss ko tu dari ir sūds
klusi čukstēja dievs
lidojošs skaisti
saulē mirgojošs
brīnišķīgs sūds
bet tu vari nokrist
čukstēja velns
un diezgan skaļi
skaļāk kā kapos skaitļi
un tad tu būsi viss
visiem noderīgs mēslojums
pamēģini pamēģini pamēģini
viņš čukst
un čukst
un neapklust
līdz liekas ka pērkons aiz saulrieta pleca
nebeigsies

* * *

čau nāve
atkal esi atvilkusies
nu piesēdi piesēdi
pastāsti kā tu tur ārā
par nirvānu runā
kā pa ausīm braukā
kā un ko tev tie citi cilvēki jautā
bet labāk paskaties
google izdomājusi laika kristālus
ko sūdiģi ne
nāksies arī tev kaut ko izdomāt
labi labi
negrabi
tāpat es nesaprotu ko tu gribi
citus apciemo gari
bet mani tava mēmā ēna
nē ir ok
vismaz kāda kompaška ha
tikai skaties man
zem segas nelien
uzlikšu dzelzs vilku
uc negrābsties gar roku
smaida
vecā padla
nu ko smaidīsim kopā

* * *

tā lai nepaliek nekas
pāri
sadeģt kāri
mani dēmoniskās zvaigznes
prāta
spārni

* * *

pa naksnīgu straumi peld mana čupa
pulksteni rokā pulksteni sirdī
satieku citus mēs līdzinām mirkļus
līdz sakrīt uz muguras skatoties zvaigznēs
mēs dodamies tālāk
man gan liekas pa apli bet te tas nevienam
nav jādzird
jau izvelku pulksteni
liekas grimstu
tā esot jābūt es klausos šļakstos un
kaut kas te tomēr nav kārtībā

* * *

kas ir
es nevaru apstāties
es nevaru ne izgāzties
un aizliegt tev indētis
miljardos veidu
un tūkstošos smaidu
pats esmu čempions
ne izgudrotās
disciplinās
paklausies
nevajag
galīgi nevajag
mēģināt saprast
to ko te rakstu
vējš
saulē skrejošiem putekļiem
remonts kārtībā esošiem riteņiem
saule aklajiem
lietus
akmeņiem pilsētas pirkstos
tās ir
un nav
tikai adatas
bezglībā virs tavas galvas

* * *

kā svīres lido
mēsli pa gaisu
caur gaismu
sprādziena pēc
vairoties lai
tikai zemē laižoties
un vēl
pamirstot

* * *

mēģinot atrast aizvēju
mēs ar trolejbusu virinājām acis
durvis mutes logus
bet bija tikai līkumi pagriezieni
un daži plikumi
izkāpjot palika labāk
gandrīz noģībis izskatījos ne tikai es
viss pilsētas centrs grima pats sevī
perspektīva nenogurusi izārdīja miskastes
taču vārnu ķērcieni vairs netracināja
folklorā
hokejs un eklēri
nodzina manu bārdu un biju prom
tik tālu cik vien iespējams
mājās

Agita Draguna

Man ir izdoti divi dzejas krājumi – *Līdzsvara robežas* (1999) un *Prāts* (2004), esmu rakstījusi arī prozu, lugas, atdzeju, recenzijas, publicistiku. Bet visciešākās saiknes man bijušas ar dziesminieku kustību, daudzi mani dzejoļi jau pārtapuši dziesmās.

*

akmens valodā iemācies runāt
tā valoda nāvi nepazīst

strautu čukstus mācies izdziedāt
tie melus kā sēnalas aizslaucīs

rudzu lauku rudenī sējam
pēc snīgiem tas modīsies zaļš un spīvs

tā arī tauta kas jūt savas saknes
ne svelmē ne lietavās neizniks

katrs putns savu ligzdu zin sargāt
ja vien ar sauli sākas tā rīts

*

cik dziļi ellē jānokāpj
lai pazaudēto gaismu glābtu
un tad kā trīsuļojošs stāds
ar to no zemes dziļēm kāptu

cik tumsas mums ir jāizdzer
lai atkal sauli mīlēt spētu
lai līdz pat pamalei viss klajs
tai vienīgajai piederētu

cik augstu jākāpj mums un jākrīt
lai ieraudzītu to cik velts
ir viss pret ko reiz tirgots ticis
šis otra acīs dzīvais zelts

un visas pārmetumu slūžas
lai dzīva straume pušu lauž
kas aizskalojot projām visu
vien gaismas starus nesalauž

ar tiem mums jāceļas un jākrīt
ar tiem mums zemē jāieaug

ar tiem mēs augšāmcelti tiksim
jo nekā cita nemaz nav

vien dzīva gaisma pāri visam
kas negrib ka to mezglā sien
tā dūre paceltā lai sistu
reiz bija gaisma gaisma vien

*

es jautāju dievam ko iesākt
viņš teica mīli mani
es jautāju kā man paglābties
viņš teica mīli mani
kā atrisināt šo mudžekli
viņš teica mīli mani
kā nesapīties pretrunās
viņš teica mīli mani
kā nepiesaukt to no kā izvairos
viņš teica mīli mani
kā palīdzēt saviem mīļajiem
viņš teica mīli mani
kā atbildēt ja man melo
viņš teica mīli mani
kā atrast mieru un drošību
viņš teica mīli mani
kā izšķirt kur patiesība
viņš teica mīli mani
kā mīlēt tos kas ap mani
viņš teica mīli mani
kā nosargāt savu tautu
viņš teica mīli mani
es lūdzu lai palīdz man noticēt
viņš teica netici mīli

*

lai kur tu būtu tu esi pašā viducī
pašā dzīvības viducī esi tu

lai kur tu ietu tu vienmēr ej projām no sevis
lai kur tu nokļūtu tu vienmēr esi tepat

*

kas vieno mūs
vai izkaisītās domas
kas zemē izrisušas klejo pažobelēs
vai rāmi atspulgi
no neesošas gaismas
kas iedomāta
laužas
redzes telpā

un brīvi aizplūst projām
salauzusi visu
ko ceļā satikusi šīs pasaules svērtu
kas vieno mūs
vai zvēresti
vai trīsas
vai sekundes
kas čukst
ka visa vērtas

*

kad visi vārdi izrunāti
arvien vēl nepateikts būs viss
kā pirmoreiz kāps kamols kaklā
kad galva klusi lejup slīgs
joprojām elpa lauzīs ceļu
joprojām sirds ko savu kliegs
un ieraudzīs ka šis kļiedziens
bij debesu tev dāvāts zieds

*

sviedru rūgtums pelnu gaišums
viss kas tevi atceroties
manu acu vārtos stājas
neizsapņojamā sapnī
sviedru rūgtums pelnu gaišums

*

es tavai plaukstai dziesmu sacerēšu
tās siltumam un esamībai klusai
tās gaitām kurām sekot nevarēšu

tās rāmai īsa brīža dienasdusai
starp darbiem pussākītiem un
puspabeigtiem
tās ēnu zīmējumiem saules pusē

starp visiem minējumiem puspaceiktiem
tās pakļāvīgi drošai paklausībai
sirds kaprīzēm un prāta apvērsumiem

tās silti nekautrajai negausībai
pār ādu slīdot glāsmaini un spīvi
tās nesamākslotajai dzīvotgribai

un tavas plaukstas nodzīvoto dzīvi
nevienai zīlniecei ko neizburtot
es tomēr sajūtīšu nedalīti

tās šūnu tūkstošos un asinsvadu simtos
tās molekulu miljonos kā pulsē
un sīkās rētiņās un siltos pirkstos

kā staro dzīvība kā saules pulkstens

*

tā skaidrā dzidrā gaisma
kas apskauj debesis
kas apskauj tavus plecus
un tavu miesu sedz

tā dzidrā asins gaisma
kas cauri tumsai redz
kas atver citus vārtus
kad jau bij zaudēts viss

kas atļauj iegult plaukstā
taipus pasaulei
un pieglausties kā ziedam
otra dvēselei

caur vientulības ledu
kas nekūst it nemaz
tās rāmā gaisma laistās
un stāsta pasakas

*

simts veidolos lauž gaisus kāvi
kāds vieglu roku izdzēs visu
un kaut simt reižu ciņai celsies
kāds vieglu roku atņems visu
pat atmiņas tev darīs blāvas
simts veidos dzēsīs tevi visu
zags pamatus uz kā tu stāvi
simts niekiem aizkraus skatu visu
līdz pēkšņi atkal atraus vaļā
un izbārstīs pār sniegu visu
kas likās tev uz mūžiem apslēpts
vairs pēkšņi nebūs tavš bet visu
un kliegs ar katru dienu skaļāk
lai beidzot atdod sevi visu
pat drupačas tev nedos pretī
tas kurš jau tā tev devis visu

pat pusnakts murgus dzēsīs visus
kad debess atrautā būs vaļā

*

sirds ir aka ūdens pilna
elpo saule dvašu siltu
pāri dzelmes klusai sejai
stari iespīd dziļi lejā

bet nemūžam nesniegs dzelmi
pāri vizēs tūkstoš sejains
gaismas atspulgs
patī dzelme
rāma glabās savu

tumsu

*

kurš gan spēs vēl tiešāk pateikt
to ko dzirdēt nevēlamies
kurš spēs iespīdināt acīs
patiesības lukturīti

ja tās acis sapņu pilnas
pilnas savas trauslās dzīves
nemiera un pielāvumu
kam tām acīm citu dzīvi

*

šeit nesaprot neviens nevienu
bērns māti māte bērnu jaunlaulātais sievu
un savos minējumos klūp kad atkal izkūst
tie jo otrs grib citu
ne to ko bijī sapratis kad ieklausījies cik vien
spēji

un tā mēs tvarstām sauleszaķīšus un
brīnāmies ka plauksta tukšas
un tā mēs drūzmā ejam brīnoties ka esam
vieni
un tā mēs mīļos skaujam pus kā pasakā kā
filmā
un brīnāmies kad viņi atver mutes

*

tas vārds ko nevar izsacīt
jo katra skaņa tam par skaļu
tas vārds ko nevar sadzirdēt
jo katras ausis tam par kurlu

tas vārds ko nevar uzrakstīt
jo katra lapa tam par smagu
tas vārds ko nevar izlasīt
jo katras acis tam par aklu

un tomēr to var elpot elpot elpot

*

tā kā nebeidzamā ēna
kas tev vienmēr līdzī staigā
pārslīdot tik viegli pāri
tur kur smagiem soļiem gāji
vienmēr tavā elpā mājō
čūkst ko līdzī katrā vārdā
tava nedzimusī nāve
sola dievu skatīt vaigā

*

tās miljons lietas ko man nevajag
tās neatsvērs to vienu ko man vajag
ne mazāk slāps ne vieglāk gaidīt būs
vien apnicīgi nostāsies starp mums

un tādēļ atsakos no visa liekā
kas visvienalga liksies nepietiekams
un klusi atgriežos kā mājās savās ilgās
to rāmā spoguļgludā patiesumā

jo tajā spoguļojas viss ko gribu

*

uzcelsim tiltu
lai sastopas krasti
lai tāle nāk tuvu
un tuvums ved tālāk

dun soļi pār tiltiem
zib šurpu turpu
zum bites zem tiltiem
plīv taureņi viņpus

bet tilti ir tilti
ne tavi ne mani
ne sveši ne savi
kā sastapšanās

kad ej pāri tiltam
atceries vienu
reiz šeit tā vēl nebija
un nebūs kādu dienu

tilts dreb zem soļiem
zem vilcienu dunas
tilts tikai uz sastapšanos
vien turas

*

vārdi ir tumša upe
no tevis pie manis plūst
nav svarīgi ko tie pasaka
svarīgi kā tos jūt

vārdu papīra laiviņas
tumšajā straumē slīd
bet es visvairāk atceros
to sauli kas pāri spīd

kas atmirdz ikvienā vilnītī
no manis pie tevis plūst
mums nepietrūkst nekā cita
mums tikai saules trūkst

*

vēstule aizmigušajiem
bez gramatikas bez kļūdām
bez asarām un bez lūgumiem
bez krastiem kā atvara plūdums

nekā es tev negribu pasacīt
es gribu lai tu mani jūti
kā klusi un vienkārši upe plūst
savnī pieglaud pie krūtīm

*

zem akmeņiem saliktas bēdas
un mēs bez tām kā bez prāta
vai dzirdi zem akmeņa raud
tava dziesma neizdziedāta

vai dzirdi kā vaid zem akmeņiem
tavu brāļu un kaimiņu dziesmas
ja katra par pagali pārvērstos
viss jaunums sadegtu liesmās

jā viena pagale nedeg
vien kopā liktas tās kuras
ja brālis sadzirdēs brāli
sadeģs bēdas kā ugunskurā

*

zini kur viņa mājo
tā vienīgā patiesība
kuru neapjaust gudrajiem
kuru nenotvert slāpstošiem

kuru neapjēgt ticīgiem
kuru neatkost viltīgiem

bet kura katram kā bērnam
jau līdzī
no jauna dzimst

aiz baiļu robežas
ir viņas mājas
aiz kauna robežas
ir viņas pils

*

žagari salauzti iekuram
no baļķiem būvētas mājas
no čiekuriem savārīts sīrupiņš
pret klepu un ziemas vājumu

zupa ar koka karoti
koka krustiņš uz koka galda
cik reizes dienā tu pasaki
koka dzīvībai paldies

*

žilbinošs līdzsvars un vienkāršums
upes likumā rāmā
sīklapu sašķeltās gaismas
neaptveramā istumā
šalcošs un piepildīts laiks
ņirbošā ūdeņu plūdamā
pāri akmeņu likteņiem
pretī lielam nekam

Sandra Ratniece

Sandra Ratniece ir literatūrzinātniece, kritiķe, dzejniece, *Jaunās Gaitas* literārā redaktore. Dzejoļu debijas krājums *Šķietami klusu* izdots 2020. g. Jāņa Rozes apgādā. Top otrais dzejoļu krājums *Pastkastīte nenosūtītām vēstulēm*. Skat. arī rakstu „Dabas motīvs jugendstilā” *Jaunās Gaitas* 2022. g. pavasara numurā (JG308 44. lpp.).

Aiz laikbira loga

* * *

aiz loga līst
mitekļis pasargā no aukstās dušas
lietus lāses pilda ietves tās pārvēršot tecēs
miglas trijjūgos mākoņu dvēseles traucas lejup
bet mēs tās nemanām mēs vienkārši sakām –
līst lietus

aiz loga līst
miljons mākoņu iekrīt paltī
sašķīstot lauskās iebirstot acīs
ķermeni piepildot ar caurspīdīgu tumsu
naktī izgaismojot ēnu kas mana
lietavās mirkst

aiz loga
biezi pelēksnā klusumā
no acīm kā lietus tērcītes
asaras ris

* * *

ar nepacietību gaidu dienu
kad kastaņas plauks
zaļie kastaņu aizmetņi
kā zaļoksni pelikāni izplestiem spārniem
satupsies kailajos zaros
guldzinās savus liellaivu knābjus
plivinot plīkšķinot zaļlapu spalvas
sparīgi pierunās vēju pacelties spārnos
piepildīt dienu ar prieku
nebūs tālu tas brīdis
kad jaunuļi pārtaps par gulbjiem
izstieptiem kakliem taisniem kā Eifeļa tornis
kastaņas ziedos kā dūnās iedegsies gaisma
bet es naktīs ieaušu kājas trauslīgos ziedos
lai pēdotu Piena Ceļu

* * *

iebraucu Bērzciemā šķiet te ļaudis dzīvo citādā ritmā
tādā kā rītmā harmonijā it kā spītējot lielpilsētas steigsmei
kas aizgūtnēm līdz aizdusai ar diennakts stundām spēlē ķerenes

Bērzciemā izkāpj no spēkrata
saspringums
nogurums
nīgrums

brīzes brāziens uzjunda zivju un zemeņu smaržu
blīvu kā bangpūša putas uzsviežot virs viļņiem kaitbordistus
bet mežā sutīgs negaisa vēstnesis klusums met valģus ap gājēja elpu

graciozajiem savvaļas zirgiem un kaivām uz Engures ezera salas
kopskaņa ievēsmo krēpēs ieraso spārnos iepinas lēpju lapās
šai ainavā saplūstu kopā ar rāmuma rīmtajām krāsām

Bērzciemā nemanot izzudis
saspringums
nogurums
nīgrums

* * *

fizāļu sarkanie lukturi izgaismo rudens piedzimšanu
āboli mirstošā zālē izslej savus kātus kā degļus
Pēterupes piekrastē pie laukakmens pleciem
vējš noliec ābeles pazares kā kamīna sērkokciņus
no zemes kūp ābolu aroms kā smaržīgas sveces
arī smarža ir
gaisma
kā eliksīrs reibinoši dziedinoša

lankainā pļavā gail kļavu lapas kā ogles
mirkli pirms trūdēs to sakarsušās miesas
Pēterupes piekrastē pie laukakmens pleciem
migla kā veļi ceļas augšup lūgsnā saliktām rokām
no pirmo salnu sāpinātās zemes
arī migla ir
gaisma
skaista savā graciozajā rēnumā

pirms nodzist sveces brīdi vēl degs
atstarosies lietus mākonī blāvā
Pēterupes piekrastē pie laukakmens pleciem
izvogos lietavu lāsēm ceļu uz upi
lai kopā ar straumi steigšus plūstu uz jūru
arī lietus ir
gaisma
kā atmirdza lāsumainā laukakmens paēnā

rudganā laimes kreklīnā piedzimis rudens
arī
rudens
ir gaisma

* * *

es nekad nerakstu dzejoli par sniegu
jo sniegs ir balts kā tautasdziesmā meita
kas nāk kā ar sniegu apsņigusī
bet manas domas ir pelēkas
kā pilsētas ziemas diena

es nekad nerakstu dzejoli par sniegu
jo esmu sniegs kas ātri kūst
iebalojot nodzīvotās dienas
caurspīdīgās leduspuķēs uz loga rūts

bet
šodien uzrakstīju dzejoli par sniegu
un
baltu pilsētu pelēkā ziemā

* * *

manas pēdas skar Kordova katedrāles aukstās flīzes
plauksta pieskaras romiešu audzētā akmens kokam
stumbra miza noklājas sviedriem no pēkšņās ķermeņa svelmes
augstu jo augstu virs manas augsti atmestās galvas
sāk kolonna pulsēt

pulsa ritmā saklausu stāstu
par varmāku izrautiem aizvestiem kolonnu kokiem
kā mūmijas satinot ieslogot marmora zārkā
savedot vienkopus
vestgotu svētā Vinsenta baznīcas vietā

akmens pulss stāstot aulekšo kā apokalipses jātnieki četri
vārdu kolibri trisinot spārnus maldās kolonnu mežā
gar mauru rakstainiem rakstiem kristiešu ikonām klusi
slīd putnu augumi sākdami pamazām balot
tad bālēt pārtopot ēnās
līdz izzūd pavisam

Rakstniece Ilze Lāce strādājusi par juristi-lingvisti Eiropas Savienības Padomē, tulkojusi vairāk nekā 50 angļu un amerikāņu darbus, dzīvo Vācijā.

2020. gadā iznācis stāstu krājums *Baloži uz Žozetes jumta*.

Ilze Lāce

ZALKŠU TAKA

*Viņi bija trīs, viņi pavisam noteikti bija trīs,
kaut divi pārējie teicās to trešo neredzējuši.*

Pilsētas mostas dažādi, un arī Viga dažādās vietās modās atšķirīgi. Tārīta pilsēta modās ar ļaunprieģu kaijas gārdsienu un strupā darbarūķu tramvaja blietējošo grabēšanu – sliežu remonts bija kā mūžīga rēta centrālās ielas vaigā.

Tomēr Vigu uzmodināja nevis šīs piejūras pilsētas triviālās skaņas, bet krampis kreisajā kājā, kas no pirkstgaliem pa lielu līda augšup uz gurnu, un sevišķi sliktos gadījumos varēja pat iemesties vēderā vai sāpīgi iekniebt sirdī.

Strauji apsēdusies uz gultas malas, viņa spieda pēdu pret grīdu, vienlaikus lūkodamās pēc kaut kā asa, ko varētu iedurt kājā. Tas bija pārbaudīts paņēmiens. Viga zināja iemeslu – jau atkal bija dzerts par maz. Mājās par pienācīgo šķidruma daudzumu atgādināja divlitrīga stikla krūka uz virtuves galda, bet, kaut kur aizbraucot, rēķins vienmēr nojuka. Turklāt vēl tā trauksmainā doma, vai vajadzīgajā brīdī būs pieejama tualete vai pietiekami vientulīgs krūmājs.

Vakar gan šīs domas bija izpalikušas. Līdz vēlai stundai viņi bija sēdējuši uz liepai apjotā sola netālu no viesnīcas un vienā angļu mierā divatā izdzēruši pudeli baltvīna.

Aizklibojusi līdz galdam, kur atradās viesnīcas tējkanna, Viga vannasistabā to aši piepildīja ar ūdeni, ieslēdza, iemeta miniatūrājā baltā fajansa tasītē numura cenā iekļauto zaļās tējas paciņu. Labāk nekā nekas. Līdz viesnīcas brokastīm vēl vismaz stunda jāgaida.

Atslīgusi gultā pret rullīšiem, ko šajā mītnesvietā uzdeva par spilveniem, viņa malkoja karsto tēju un domāja par zalkšiem.

Kad bija piezvanījusi Raita un noslēpumainā balsī aicinājusi ciemos, solot pārsteigumu, Viga bija pavīpsnājusī, bet atstājusi entuziasma pārņemto jaunības draudzeni viņas maldos. Viga zināja, ka Āris šobrīd ir Latvijā, jo kādreizējais kvēlo jūtu objekts bija pats viņai atsūtījis īsziņu. Tāpat kā zināja to, ka viņš mēdz noirēt istabiņu viņu kopīgās skolasbiedrenes Raitas pelēkdēļu suņubūdā – gandrīz arhitektūras pieminekli, kura kokgriezumiem rotātās sendurvis nemitējās fotografēt tūristi. Bet mājeles kopējais stāvoklis nekā citādi kā par būdu neļāva to daudz zināt. Naudas mājas atjaunošanai Raitai nebija, un no kritiskām piezīmēm provinces skolotāja atkāvās ar teicienu, ka viņas mūžam pietiks.

Uzaicinājums bija nācis īstajā brīdī. Kārtējo reizi saņēmusi spļāvienu sejā no puīšļa, kam bija izdevies ministrijas hierarhijā uzsvemties vienu krēslu augstāk par Vigu, viņa beidzot stingri pavilka svītru. Izlēma darba gaitas tai iestādē izbeigt un atvēlēt sev pauzi pārdomām, ko darīt tālāk.

Bet satricinājums tas tomēr bija un, kā tādās reizēs mēdz būt, aiz astes vilka līdzī pārdomas par dzīvi kopumā. Nekur tik labi nedomājas kā pie jūras. Un nekad nav bijis tā, ka jūra kaut mazliet nebūtu palīdzējusi.

Pie draudzenes Viga neapmetās, aizbildinoties ar elementāru ērtību trūkumu citādi visnotaļ romantiskajā mitekļi, un Raita šķita itin priecīga, ka lielpilsētiece izvēlējusies netālo viesnīcu.

Pirmajā dienā Viga bija staigājusi gar jūru tālu, tālu, ļaujot mazliet dzeldīgajam pavašara vējam izmēzt domu kunkuļus no viņas galvas. Gandrīz visas sākotnēji neizprotamās dzīves situācijas laika gaitā bija radušas skaidrojumu, tikai viena epizode bija palikusi līdz galam neizprasta. Un arī to Viga gribēja nolikt plauktiņā pie „pabeigtām lietām”. Šī bija lieliska izdevība uzdot Ārim tiešu jautājumu. Pēc tik daudziem gadiem viņam taču nevarēja būt nekāda iemesla nedot vaļsirdīgu atbildi.

Vakarā viņi beidzot satikās, un Viga mazliet paliekuļoja pārsteigumu, lai sagādātu draudzenei prieku. Āris nebija mainījies – visaptverošā cilvēkmīlestībā nepiespiesti tērēja ar abām sievietēm, un tieši viņš bija tas, kas ierosināja nākamajā dienā aizbraukt uz ezeru dabas rezervātā.

Bija pagājuši vairāk nekā divdesmit gadi. Visuālas izmaiņas, protams, bija notikušas. Vīrieša sejas vaibsti kļuvuši skarbāki, un viņš mazliet piekliboja – kāda no viņa trakajām alpīnisma idejām bija beigusies ar smagu krietienu.

Kalni bija tie, kas viņus izšķīra. Par to Viga nešaubījās. Tie bija stāvējuši pāri visam, un kaut kādas maigas jutoņas nevarēja mēroties spēkiem ar klinšu nolemtību. Viņu mīlestība, un Viga nešaubījās par tās abpusējību, bija klīdusi kā nomaldījies tauriņš, kam tikai īsu brīdi izdevās uzņemties uz kādas radzes.

Kad sākās lielā tautas staigāšana, Āris bija aizbraucis uz Norvēģiju, izmantojot savas profesijas eksotiskumu – viņš kaut ko sajēdza no naftas ieguves iekārtām. Un tur taču bija kalni.

Aicināja Vigu pacieņoties, un viņa aizlidoja uz to ziemeļu pilsētiņu, pret kuras klinšaino krastu triecās pelēkzaļi, draudīgi viļņi. Tā bija neaizmirstama nedēļa. Šķita, ka skarbā, neierastā daba saasina gan domas, gan jutekļus. Un tad kādu vakaru Āris, atbalstījies pret grāmatu skapi un vērdamies ārā pa logu – Viga skaidri atcerējās vīrieša pozu un mazliet augstprātīgo profilu – bija lēnām izteicis vārdus, kam viņa pirmajā brīdī nespēja noticēt, vēlāk domāja esam sapratusi, bet, nekam konkrētam nesejojot, tie bija palikuši kā neatrisināta mīkla uz visu turpmāko dzīvi. Bija vai nebija? Vai tikai izlikās, jo viņa saklausīja to, ko būtu gribējusi dzirdēt?

Izkāpuši no mašīnas pie zīmes, kas norādīja, ka dabas taka uz Jēkabezeru sākas šeit un jāiet pa kreisi, lai atgrieztos tai pašā vietā pa labi, viņi uzņēma mundru soli. Patiesībā brašie soļotāji bija Āris un Raita, raupjos tūristu zābakos apāvušies. Viga bija muļķīgā kārtā iedomājusies, ka uz ezeru vedīs dēļu taka. Viņa ātri aptvēra savu aļošanu – pilsētas zābacīni ar paaugsto papēdi uz skujām nežēlīgi slīdēja. Jau pēc pāris minūtēm Viga atpalika. Ceļabiedri ik pa brīdim apstājās, lai viņu pagaidītu, Raitai ne uz mirkli nepārtraucot runas plūdus – beidzot kāda vīrieša uzklausīti, viņas secinājumi, vērojumi un gluži ikdienišķu problēmu apraksti šāvās pāri lūpām kā vecmeitas nenotikušie orgasmi.

Viga mazliet sapīka. Taka vijās kā glodene, brīžiem vedot augšā kādā paugurā – ar to vēl varēja tikt galā – brīžiem krasi lejup, un te nu viņa bezcerīgi slīdēja. Āris ne reizes nepiedāvāja viņai roku. Protams, pieredzējušajam alpīnistam pat prātā neienāca, ka tāds žests būtu gluži piedienīgs. Galu galā Viga mudināja abus pārējos iet vien uz priekšu, tik krustojumā viņu pagaidīt. Piedāvājums tika bez iebildumiem pieņemts.

Un tad viņa gāja, lēnām un ar baudu zem plakātiski zilajām debesīm, saldbanālu putnu treļļu pavadīta. Gar takas malām skalojās purvaini ūdeņi, kuros peldēja aplīdējuši zari un baļķēni. Spožā pavasara saule lūkojās tajās dūkstīs atklāti un pašapzinīgi, darot

apkārtni teiksmainu un arī nedaudz baisu. Šķīta gandrīz neticami, ka tie zilganie paklāji zem vēl pilnībā nesalapojušajiem krūmiem ir īstas vizbulītes.

Gadu desmitiem lielās metropoles, kurās Viga dzīvoja, sekodama savam vīram diplomātam, bija gremojušas viņu kā slinki nevēri, uzspiežot priekšstatu, ka asfalts, augstceltnes un metro tuneļi – tas ir kaut kas īsts. Daba bija kļuvusi par tīkamu, bet īslaicīgu dekorāciju.

Āris un Raita sēdēja uzkalnā, un starp viņiem beidzot valdīja klusums. Vīrietis bija aizvēris acis un pavērsis seju pret sauli, mutīgā draudzene – novilkusi zābakus un braucēja muskuļainos kāju ikrus.

„Citreiz pirms tāda gājienu izsniedz man topogrāfisku karti. Es taču varēju pat augstpapešanas uzvilkt,” lai apslēptu aizkaitinājumu, Viga bija nolēmusi būt pašironiska.

„Es būtu varējusi tev iedot otru zābaku pāri, kas man vienmēr bagāžniekā,” atguva valodu Raita. „Bet tev tak daudz lielāks izmērs, laikam četrdesmitais?”

Viga atstāja šo piezīmi bez ievēribas un mudināja turpināt ceļu – bija jau redzama atvieglojošā dēļu taka, kas veda uz tikpat civilizēti sagatavoto dabas vērošanas platformu. Bet, pirms izdevās spert soli uz drošākas pamatnes, Viga salēcās – viņa gandrīz bija uzkāpusi prāvam krupim. Visi trīs stāvēja un apbrīnoja arhaiski neglīto radību. Raita čivināja, ka krupji nesot naudu un varbūt derētu šito pumpaini nobučot, kas zina, varbūt pārvērstos par princi. Āris pragmatiski noteica, ka šajos laikos nevar zināt – varbūt izrādītos, ka tā ir princese. Un vēl piebilda, ka par to kāds pat varētu būt priecīgs.

Viņš laikam gan bija domājis par sevi, bet Raita nezin kāpēc nosarka, nežēlīgi spilgtais pietvīkums pārklāja ne vien seju, bet arī kaklu. Vai draudzene būtu pārmetusies uz...? Vīgai tas nekad nebija ienācis prātā, bet, ja salika kopā faktus... Pēc trīsdesmit gadu vecuma Raita bija apcirpusi matus zēngalviņā un sākusī nodarboties ar boksu. Lai vēlos vakaros varētu droši nākt mājās, tā viņa bija teikusi.

„Kam mums vēl viens princis, ja esi tu,” Viga pajokoja un pieskārs Āra plecām.

Muskulis zem viņas pirkstiem saspringa. Sa-traukums? Vai varbūt nepatika?

Vīga klusībā nodomāja, ka ar spicāku papēdi, iespējams, būtu vismaz pie bagātības tikusi.

Saule pa tam bija nomainījusi saltzobaino smaidu pret bliezienu ar cepešpannu, kā jau tas maijā mēdz būt. Jēkabezers stiepās kā iegarena austrumnieces acs, niedru skropstu ieskaits. Ūdeni krasta tuvumā gulēja hedoniskās pozās izmetušās paprāvas vārdes, dažas varonīgi peldēja, izrādīdamas daiļi veidotās kājas un spēcīgās pleznas.

Tāds miers. Cilvēki labu brīdi godbijīgi klusēja, ļaujot apkārtni nelikties par viņiem ne zinis. Tad tomēr izvilka mobilos telefonus un fotografēja – gan elegantās vardītes, gan perfekti gludo ezeru ar baltu mākoņu skulptūru atspulgiem.

Atlikušo pusapli viņi nosloja kā tāda armijas vienība, cits aiz cita. Vispirms klauudzēja dēļi, tad atkal švīkstēja skujas, bet gājiens bija stipri vieglāks, jo tagad paralēli ezeram stiepās līdzena taka.

Un tur tie bija – takas viduci saujojās trīs zalkši. Vīga šo pulciņu ieraudzīja pirmā un varēja apzvērēt, ka zalkši bija trīs, tikai katrs no viņiem uz tuvojošos soļu troksni reaģēja pa savam. Viens kā bulta ieslīdēja krūmos, otrs saritinājās ciešā ritulī, bet trešais, galvu pacēlis, brīdinoši šņāca.

„Zalkši nes laimi, vismaz diviem no mums,” Raita kārtējo reizi neizmantoja izdevību paklusēt. „Nez, kurš būs tas nelaimīgais?”

Ārim atkal bija padoms – varot taču to laimi sadalīt līdzīgās daļās, tad sanāksot katram nulle komats seši seši un tā tālāk. Jā, gaužām lēnā runas maniere bija tā pati. Vīgai, kam bija strauja valoda, bieži vien pietrūka pacietības noklausīties viņa sakāmo līdz galam. Varbūt tāpēc telefona sarunas viņiem nekad nebija padevušās – Vīga runāja Ārim pāri.

Viņa mēģināja ieblīst, ka zalkši bijuši trīs, bet neguva atbalstu – tas viņai, saules apzīlbinātai, esot bijis acu māns. Lai nu tā būtu. Droši vien tieši Vīgas laime bija tā, kas iemuka krūmos.

Kad Raita apturēja mašīnu pie viesnīcas, jau krēsoja. Āris sacīja, ka gribot ar Vīgu vēl

drusku parunāties, tik sen neesot tikušies. Raita, smalkjūtīga kā buldozers, attrauca, lai viņš pārāk ilgi nekavējas, cepšot vakariņām kartupeļus, ka neatdziest.

Nogaidījis, kamēr Raitas opelītis pazūd aiz stūra, Āris pavēra mugursomu – viņam esot pudele baltvīna. Pircis vakariņām, domādams, ka ēdīs visi kopā, bet varot arī divatā izdzert. Vigai nebija nekas pretim. Uzkāpusi viesnīcas numurā, viņa paņēma no vannas istabas divas glāzes. Nē, ne jau kaut kādus plastmasas bikerišus, bet īstas *grāņonkas*, kas savulaik droši vien tikušas iepirktas vairumā un pārdzīvojušas laikmetu maiņu.

Un tā nu viņi sēdēja un runāja, par šo un to, un par visu, kas piedzīvots garajos gados. Abi gan diezgan ilgi vēl bija sūtījuši viens otram elektroniskus sveicienus, bet galu galā arī tas kaut kā dabiski apsīka. Uz Vīgas jautājumu, vai Āris esot ar kādu kopā, viņš mierīgi atteica, ka šobrīd gan vientulis, jo atklājies, ka pie ilggadīgās draudzenes mēdz piestaigāt arī kāds viņa, nu jau bijušais, draugs.

„Tā jau tas ir, grūti jums, sievietēm izšķirties – viens ir foršākais mīlnieks, otrs – uzticamākais draugs, trešais – talantīgākais un trauslākais dzejnieks, kas jāsaudzē,” Āra balsī nebija ne miņas no ironijas.

Pēc vīrieša balss intonācijas Vīga noprata, ka pārāk lielas sirdssāpes tas nebija sagādājis. Ir jau viņam sava taisnība. Arī Vīgas dzīvē reiz bija pastāvējis pilns brāļu Karamazovu komplekts – trakulis, filozofs un svētais.

Trakulis attaisnoja uz viņu liktās cerības un nodzērās.

Bet viņas gultā bija nācis tikai viens, tas filozofs, ar ko viņa apprecējās.

Jo svētais... laikam gan aizgāja kalnos.

Kaut kā jau no paša sākuma viņu attiecības bija odušas pēc baznīcas vīraka. Viens otru paaugstinājuši līdz svētbildei, viņi uz zemes tā arī nebija nokāpuši

Tad Āris vaicāja, kā klājosies viņas vīram. Vīga ievilka elpu. Tātad Raitas dziedziņā pakārtā mēle, kas bija izvirdusi tekstus plašā spektrā – no degvielas cenām līdz nodomam pievērsties pareizticībai – tomēr kaut ko būtisku bija noklusējusi.

„O, mums iet jau tri. Iedomājies, mēs tikai nesen sadūšojāmies pasūtīt dažas seksa rotaļlietas. Kā mums tas agrāk nebija ienācis prātā, pilnīgi otra elpa atvērusies.”

Ko es te muldu, Vīga domāja. Ārim mazliet noraustījās vaigs. Bet varbūt tas bija tikai smīns.

Vīns bija gandrīz izdzerts, kad Vīga beidzot izteica to, kas tik ilgu laiku bija nodarbinājis viņas prātu. Un gaidīja atbildi, kas būtu gan salda, gan sāpīga vienlaikus. Jo mīlestību var iedzīt pagrīdē. Un ilgstoši mērdēt badā. Bet nogalināt to var vienīgi pats jūtu objekts. Neko tik jaunu Āris viņai nebija nodarījis. Jā, kādā brīdī izslidējis no Vīgas dzīves, bet arī viņa pati nebija papūlējusies to nepieļaut. Tāpēc līdz galam neizdzīvotā mīlestība bija vieglītēm plīvojusi turpat tuvumā, sprākusies kā spaļi no cisu maisa viņas laulības gultā. Dažbrīd Vīgai bija šķitis, ka vīrs to nojauš. Ka viņi dzīvo trijātā.

„Vai toreiz Norvēģijā, kad tu tā diezgan lecīgi un brīdinoši man teici, ka, pat dzīvojot kopā, turpināsi kāpt kalnos – vai man tas bija jāsaprot kā aicinājums uz kopdzīvi? Un es tev uz to neko neatbildēju, tas gan nebija smuki, vai ne? Bet es apmulsu, nebiju pārliecināta, vai saprotu pareizi. Jeb tu to biji domājis kā savu attieksmi pret kopā dzīvošanu vispār?”

Iztapīgā zoss. Tu taču sagādāji viņam spraugu, pa kuru izlīst. Mēli tev būtu vajadzējis nokost, nevis izrunāt to pēdējo teikumu.

Bet bija jau par vēlu. Āris dažas sekundes klusēja. To, protams, varēja iztulkot dažādi. Varbūt īsu mirkli gribēja pateikt patiesību. Izšķīrās tomēr par piedāvāto iespēju izvairīties. Viņš gan lāgā neatceroties, jo toreiz gatavojies kādai bīstamai ekspedīcijai, bet, visticamāk, runājis vispārīgi.

Vai Vīga bija vilusies? Pirmajā brīdī – jā. Bet tas klusuma brīdis, iekams Āris atbildēja, tas taču par kaut ko liecināja. Un dažas sekundes viņa mēģināja vienu ilūziju barot ar otru.

Vīna pudele bija iztukšota. Vīga ar gandarījumu paskatījās pulkstenī. Viņi bija runājuši vairāk nekā stundu. Cerams, Ārim ceptie kartupeļi garšo arī auksti.

Atvadoties viņš izņēma no mugursomas akmeni, esot atradis pie jūras. Gludi nopolēts, trejās krāsās. Lai Vīga aizvedot kā suvenīru

vīram. Uzspieda buču viņas pierai – vēsu un šķīstu kā kapā mestu krizantēmu. Un steidzīgi devās prom, pieklibodams stiprāk nekā iepriekš.

Viga lēnām gāja pāri bruģētajam laukumam. Neko no tā vīrieša nevarēja saprast. Gadiem ilgi viņa bija saudzējusi kristāla pili, lolojusi domu, ka Āris jūt to pašu. Ka tie ir tikai apstākļi, kas viņus izšķirūši. Vai, pareizāk sakot, Vīgas nepacietība. Kad pēc brauciena uz Norvēģiju pāris mēnešus no Āra nepienāca nekāda ziņa – tiesa, Viga arī bija klusējusi, jo sievietei nepiediet kaut ko konkretizēt pirmajai – viņa izlēma apprecēties, tādējādi darot galu nenoteikti ēteriskajam romānam.

Bet tagad tas akmens. Varbūt viņš tomēr bija mazdrusciņ greizsirdīgs? Viga bija pār-

steigta – pēkšņi viņu tas vairs īpaši neinteresēja. Tik daudzus gadus šīs jūtas bija vilkušās viņai līdzī kā sega bērnam, kas samiegojies iztenterējis no gultas un plakšķina pa auksto grīdu. Nu sega bija nomesta. Viga bija ieguvusi mieru. Atskatījies, vai uz laukuma neviena nav, viņa uz vienas kājas izlēca *klasītes* – vakara miglā uz bruģakmeņiem atspīdēja viesnīcas reklāmas trīskrāsu neons.

Akmeni nolika uz naktsгалdiņa. Jā, tas atradīs savu vietu.

Apģūlusies Viga cieši ievīstīja sevi segā, kā kūniņu, kā mūmiju. Kā to darīja katru nakti visus trīs gadus, kopš bija apglabājusi vīru. □

Rīta Grendze. *Spēja atplaukt (Promise Bloomings)*. Detaļa. Tekstila filcs. 2022

Pēc profesijas žurnāliste, Maija Migla-Streiča 40 gadus strādājusi Latvijas Televīzijas ziņu raidījumā „Panorāma”, Latvijas simtgadē apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. 2020. gadā iznāca vēsturiskais dzimtas romāns *Matildes gadsimts*, bet šogad grāmata par dažādiem amizantiem notikumiem televīzijas gaitās *Nenopietni nopietni TV aizkadri*. Dzejoļi vēl stāv neizdoti...

Maija Migla-Streiča

ZVĒRI, KAŠ APDRAUD MAZUS BĒRNUS

Maira vēl tikai spēra savus pirmos soliņus, kad viņai uzbruka liela, brūna gov. Vecmamma toreiz aizstājās govij priekšā, un tā šņākdama un galvu kratīdama atkāpās.

Govi vecmamma Matilde nopirka tieši mazmeitiņas vajadzībai. Kad viņa Mairu kā mazu zīdainīti četru mēnešu vecumā no meitas, kas dzīvoja un strādāja Kuldīgā, paņēma pie sevis uz Liepāju, bērns bija jābaro katru dienu, vajadzēja pienu. Vasarā govi ganīja blakus mājai pļavā, paaugusies, meitenīte tuntuļoja vecmammai līdzī, bet govij bērns bija kā bullim sarkana lupata – tikko viņa kaut kur manīja mazo, tā rāvās uz priekšu ar izteiktu vēlmi to knīpu nobadīt. Vecmamma netika galā ar neganto govi, nācās vien to pārdot un pienu pirkt no kaimiņiem.

Nākamais bērna ienaidnieks bija pašu mājas gailis. Kamēr vecmamma dārzā ravēja, Maira ieklīda pie vistām un miermīlīgi pētīja, cik rūpīgi viņas knābā pabertos graudiņus, kā atrod arī pa kādam sīkam tārpiņam, ko gardu muti apēst. Bet gailim kaut kas nepatika. Vistu aplokā bija tikai viens valdnieks – viņš! Un mazais ķēms ar melnajiem gumijas zābaciņiem un zaļo, adīto jaku viņam likās šeit neiederīgs.

Sākumā gailis izmēģināja iebaidīšanas taktiku – viņš savicināja spārnus un iedziedājās. Mazā negāja projām. Tad gailis draudīgi izpleta spārnus. Meitene platām acīm vēroja, kas nu būs... Beidzot gailis vairs nespēja izturēt tādu nesaprašanu un, spārnus plivinādam, rikšiem skrēja bērnam virsū. Vistas pajuka uz visām pusēm. Maira saprata, ka nekas labs nav gaidāms, un joza uz māju pusi, aploka durtiņas atstājot vaļā. Gailis pusskriedams, puslidodams drāzās pakaļ.

– Vecmamm, palīgā! – meitenīte kliezot joņoja cauri sētai uz mājām, gailis pakaļ. Lielais putns bija veiklāks, un jau pie pašām namdurvīm panāca Mairu, ieknāba viņai mugurā, bet vilnas jaciņa bija pietiekami bieza, lai nekādas sāpes knābējs nenodarītu. Draudīgi noplivinājis spārnus, briesmonis mēģināja knābt vēlreiz, bet tepat jau arī no dārza atsteidzās vecmamma, sasita plaukstas un aizdzina nikno sarkanseksti atpakaļ pie sievietes. Bet bērnam tas bija liels pārdzīvojums, un turpmāk Maira vistu aplokā iekšā negāja un vistas vēroja caur drāšu sietu.

Bet vistrakākais bērna naidnieks bija runcis. Maira visu vasaru staigāja ar asiņainām kājām. Pelēkbrūni strīpainais peļu junkurs mēdza noslēpties dārzā starp ērkšķogu krūmiem, un, pamanot, kā pa taku nozībinājās Mairas tievās kājiņas, viņš lēca. Lēcieni vienmēr bija mērķēti tā, lai aptvertu tuvāk esošo kāju ar priekšķepām, bet ar pakalķepu asajiem nagiem to saspārdītu. Līdz asinīm, protams. Un ja vēl tikmēr paspēja arī iekost! Tad runcis savu runča uzdevumu bija izpildījis, un Maira palika brēcot.

Ar lielajiem viņam tas neizdevās. Mēģinājis bija, bet pāris reižu ticis saķerts aiz kuplā krāga un, iesviests krūmā, vairs nemēģināja. Toties labs ķēriens viņam reiz bija, kad no sava sargposteņa – žoga malā augošā bēr-

za viņš trāpīja garām ejošajam krievu virsniekam bikšu starā. Spēra un koda cik spēka. Virsnieks, pajauns vīrietis, kļiedza:

– Oi, oi, pomogiķe! (krievu valodā: ai, ai, palīdziet!)

Izskrēja vecmamma un negantnieku atrāva nost. Kara kalps, ieraugot svītrainu runci, nokaunējās un sāka atvainoties, teikdams, ka domājis – biksēs iekļupis suns.

No suņiem Maira tika brīdināta.

– Neej klāt svešiem suņiem! Suņi var tev iekost. Un tad būs jātaisa šprīces pret trakumsērgu.

Šprīces! Nekas briesmīgāks nevarēja būt! Maira suņiem klāt negāja. Pie Karlsoniem, kur meiteni sūtīja pēc piena, sētā pie ķēdes bija liels, pelēks suns. Kā viņa ienāca pa vārtiņiem, tā suns ar visu savu ķēdi metās skriet pa riņķi riedams. To sadzirdēja saimniece, iznāca un suni apsauca. Paņēma no Mairas kanniņu un gāja ieliet pienu. Suns tikmēr sēdēja un klusēja, tikai skatījās uz bērnu vēriņiem acīm – sak, pazīstam mēs tādus. Izliekas par godīgiem, bet tad nozog grīdaslupatu, kas izlikta ārā žāvēties...

Dažreiz bija jāiet pēc piena pie Znotēniem. Tur sētā bija divi nepiesieti suņi – pelēki plušķi. Rēja kā traki. Mairai viņi nepatika. Un saimniece arī vienmēr ilgi kavējās. Maira sauca, bet suņi viņas saucienus pārkvankšķēja. Nācās ilgi stāvēt un gaidīt, kamēr kāds attāpās nākt skatīties, ko tie suņi tā rej. Tikai tad Maira dabūja pienu.

Vissmieklīgāk bija, ja pa ielu klīda no mājām izmucis suns. Uz Mairas pusi tas pat neskatījās, bet pētīja, kur varētu būt kāds viņa sugasbrālis. Kad ieraudzīja, sākās jandāliņš. Saimnieku suns skrēja, riedams pa sētas iekšpusi, bet klaidonis – pa ārpusi. Abi skrēja vienā virzienā, bet tur, kur sēta beidzās, kā pēc komandas apgrīzās un joza atpakaļ. Tā jau vairs nebija riešana, bet lamāšanās.

– Ko tu, klibais vazaņķi, te meklē pie manas sētas! Kad tikšu klāt, grābšu pie rikles! – tā varēja tulkot saimnieku suņa dusmu izvirdumus.

– Tu, vecais kuce dēls, resns noēdies, vēders pa zemi velkas, re, ka paskriet nevari! Pabāz tik degunu ārā caur šķirbu, tad tu redzēsi!

Šāda lamāšanās varēja ilgt bezgalīgi, parasti to pārtrauca kādi ārēji apstākļi – vai nu saimnieks iznāca sētas suni apsaukt, vai garām aiztraucās kāds ritenbraucējs, kam nenāca par jaunu iekampt kājā. Vai arī ielas galā parādījās kāds cits suns...

Vienīgi pašmāju Tobis nebija nekāds suns, bet īsts draugs Mairai. Viņš neiebilda, kad bērns ielīda suņubūdā kādreiz izraudāties. Tur smaržoja pēc salmiem un suņa vilnas, tur bija mierīgi un klusi. Bija reizes, kad Maira būdā iesnaudās, bet Tobis uzticīgi sēdēja būdas priekšā un viņu sargāja. □

Jāņa Jaunsudrabiņa zīmējums. Ilustrācija Baltajai grāmatai. Detaļa

Patrīcija Preisa

KAS GULBĪTIM VĒDERĀ?

Kafejnīcas plašais logs atsedz vitrīnu. Tas atgādina caurspīdīgu, taču nešķērsojamu sienu starp peļķēm un Brīnumzemi. Glītām glazūrām dekorētās, ogām un saldām mērcēm klātas kūkas cita citai sasēdušas blakus un aicina Anitu pievienoties izvīrtīgajai ballītei. Anitas kāja neviļus sakustas un grib viņu vilkt durvju virzienā, taču gribasspēks liek pēdām iekrampēties cementā un apstāties.

„Ēd ar acīm!” viņa sev pavēl treneres balsi, atcerēdamās par to, kā lieki kilogrami puantēs mēdz spīdzināt pēdas, pirkstus un potītes.

Nespēja valdīt pār iegribām jau reiz bija ieplaukājusi Anitas vaigu. Viņa neaizmirsīs tās deju sacensības, kaut pagājuši jau vismaz septiņpadsmit gadi. Negēlīgās sviestmaizes, kas vislabāk garšoja ar lieku desas šķēli, pārtapdamas ķermeņa masas veidolā, izjauca smalkos baleta līdzsvara likumus. Kamēr Anita stāvēja triumfa „arabeskā”, prātojot, vai saņems zeltu vai sudrabu, vai varbūt bronzu, ķermenis negaidīti sažļurgājās kā trīcoša želejkūka. Potīte, kas centīgi pildīja trauklās statujas balsta funkciju, sakus-

Studēju statistikas matemātiku, izbaudu garas pastaigas, kolekcionēju neizlasītas grāmatas un tukšas klades. Reizēm kaut ko patiešām arī izlasu vai uzrakstu, ne tikai krāju. Vēlmi stāstīt – gan īsto, gan izdomāto – manī veicinājusi dalība „Aicinājuma” semināros, kuros piedalos kopš 2020. gada. *Kas gulbītim vēderā* ir debijas publicējums.

tējās, Anita sasvērās, un vaigs par to saņēma pamatīgu plīķi, atsizdamies pret grīdas virsmu. Tovakar trenere dejojāšu ģērbtuvēs sagaidīja klusējot. Vienīgais, ko viņas lietišķi sacietējusi seja un sakniebtās, plānās lūpiņas izdvesa, bija:

„Priekšpēdējā.”

Mazais „es”, kas iepriekš lika lepoties ar ieguldīto darbu un katru treniņā gūto rētu kā šī darba pieminekli, nu sūrstēja zem deju grīdas seguma. Apkaunots un sasists tas gaidīja, kad atkal tiks atbrīvots no pazemojošā stāvokļa ar kārtējo uzvaru. Tomēr arī šī diena viņai to nav sniegusi. Viņa nepadodas.

„Nē. Nē, dienā pietiek ar 1300 kalorijām! Vēl divi kilogrami, vēl divi kilogrami mazāk, un tad es būšu cienījama!” Anitas stiprā iekšējā deklarācija skandē, kamēr viņa veras skatlogā un sapņo par to, cik viegli un nikni varētu mutē iebāzt trīs medus kūkas un ļaut tām notecēt barības vadā. Patiesi Brīnumzeme. Aizspogulija. Brīvība, kas ir droša soļa un durvju roktura attālumā, bet reizē nesaņiedzama.

„Vai tev nešķiet savādi, ka reiz cilvēkiem bija jācīnās par ēdienu, bet tagad daļai jāgriež zobi, lai neapritu par daudz?” iepriekšējā vākarā Anita apciemoja vecākus. Sēdēdama uz dīvāna, viņu ķircināja krietni jaunākā māsa. Agijai ir piecpadsmit, un arī viņa mēdz aiz-

tikt un pētīt savu puncīti, tomēr to dara drīzāk rotaļīgi, nevis agresīvi kā Anita.

Kamēr vien tiek ievērots tukšuma princips, viņa ir uzvarētāja. Kamēr porcijas ir tik lietas, niecīgas un pareizas, ka atstāj vēl arvien izsalkušu, viņa ir ceļā uz augstāko balvu. Un skatuve ir prasīgs altāris, kam Anita mīl sevi sniegt kā ziedojumu, gozējoties uz tās kā liliņas zieds, kas izcīnījis sev vietu blakus Marijas atveidam. Ar savādu baudu viņa mēdz apbrīnot ķermeni, kura asās kaulu aprises kļūst arvien izteiktākas, un šauro plecu izciļņus salīdzina ar karavīra uzpleciem.

„Es esmu skulptūra, kas sevi izcērt jaunā gaismā, es esmu skulptūra, kas sevi izcērt jaunā gaismā, es esmu skulptūra...” Anita lūkojas, kā pārdevēja vitrīnu papildina ar tikko cepām magoņmaizītēm, un skaita, „es esmu gulbis, kas beidzot izraujas no jūrā plūstošās naftas ķepīgā tvēriena!”

Plūstošā nafta, plūstošā šokolāde, dzīvības ēdiens, kas šķiet salda inde. Inde, kuras daudzums jāierobežo, lai sevi nesaindētu vairāk nekā nepieciešams. Tikmēr Anita turpina arvien dziļāk sevi iekristies. Reiz, pirms miega skatoties istabas spogulī, viņa nobijās par to, cik liela ir vara pār sevi, kad tai līdzī nāk arī mīlestība. Altāra mīlestība. Idejas mīlestība. Ārpus treniņiem Anita gaišos matus vienmēr atstāj izlaistus, jo, saņemot astē, var redzēt, cik plāns cekuliņš no agrākā kupluma palicis. Arī tumšās iedobes zem baložu krāsas acīm viņa rūpīgi noklāj ar biezu kārtu tonālā krēma, taču ik vakaru to ir jānomazgā. Un atkal spogulī jāierauga noguruši vaibsti. Anitai zina – kādu rītu viņa var arī nepamosties. Varbūt jau pēc nedēļas. Mēneša. Ja paveiksies, tad vairākiem gadiem. Fizisks darbs un Michelin restorānu izmēra porcijas (tiesa, no krietni lētākām sastāvdaļām) nevar būt ilgtermiņa draudzība. Redze top pelēkāka, Anitai šķiet, ka viņa peld, bet patiesībā vienīgais plostis, kas ļauj nenoslīkt, ir kofeīns un niknums. Tas niknums, kas mudina no rīta žirgti pamosties un atspēkot visus šaubīgos un pretiniekus. Reizēm arī sevi.

„Hei! Kā veicās noklausīšanās? Būsi Kīrija? Tomēr jau vairāk nekā desmit gadus deju ar to trupu! Pēc tam pusdienas paēdi? Ja vēlies, vari atbraukt pie manis uz vasarnīcu, man šodien beidzot izdevās izcept Napoleonu

(un arī to nolāpīto kārtaino mīklu!!!), varbūt tomēr gribēsi nogaršot? Gaidīšu! ☺” 14:27

Saņemtā īsziņa ir siltuma vilnis, pleds, kas maigi apsedz Anitas mūždien nosalušos plecus.

Nikola. Bez Nikolas, šķiet, nebūtu arī Anitas. Sākumskolas laikā viņas bieži staigāja apkārt, iekrampējušās viena otrā. Kopā mācījās kauties un dejojot, kaimiņi meitenes saukāja par „spoguļsirdīm”. Ja viņas sastrīdējās, tad ne viena, ne otra ar citiem vairs nerunāja un ignorēja arī uztraukto vecāku jautājumus. Sēdējā katra savā dzīvoklī un skaļi, pa pusei kļiedzot, raudāja, paslēpušas galvu zem spilvena, it kā būtu guvušas nāvējošu rētu. Vēlāk, kad Anitai bija jāpārvācas uz baletskolas internātu, Nikolas sūtītās īsziņas un vēstules bija ūdens pēc sviedrainas nodarbības, spēja piespiest sevi atsperties no grīdas lēcieni un griezienu brīdī un ledus komprese pēdām vēl vakarā. Nikola bija arī pirmais cilvēks, kam Anita uzrakstīja brīdi pēc skudriņu lietus baletskolas izlaiduma koncertā. Operas Lielā skatuve.

„Nikij, es šodien biju debesskrāpis! Zini, ja ir kāds brīdis, kurā es gribētu palikt vienmēr, tad tas ir nepacietīgais ķermeņa stingums pirms izešanas uz skatuves - dzīve pazib gar acīm līdzīgi kā pirms nāves. Tikai pēcāk es biju dzīvāka nekā iepriekš un tajās zilajās prožektoru gaismās pat aizmirsu, ka esmu Homo sapiens, nē, lāpstīņas cilājās un es biju plūstoša tērcē! Tu zināji, ka cilvēki tā var? Neviena skatītāja seju gan neredzēju, tās visas kaut kā saplūda kopā bezmaz kā plombīrs ar karstu šokolādes mērci. Tomēr es jutu labvēlību. Es jutu siltumu. Jā, uz skatuves bailes un siltums ir vienādā daudzumā. Piedod, es laikam atkal muršķķēt sāku. Rīt gan jau atkal sīks muguras muskuļi no visiem tiem „arabeskiem” un „grand jeté”, droši vien prasīšu kādam no mājiniekiem, lai pamasē. Vienalga. Man tur jāatgriežas, Nikij, man tur noteikti jāatgriežas!

Bet kā Tev un Kārlim? Iestājies mediķos?

Anita:))”

Nu Anitai ir trīsdesmit gadi un viņa lielāko daļu savas karjeras, kas jau strauji tuvojas beigu posmam, ir nodejusi kordeballeta rindās. Lai spētu samaksāt par vienistabas dzīvokli, telefonu, internetu un citām

ērtībām, Anita mēdz piestrādāt arī gadījuma darbus – notēlot sievietes līķi kādā jauna režisora krīmiķī, brūvēt kafiju vienā no Vērmanes dārza kafijas torniņiem vai benzīntankā gatavot hotdogus pusaudžiem un steidzīgiem pieaugušajiem. Kad ir viesizrādes, var nopelnīt ko vairāk, bet viņai šāda iespēja ir retums. Tomēr prātā Anita vēl arvien ir tā pati meitenīte, kura sapņo par solo partiju un kuru neinteresē ne vīrieši, ne sievietes, tikai balets. Klusais Rūdis, kurš savu pacietību izkopsis, strādājot par pamatskolas skolotāju, bija izņēmums. Bet arī viņš mūždien aizņemto fanātiķi ar neparastajiem ēšanas paradumiem neizturēja ilgāk par gadu. Pēdējā kopīgajā randiņā Rūdis abiem pasūtīja picu. Centās sievietei „iemācīt pareizi ēst”. Anita sākotnēji maigi spītējās, tad kategoriski atteicās paņemt kaut salami šķēlīti. Rūdis spieda, Anita sāka raudāt, Rūdis, noguris un aizvainots piecēlās no galda un aizgāja. Jau nākamajā rītā pēc šķiršanās Anita devās uz mēģinājumu, lai dejotu vienu no desmitiem plandošo Dona Kihota sapņu tēlu.

Citas trupas dejotājas mēdz izteikt komplimentus par Anitas figūru. Jautāt uztura padomus, nezīnot, ka „pat pārāk labā forma” ir izmisuma rezultāts un vienīgais, kas vieš Anitā ticību – reiz visi pūliņi attaisnosies. Tādēļ ir vērts rāpot cauri mežam, cērtot visus zarus ceļā bez liekas nožēlas. Arī sevi. Tomēr šodien Nikola saņem atbildi:

„Čau! Nē, lomu nedabūju. Nezinu, kas viņiem nepatika. Repetitors aizrādīja: „Vairāk emociju, vairāk emociju! Beidz domāt un filozofēt, mīļā, tev nepiestāv. Ja gribi kādu pārliecināt, tad, lūdzu, vairāk tragēdijas, vairāk drāmas, vairāk EMOCIJU.. „ Nikij, man ir apnicis just... kā tev šķiet, kāpēc man nepiestāv domāt? Es nesaprotu. Tas traucē?”
14:30

Uzreiz pēc tam Anita nosūta vēl vienu īsziņu:
„Un piedod, es nebraukšu pie Tevis šodien.”
14:31

Viņa strauji pagriežas prom no kafejnīcas loga. Jātiek prom no cilvēkiem, prom no ķecerīgi vilinošās kafejnīcas vitrīnas! Kaut kur prom, lai tikai nav apkārt redzīgu acu un dzirdīgu ausu. Anita iesoļo pirmajā vārtrūmē, kas pagādās ceļā. Tur neviena nav, tikai

novietotas automašīnas un atkritumu tvertnes.

„Cik simboliski,” viņa nosmīn un bezspēkā apsēžas blakus tām.

Nolēmusi saudzēt baletam veltīto ķermeni, Anita nelieto alkoholu. Ar vienu paģirainu nodarbību, pastarpināto vemšanu tualetē un citu šķībajiem skatieniem pietika, lai saprastu, ka tas nav viņai. Bet, sēžot starp atkritumu spaiņiem, Anita izaug spēcīgs mirkļa riebums gan pret trenēto, kam nevajadzīgo ķermeni, gan vienīgi dejai veltīto sevi. Viņa dzird, kā uz ielas notiek remontdarbi – rūc gan mašīnas, gan urbji, gan strādnieki, kuriem jāpacieš garāmgājēju tipināšana. Rūc arī tepat – Anitas vēders.

„Priekš kam? Nu sakiet taču, kam man šis viss?” histēriski smiedamās un visai pārliecinoši iejutusies Žizeles vai drīzāk Mēdejas lomā, Anita atskrūvē „Bonaparte” pudeli, „man ir tiesības! Un šodien es varu atļauties, jā, šodien man beidzot ir tiesības!”

Dzēriens, kas ir krietni par skarbu viņas maigajai rīklītei, sāk galopot lejup lielākos tempos, nekā tas notiek ar pieriedzējušiem žūpām. Anita nojauš, ko vesela pudele var izdarīt ar stiegrainu un gadiem izsalkušu ķermeni, tomēr vaibstīdamās gatavojas nākamajam malkam:

„Par to, kurš netika! Par visiem tiem, kuri netika, šis ir par jums,” Anitas prātā ir izgaisusi arī Nikola, „iztukšosim katru plaukta pudeli, lai tā sagrauž katru no nevajadzīgajiem orgāniem!”

„Tā gan labāk nesaki,” plastikāta tvertnes otrā pusē noburšķķ kāda aizsmakusi balss. Anita satrūkstas, taču nespēj uzreiz noteikt, vai tā pieder sievietei vai vīrietim. „Tas tur” noteikti ir vecāks par viņu. Pēc mirkļa Anitai pretī izlien eklektiska paskata kundze.

„Gribi ar mani padziedāt?” Anitā lūkojas priecīgas, ar tumšu kontūru iezīmētas acis. Sieviete gluži kā silta kaķene. Viņas garās bizes, kurās jaucas sirmi un iedzelteni toņi, klāj tumšo, stepēto kokvilnas jaku.

Samulsusi Anita pasmaida un klusi atbild:
„Nē, nē, paldies.”

„Nu kāpēc tad nē? Man tāpat tagad pārtraukums, nolēmu uz brīdi aizmukt no cilvēku

čaboņas. Pēc tam gan jāiet atpakaļ uz ielas pelnīt naudu. Ja gribi, vari pievienoties, būs cilvēkiem dubults prieks!" viņa cenšas iedrošināt, taču ne pārāk veiksmīgi. Anita nesaņem, vai dzirdēto uztvērusi pareizi. Vai tad tie pāris malki jau būs sākuši iedarboties?

„Kā lūdzu?" viņa pārjautā.

„Esmu ielu muzikante. Laima. Man ir arī bandžo. Zini, ielu muzikanti nav nekādi ubago-tāji, es diezgan labi spēlēju! Un kompānija par sliktu nenāktu," Laimas neierastā atklātība šķiet caursitam visas Anitas šūnu membrānas. Kādēļ šī sieviete nav slavēna?

„Nē, nē, man šķībi skanēs," lai arī pārliecinājusies, ka viņu aicina muzicēt, nevis nodarboties ar senāko profesiju, Anita tomēr atgaiņājas no neierastās iespējas.

„Ai nu beidz! Kad dzied bez aizrūces un nebaidās, tad rīkle pati attaisās vaļā. Un kas tad tev tur ir?" Laimas ašā roka pastiepjās pēc Anitas iesāktās pudeles, „o, nav nemaz nekāds vājulis, šito jau var mierīgi sadalīt divatā! Gribi, es tev palīdzēšu?"

„Nu es it kā sev to nopirku," Anita iebilst.

„Ak tā...nu kā vēlies. Nav jau tā, ka es baigā dzērāja būtu, tikai uzciņāties gribēju," viņa rūgti nosmīn kā negaidītu dunku dabūjusi un atdod pudeli Anitai. Aizvainojums nav tēlots. Ar tādu pietiek, lai Anita sajostos neērti:

„Piedod, es taču nemaz nepadomāju, ka esi... dzērāja," patiesībā viņa sākotnēji nodomāja gan, „droši cienājies, es tikai nezinu, vai tā būs labi – dzert no vienas pudeles..."

„Ai, kāda tu mums tīrīga! Bet tas nekas, man somā ir iztukšota ūdens pudele, vari tur pārliet."

Kamēr Laima apmierināta tašā taustās pēc savas plastmasas pudeles, Anita domā, cik ilgi tā jau lietota. Nedēļu? Mēnesi? Pudeles iekšienē droši vien jau smird. Un tagad tur grib liet viņas nopirkto „Bonapartu"? Turklāt Anita jūtas tā, it kā viņai no rokām laukā tiktu rauts silts un pielādēts ierocis.

„Nu tad draudzīgi uz pusēm?" Laima jestrī uzsmaida.

„Uz pusēm...draudzīgi," Anita nomurmina.

Pēc ieilgušā pārtraukuma Laima dodas spēlēt. Viņa šķiet tikai nedaudz iereibusī. Garāmgājējs pat nenojaustu, neielūkojies viņas laimīgi spīdīgajās acīs. Turpretim Anita, kura nolēmusī doties jauniegūtajai draudzenei līdzī, sākotnēji šķiet nesavācami draudzīga un runīga. Īsajos dziesmu starplaikos Laimai viņu jākušina, „lai neuzrodas miliči un nepiesienas". Tomēr drīz Anita nomierinās, kļūst miegaina un skaļos runas plūdus no maina klusa purpināšana zem deguma. Maiģi satumst dūmakains vakars. Beigusi dziedāt, Laima apsēžas uz kāpnēm blakus savai līdzjutējai, kura uzvedas rāmi, taču vairs nepārāk labi orientējas laikā un telpā. Laima klusi saka:

„Mums laikam jāiet."

Viņa kādu brīdi lūkojas uz savu bandžo, tad noglauda korpusa virsmu un turpina:

„Starp citu, tu jau esi. Esi. Arī bez Kitrijas un tās sarkanās puķes matos. Vari jau turpināt šādi, bet...manuprāt, tev jāiemācās pārvākties. Vai vismaz pārkārtot klucīšus. Tu mani vispār dzirdi?" Laimai Anitas dzīvesstāsts vakara gaitā ir bijis jānoklausās vismaz divas vai trīs reizes, taču Laima nav pārliecināta, ka Anita šobrīd ir diži ieinteresēta tajā, kas sakāms viņai.

Anita no sevis spēj izgrūst vien klusinātus: „Jā, klucīši. Pareizi, es esmu atkarīga no klucīšiem, es nevaru bez," viņai pēkšņi aizsit elpu, „...klucīšiem. Kitrija...man ir apnikusi Kitrija, iesim mājās, iesim, man sāp vēders, man ir auksti un vispār man...nāk uz augšu."

Laima palīdz Anitai nokļūt mājās un ļauj divas reizes pa ceļam izvērties svešos pagalmos, lai tas nav jādara uz galvenās ielas trošuāra. Viņa uzved dūdojošo nūdeli pa kāpnēm un atvadoties nobļaujās gaitenī, solot:

„PIEKĀPŠU VĒL KĀDU REIZI!"

TRRRRRRRRRRR!!! Anita uzmostas, kāds blakus dzīvoklī urbj sienā. Aizkaros kā mazi zirkliņi jau skraidelē rīta gaisma. Silti stari.

Atraujot galvu no spilvena, smadzenes sāk pulsēt kā kontrahējošs muskulis. Šorīt vēders ne tikai rūc, bet arī sāp. Viņa palūkojas telefona ekrānā, kas nosodoši rāda, ka ir desmit no rīta. Anita nav spēģīga iet uz mēģinājumu,

kuru tāpat jau kavē, un pirmo reizi vairāku gadu laikā nolemj to izlaist. Nokratījusi zosādu, viņa izlien no segām un dodas uz savu ikrīta šķīstītavu – šoreiz duša nepieciešama arī kā mirkļa patvērums. Pēc kaunpilnas iepriekšējās dienas grēku skrubināšanas no ādas virskārtas viņa aizved sevi brokastīs.

Ejot pa ielu, Anita lūkojas garām soļojošajos cilvēkos. Tik pārliecināti par savām pēdām un to trajektorijām viņi izskatās. Gan tie, kuri kavē darbu, gan tie, kuri dodas uz lombardu, gan jaunās māmiņas un omītes ar mazbērniem. Pretī nāk arī tradicionāls čigānu pāris. Meitenei, kura ieķērusies rokā savam topošajam vīram, nav izvēles, viņa nebūvēs karjeru, tomēr sirsnīgā un maigā seja pauž, ka viņa būs laba mamma. Bet Anita iet visiem garām, gluži kā ķermeni un garu zaudējusi, saplūstot ar apkārtējo vidi. Viņas vairs nav. Kopš vakardienas Anitas vairs nav, ir tikai šūnas, kurām jāpiešķir jauns potenciāls.

Anita atkal nonāk pie iepriekš redzētās kafējnīcas ar laiskajām un pufīgajām bulciņām. Viņa nolemj ignorēt deklarāciju, kas agrāk pieprasīja pilnīgu atdošanos. Kā nolīdzināt anonīmajam nekam viņai ir tiesības lauzt to. Izrāžu lomas vēl nesen bija sārts lāzera stars vingram kaķim, kuru ķert un ķert, nekad nedabūjot, un tas spieda Anitai sevi turpināt cirst kā skulptūru. Bet vakar ķircinošais starojums beidzot kļuva Anitas ķepām vienaldzīgs, jo viņa saprata tā dabu. Turklāt Laima taču teica, ka viņa tāpat IR. Un vēl kaut ko minēja par klucīšu pārkārtošanu. Jā, to Anita atceras.

Anita iesoļo iekšā. Pienāk viņas rinda:

„Man, lūdzu, vienu magoņmaizīti un... Cēzara salātus,” viņa nolemj sākt mierīgi un uzmanīgi.

Atgriezusies dzīvoklī, Anita apguļas dīvānā. Viņa ir gatava tam, ka pirmā lielā maltīte pēc ilgāka laika ķermenim būs grūts uzdevums. Īpaši pēc iepriekšējā vakara izdarībām. Ja nebūtu ieradusies Laima...Bet sirds pukst kā parasti, plaušas cilājas, zarnas pārsteidzoši neatgrūž apēsto. Anita maigi apņēma par daudz cietušo vēderu kā tēvs pazudušo dēlu. Vai varbūt viņa ir tas pazudušais dēls, kuru ķermenis silti pieņem atpakaļ?

Maltīte beigusies. Bulciņu papīrs kopā ar salātu plastikāta trauku nočab uz grīdas. Anitas vaigi ir sārta, apskurbusi viņa jūt visas šūniņas kaucam un saucam pēc diendusas. Pusdienlaika saule karsē kā zem lupas un dīvāns ir *tik* mīksts! Pienēne bišu ielejā, arī šoreiz Anita ir gaismas ieskauda, vienīgi zilo prožektoru vietā ir caur dienvidu puses loģiem plūstošie dzeltenbaltie stari. Viņa piever plakstus, noliek roku uz saules pīnuma. Iedomājas par daudzajām un darbīgajām šūniņām, kas piedalās viņas eksistences nodrošināšanā. Arī par pusdienlaika svelmes piepildīto telpu un sevi tajā. Siltums. Atkal siltums, tikai šoreiz citāds nekā uz skatuves. Bez bailēm – nav jau arī vairs par ko baidīties. Varbūt tikai nedaudz sentimentāli un elēģiski paskumt par pagātnē iesprūdušo, bijušo un it kā neatgriezeniski zaudēto.

Mirkli pirms iemigšanas Anita saņem īsziņu. Tā nav no Nikolas, bet gan no baleta kompānijas.

„Sveika, Anita! Kādēļ šorīt nebiji mēģinājuma? Nevaram Tevi sazvanīt, agrāk nevienu reizi neizlaidi. Cerams, viss kārtībā un būsī vismaz uz vakara treniņu. Turklāt, lai gan Kitrijas lomu diemžēl nevarējam piešķirt, tavs priekšnesums vakar šķita pietiekami interesants un tehniski kvalitatīvs, tādēļ ir cits piedāvājums. Lūdzu šovakar ierodies uz pārņemām, pretējā gadījumā vietu būs jāatdod citai kandidātei.” 12:03

Anita pasmaida un noliek telefonu atpakaļ uz galda. Dejas altāris viņas ziedojumu tomēr nav atgrūdis un vēl gaida ar pastieptu roku, kas kārē izložņājusī cauri telefona līnijām. Tomēr šoreiz Anita tā plaukstu sagaida vien kā labu draugu, nevis Mesiju. Viņas ķermenī starp asins plazmu, limfu un visiem citiem fluīdiem cirkulē arī savāda, sen nebijuši pašapmierinātība. Pietiekamība. Un ne jau saņemtās īsziņas dēļ, ne tikai. □

Jana Veinberga ir jūrmalniece trešajā paaudzē, raksta stāstus un detektīvromānus. Izdevniecībā „Zvaigzne ABC” izdoti stāstu krājumi *Neotikusi mīlestība* un *Vēl viena diena*. Izdoti arī 4 detektīvromāni – *Liktenīgā atgriešanās*, *Klavierkoncerts*, *Svešais draugs*, *Mākoņaina nakts*. Pamatus Janas rakstīšanas prasmei un drosmei ielikusi lieliskā literatūras skolotāja Mirdza Lībieta Cēsu Mūzikas vidusskolā, filozofijas studijas Latvijas Universitātē un rakstniecības studijas Liepājas Universitātē. Iedvesmu sniedz pastaigas gar jūru, saulrieti, ceļojumi, cilvēki. Jana uzskata, ka iedziļināšanās cilvēka dvēseles bezdibeņos, iekšējās ēnas un gaismas spēlēs sniedz daudz ierosmju rakstīšanai. Svarīgs ir nevis tas, ko kāds saka, bet tas, kas slēpjas aiz klusuma.

Jana Veinberga

Veltījums VV un MV

ĪSTĀ DZĪVE

Autobusa pietura paliek aiz muguras, zem kājām čirkst lielceļa grants, melnās krosenes kļūst putekļu baltas. Četri kilometri – kādreiz tas šķita milzīgs attālums, pārvarams ar mokām un negribēšanu. Tagad cilvēki sociālajos tīklos lielās ar nostalgiajamiem soļiem – kurš dienā nogājis astoņus, kurš – divpadsmit tūkstošus, skaita kilometrus un zūdās, ja iznāk tikai nieka četri, kurus kādreiz tik ļoti negribēju iet.

Bieži jau staigāt neiznāca, parasti braucām ar mašīnu. Atceros pirmo reizi – it kā mašīna lidotu, nemanīja nevienu bedri vai grambu. It kā salonā peldētu rozā migla. „Tā ir mūsu zeme.” „Tur būs mūsu māja.” Domas noteikti bija līdzīgas. Parādījās joki, kuri Rīgas dzīves vienmuļībā bija pagaisuši no mūsu dienaskārtības, prieks šķita izlīdzinājis laika grumbas vecāku pierēs.

Vēlāk, milzīgajā siena šķūnī, sasegta trīs segām, lai nenosaltu, laidos miegā ar atziņu, ka nu tik sāksies īstā dzīve. Kā tā izpaudīsies,

man toreiz nebija ne jausmas. Vienīgi bērna bezrūpīgā nezināšanā radīts mīts, ka tā – īstā – būs ļoti skaista.

Priekšā mežs. Cik atceros, nekāds sūnaini mīļīgais – pilns krūmiem un vietām purvainis, mitrs pat sausākajā vasaras laikā, zemi klāj kosas un citi lakstaugi, kuriem nezinu nosaukuma. Kad iziešu cauri mežam, sekos kāpiens pakalnā.

Strādnieki mūrēja pamatus, mašīnas veda būvmateriālus, bet mēs, sēdēdami zem dižā sēru bērza, uz steigā sameistarota koka galda plānojām māju. Pareizāk, droši vien, būtu teikt, ka arhitekts mums rādīja projektu, bet māte un tēvs bakstīja pirkstus rasējumā, jautādami par izmaksām un materiāliem. Es toreiz vairāk interesējos, kur būs mana istaba un vai dabūšu tapetes ar zirgiem, jo tajā laikā man bija „zirgu periods”. Klasesbiedros stāsti par manu dalību ģimenes mājas radīšanā izsauca skaudību un apbrīnu, neviens no viņiem tādu godu nebija piedzīvojis, jutos ļoti lepna.

Meža posms jau tuvojas beigām, saules stari spraucas cauri kokiem, zinu, ka tālāk būs pļava. Vai rudzu lauks, ja kāds mūsdienās šeit vēl sēj rudzus. Garām aizjoņo milzīgs nopūtējis džips. Kādreiz ikviena mašīna pie kājām-gājēja apstājās, piedāvāja aizvest kaut līdz krustojumam, nu tādas paražas laikam zudušas. Katram sava dzīve un savas darīšanas.

Savas steigas. Es arī nesēstos, man nav jāsteidzas. Gribu iet kājām.

Mājas karkass tika uzsliets ātri, nosvinēja spāru svētkus, uzlika skārda jumtu, es priekā gavilēju, jo māja šķita gandrīz gatava. Tēvs piedalījās celtniecības darbos. Man patika vērot viņu strādājam – tumši iededzis, spēcīgs, kuplie, nepaklausīgie mati nosegti ar sīku beisbola cepurīti – viņš izkiedza pavēles kā kuģa kapteinis vai atbildēja uz celtnieku jokiem ar šķību smaidu. Viņš sauca, lai eju malā, ka neuzkriet kāds ķieģelis, viltīgi piemiegams aci.

Kamēr vīri būvēja, man vajadzēja ņemties ar dārza darbiem. Gurķi, tomāti, zirņi – šķīta, ka sēšana, stādīšana, ravēšana, apliešana, novākšana nekad nebeigsies. Māte uz elektriskās plītiņas vārīja zupu, es mizoju kartupeļus un burkānus, kapāju salātus un mazgāju traukus. Kad beidzot visi steidzami pienākumi šķīta apdarīti, klīdu pa mežu un sapņoju. Nākotnes vīzijā man piederēja zirgs un suns. Zirga mugurā es lepni jāju pa mežu un pļavu, auļoju pa lielceļu, atstādama aiz sevis putekļu vērpētes, mašīnas un kājāmgājējus. Man, protams, bija gari mati un slaidis augums un tur, kur mūsu straujie rikši beidzās, ceļa galā gaidīja Viņš. Vēl bez vaibstiem un vārda, bet noteikti skaists un labs. Lūk, tā bija īstā dzīve.

Pļavas un rudzu vietā tagad izaudzis māju puduris, gandrīz vai vesels ciemats. Kādreiz vientulīgais ceļa posms nu sazobots neskaitāmiem iebraucamiem celiņiem, pļavas saņoņu nomainījusi suņu vaukšķēšana, zāles pļāvēja tarkšķi un zāģa kaukšana. Pakalns ar straujo kāpienu šķiet sarucis. Lai gan ikdienā neesmu liela staigātāja un pēc soļu skaita nedzenos, elpa no šāda paugura pat nepaātrinās. Tālāk būtu jāsākas muižas alejai.

Vai tā bija diena, rīcība vai vārds? Kas bija tas noirušais valdziņš, kuru pavelkot, sāka irt viss iesāktais adījums? Vai mēs kā pasaku krustcelēs izvēlējamies nepareizo virzienu? Aizgājām pa kreisi, kur vajadzēja pa labi? Es negribu būt pirmā, kura visu sāka, lūdzu, saķiet, ka tā nebiju es.

Nākamajā pavasarī celtniecība atsākās negribīgi. Vienu istabu izdevās padarīt apdzīvojamu, apmetot sienas un ieliekot pagaidu grī-

du. Bija pat maza krāsniņa, vairs nevajadzēja gulēt sienā un salt aukstajās naktīs. Tomēr darbu joprojām bija tik daudz. Ūdensvads, kanalizācija, caurules, vadi, instalācija, riģipsis, dēļi, sijas, balsti, konstrukcijas ... šie vārdi piepildīja ģimenes sarunas kā kunkuļaini biezumi rīta putrā, tie nelika mūs mierā naktīs, salipināja domas, padarīdami tās smagnējas, neļaudami vairs lidināties virs zemes.

Kādu dienu pamanīju tēva vaigā rūpju rievu, un mūsu ģimenes spēļu vakari kļuva arvien retāki, jo jau pēc vakariņām manas acis lipa ciet, māte žāvājās, bet tēva skatiens klīda izplatījumā. Tikmēr Rīgā draugi rīkoja ballītes, satikās, iemīlējās, izbaudīja pirmos skūpstus, brauca uz Jūrmalu sauļoties un peldētis. Īstā dzīve tagad ritēja Rīgā, un arī mans „zirgu periods” bija beidzies. Arvien biežāk nedēļas nogalēs paliku galvaspilsētā, baudīju dzīvokļa patīkamo vientulību vai kopā ar draudzenēm iemēģināju aliņus, ko sagādāja klasesbiedrenes vecākais brālis. Māte sācumā uzstāja uz līdzbraukšanu, līdz izcēlās pamatīgs strīds, kurā pusaudža stūrgalvībā stingri aizstāvēju savas tiesības. Vēlāk viņa laiku pa laikam tikai pārmeta, ka neiesaistots ģimenes lietās un negribu palīdzēt dārzā, lai gan atvestās zemenes un ķiršus ēdu labprāt.

Garā muižas liepu aleja krietni izretojusies. Daži koki aizvien turas, bet cita vietā guļ nokritis, pussatrunējis stumbrs vai palicis tikai celms. Arī milzīgais ozols lauka vidū sašķēlies uz pusēm. Laikam zibens pastrādājis. Zari vēl zaļo, bet varenība ir zudusi.

Es protestēju par naudu. Kad gribēju pirkt jaunu kleitu vai iet uz slavenas rokgrupas koncertu, naudas nekad nebija, jo vajadzēja krāt mājai. Mājai, kura man jau šķīta nebeidzami negatava, tādēļ pārdesmit vai simt eiro turp vai šurp neko nemainītu. Un vajadzēja pirkt vēl sēklas, stādus un visādus darbarīkus dārzam. Arī tiem bija prioritāte pār jauno telefonu, kuru biju iecerējusi labākas fotokameras dēļ. „Mēs taču visi kopā norunājām, ka vēlamies ģimenes māju laukos. Visi to gribam, tāpēc jāpaciešas,” māte atsieta manas dusmas. Es neatbildēju, nezinaĶu, vai joprojām to māju gribu.

Vecā muižas ēka – tāda pati kā agrāk. Pareizāk sakot – viens spārns un tornis. Viss pārējais izskatās mainījies – pļavas un rudzu vietā – ciems, alejas vietā – vairs tikai daži koki, bet

tornis stāv kā stāvējis, it kā laika iedarbība uz to kādā brīdī būtu apstājusies. Viss ieaudzis nātrēs, šo vietu neviens tā arī nav iekārojis. Šejeniešiem vēsturiskais mantojums ir pārāk smaga nasta, visdrīzāk viņi labprātāk to nolīdzinātu līdz ar zemi.

Kādās jūnija brīvdienās vecāki atgriezās mājās agrāk. Es kārtējo reizi nebiju braukusi līdz, jo labākā draudzene svinēja dzimšanas dienu. „Paldies Dievam, esam klāt,” māte nosvieda mašīnas atslēgas uz galdiņa priekšnamā. Tēvs pa durvīm ienāca pavisam lēni un, turēdamies gar sienām, devās uz guļamistabu. Izrādījās – nesdams materiālus, sa-traumējis muguru. Māte bijusi spiesta vadīt mašīnu, ko viņa darīja ļoti reti un nelabprāt, jo braucot stipri nervozēja. Nākamajā dienā aizvedām tēvu uz slimnīcu, ārsti grozīja galvas un ieteica operāciju. Tagad biju spiesta doties mātei līdz uz laukiem, jo darbos vajadzēja palīgu. Tā kā māte stūrēt atteicās, sēdāmies autobusā un pēc tam ar smagajām somām kājojām četrus kilometrus līdz mājai.

Izgājusi cauri aizaugušajam muižas parkam, turpinu ceļu uz priekšu. Vēl tikai pāris likumu un tad jau būšu klāt. Par laimi, te gan neviens neko nav sabūvējis – apkārt krāšņi smaržo pirmsjāņu pļavas. Kā toreiz, kad ar māti te nācām tēva slimības laikā.

Saulē piekarsusī pļava tvanoja un sanēja kukaiņu dziesmās. Gar kājām glaudās smilgu ziedi. Dzidri zilajās debesīs peldēja mazi mākoņu pūdeļi. Māja tālumā slējās stalta un balta. Un es atkal zināju, kādēļ pēc tās ilgojāmies. Man kļuva žēl, ka biju aizmirsusi, kāds te miers un skaistums. Metos darbos, nekurnot un bez atpūtas. Trīsreiz dienā skrēju uz diķīti atveldzēties. Mājas pirmais stāvs ar tēva gādību jau bija diezgan apdzīvojams. Grīdas – savās vietās, sienas un griesti nokrāsoti. Tikai ūdens no krāna netecēja – aka pildījās pārāk slinki, lai ūdeni aizpumpētu līdz mājai. Otrajā stāvā smaržoja pēc koka un tur joprojām dusēja sapnis par manu istabu. Tikai tapetes ar zirgiem vairs nebija aktuālas. Brīvajos brīžos kāpu augšā pa pagaidu trepēm, apsēdos pie loga un centos iztēloties, kā te kādreiz vasarās dzīvošu. Ar savu ģimeņi un bērniem. Apsolīju sev braukt uz šejieni biežāk.

Aiz likuma skatienam paveras kaimiņmāja. Kādreiz nācu šurp pēc piena. Kamēr kaimi-

ņienei vēl bija spēks tikt galā ar govi. Māja izskatās iegrimusi zemē. Nomelnējusi, sakritusies kā simtgadīga večiņa. Diez, vai kaimiņiene vēl dzīva, vai varbūt te jau saimnieko kāds cits? Sētā kašājas vistas, uz lieveņa sēž kaķis, tad jau kāda dzīva būtne šeit vēl mīt.

Tēvs pamazām atlaba, bet smagumus cilāt vairs nedrīkstēja, un arī ar darbiem bija jāuzmanās. Māte staigāja viņam pakal rādāmās. Tajā vasarā uz laukiem braucu bieži, reizēm – kopā ar draugiem. Tad atkal gulējām sienaugšā kā pirmsākumos, un atkal apkārt šķīda joki. Atjaunojām pat spēļu vakarus. Es mācījos vadīt mašīnu, lai tēvam mazāk jāpiepūlē mugura. Pēc brīvdienām, dodoties uz Rīgu, es vienmēr atskatījos. „Šī ir īstā dzīve,” sev teicu. „Un sapņi piepildās. Iespējams, ne tik ātri un ne tā, kā sākumā domāts, bet piepildās. Un varbūt man kādreiz būs arī zirgs.”

Nelielajā krūmu pudurī joprojām plūst avots – labākais dzeramais ūdens visā apkārtnē. Tagad tas labiekārtots, ierīkota caurule, lai var ieliet traukos bez pūlēm. Ceļa malā piestājusi mašīna. Vīrs naģenē krāmē bagāžniekā pieclitru traukus. „Labdien!” pasveicinu. Viņš palūr caur pieri, kaut ko noburkšķ. Es eju tālāk.

Atvaļinājuma laikā vecāki dzīvoja laukos, tādēļ piektdienu vakaros sēdos autobusā un braucu turp. Iegāju sētā brīdī, kad strādnieki krāmēja mašīnā instrumentus. „Neko darīt, tālāk mēs paši,” tēvs paspieda brigadierim roku. Celtnieks apsēdās pie stūres un pamāja man ardievas.

„Kas noticis?” jautāju. „Šovasar jāpiebremzē ar izdevumiem, lai spējam atmaksāt kredītu. Un mātei jātaisa zobi,” tēvs skaidroja. „Piedod, bet tavu istabu pagaidām atliksim”. „Tas nekas,” es atbildēju. „Man jau tās zirgu tapetes vairs nevajag,” centos jokot. Tovasar mēs ar māti joprojām gulējām vienīgajā gatavajā mājas istabā, bet tēvs – virtuvē.

Sāku kāpt pēdējā pakalnā. Kad nonākšu tajā, skatienam pavērsies visa plašā ieleja ar upi pašā lejā. Tieši neatkārtojami skaistās ainavas dēļ mani vecāki izvēlējās šo vietu. Ikdienā strādājot, varēja atkal un atkal pacelt acis un baudīt tālumu. Nekas neaizšķērsoja skatu. Ne meži, ne krūmi, ne mājas.

Nākamajā pavasarī beidzu vidusskolu un gatavojos studēt. Māte piezvanīja brīdī, kad

veikalā meklēju izlaiduma kleitu. Tēvs bija nokritis darbā. Sirdstrieka. Tajā vasarā mēs ar māti uz laukiem neizbraucām ne reizi, bet pavasarī īpašumam atradās pircējs. Nopirka par labu naudu.

levelku elpu un speru pēdējos soļus. Aina va joprojām tikpat brīnišķīga. Biezie cerīnkrūmi ap māju izzāģēti, apkārtne glīti sakopta. Izskatās labi, droši vien daudz labāk nekā mūsu laikā. Tikai māja nav tā pati. Mūsu balti staltās vietā – sveša, dzeltena. Divarpus stāvi spīdina platas logu rūtis kā siltumnīcai, spilgtais krāsojums iedzel acis kā indīga gundega pīpeņu pļavā.

Man vairs negribas iet tuvāk. Nesaprotu, uz ko gan biju cerējusi. Ka pāri pļavām pretī man rikšos sapņu zirgs? Šī taču ir īstā dzīve. Pagriežos un dodos atpakaļ. Līdz vakaram jānokļūst mājās.

Nonākusi sava glītā, komfortablā galvaspilsētas dzīvokļa mājīgumā, apmierināta pavēros apkārt. Nekā taču netrūkst. Atšķirībā no daudziem, pat pēc balkona puķēm nekad neesmu kārojusi, par dārziņu nemaz nerunājot. Tomēr, aizmiegot saprotu, ka kāds, pavisam neliels, mūžīgi smeldzošs manas sirds nostūrītis vienmēr sevī glabās baltu māju kalna galā un pa lielceļu auļojošu zirgu. □

Mārtiņš Pommers ir studējis filozofiju un filoloģiju, absolvējis Literārās Akadēmijas dzejas un prozas meistardarbnīcas.

Publicējies žurnālos *Domuzīme*, *Veto Magazine*, *konTeksts* un citur.

Mārtiņš Pommers

OSKARS T.

Oskaram īsti nav veicies ar ģimeni. Viņa māte nav pie pilna prāta, bet tēvs ir vējagrābšlis. Juzdama dzemdību tuvošanos, māte vēl gluži mierīgi izdzer tēju, kādu brīdi atpūšas uz tahtas un tikai tad lēnā solī dodas uz tramvaja pieturu. Pa ceļam viņa vēl pagūst pārmīt dažus vārdus ar kaimiņiem un pieturā nesteidzīgi izsmēkē cigareti. Vīrietim, kurš nekautīgi un pārmetoši paskatās uz viņas pusi, Oskara māte parāda vidējo pirkstu. Turklāt tramvajs ļoti kavējas, vai vismaz tā šķiet... Līdz dzemdību namam viņa nemaz netiek. Oskars nāk pasaulē, skaļi brēkdams, un ar savu balsi pieskandina visu tramvaja pirmo vagonu. Viņam palīdz piedzimt sagurusi un nedaudz iereibusi medicīnas māsa, kura dodas mājās izgulēties. Visapkārt stāv cilvēki, un zēna pirmajiem kliegzieniem seko aplau-

si. Vienīgi tramvaja vadītājs ir gluži bāls un nespēj noturēties kājās.

„Kāds skaists bērns!”

„Zēns!”

„Kāds skaists zēns!”

„Ar tik platām acīm!”

„Kāds skaists zēns ar platām acīm!”

„Saukšu par Oskaru.”

Jau vēlāk viņš atminēšies zābaksmēra, sviedru, kāpostu, kaku, degvīna un šampūna smaržas, kuras blīvi aizpilda tramvaja gaisu. Un neviens viņam nevarēs iestāstīt, ka dzimšanas brīdī un pat ne pirmos dzīves gadus nav iespējams atcerēties. Viņš skaidri atminēšies pirmās dienas smaržas pat ja nevarēs tās nosaukt vārdā. Un vēl viņš glabās atmiņā aukstumu. Ir novembris, un jau uzsnidzis pirmais sniegš. Mazais Oskars tiek ietīts novalkātā flaneļa kreklā, kas smaržo pēc rudens.

Oskara māte ir vazaņķe. Viņai patīk vazāties apkārt. No vienas pilsētas malas uz otru, no viena drauga vai paziņas pie nākošā drauga vai paziņas. Neganti zvalstīdama bērna ratiņus, viņa visur velk līdzī arī Oskaru. Savas dzīves sākumu zēns pavada vai nu guļot pie smēķētās virtuvēs, vai arī veroties trolejbusu un autobusu griestos. Viņš ir pārsteidzoši mierīgs bērns, kurš gandrīz nekad nekliež un, ja kāda nejausi satikta pavecāka dāma pārlicēcas pār ratiņiem un priecājas par jauko mazulīti, Oskars pasmaida.

Vispār jau Oskara māte ir labs cilvēks un no sirds vēlas pienācīgi rūpēties par dēlu, bet viņai tas pagalam neizdodas. Ratus stumt ir smagi un neparocīgi, iecelt tramvajos – grūti. Turklāt viņa nespēj nostāvēt mierā un labprāt klimst pa pilsētu.. Par biļetēm viņa maksā reti un kontrolieriem parasti neatbild. Vien iepleš acis, skatās tieši virsū un līgani šūpo galvu. Jauno māmiņu ar plānprātīgo skatienu parasti liek mierā.

Dubļi, zābaki, kurpju auklas, zeķbikses, džinši un svešas rokas, kas pieceļ pēc kritiena – tā ir Oskara bērība. Viņš mācās staigāt, turoties pie autobusu krēsliem, līdz grīda, kas nešūpojas, vairs nešķiet pareiza. Jau pieaudzis viņš vēl arvien staigās nedaudz gāzelēdamies. Piesmēķētās virtuves uzdzien miegu,

uz ielām salst, bet tramvajos, trolejbusos un autobusus Oskars pieaug.

Viņš iemīl to skaņas un smaržas un visus tos ļaudis, kas dodas uz darbu, atgriežas no slimnīcas apmeklējuma, brauc uz māsasdēla dzimšanas dienu, dodas uz mūzikas skolu, brauc no futbola treniņa, aplūko pilsētu, brauc uz teātri, meklē viesnīcu, mēģina izgulēties, apmeklē slimo vecmāmiņu, apmeklē vecmāmiņas kapu, dodas uz ieņēmumu dienestu, steidzas pie mīļākās, steidzas pie sievas, atgriežas no ceļojuma, bezmērķīgi vizinās apkārt vai vienkārši mēģina sasildīties. Iespējam starp cilvēkiem pēc darba dienas beigām, viņš jūtas kā starp radniekiem, kas sapulcējušies svinēt vectantes Rasmus dzimšanas dienu. Pelēkais uzvalks ar sagurušajām acīm ir onkulis Ādolfs un tuklā dāma ar kažokādas apkakli ir tante Marta. Ja viņš kautri pasmaida, tad no tantes Martas reizēm var dabūt piparmētru ledeni, bet onkulis Ādolfs ir noguris un nerunīgs, taču ar labu sirdi.

Gluži netīšām Oskars pamanās izaugt un sešu gadu vecumā, kā jau visi kārtīgi bērni, sāk mācīties skolā. Visu dienu viņš sēž uz cieta krēsla un skatās taisni uz priekšu. Oskars mācās izteiksmīgi lasīt, glīti rakstīt un neklūdīgi rēķināt, bet mamma viņam atļauj vienam pašam braukt uz skolu. Viņš apgūst sabiedriskā transporta kustības sarakstus un pasažieru paradumus. Ir cilvēki, kas vienmēr sēž priekšā, tie, kas vienmēr sēž aizmugurē, tie, kas gandrīz vienmēr stāv, un tie, kas vēlas izgulēties.

Labsirdīgais šoferītis Ivans ļauj Oskaram stāvēt pašā trolejbusa priekšā. Parāda visus kurbiļus, kļoļus un pogas. Neko daudz viņš nerunā, bet priecājas par zēna aizrautību. Mājās Ivanam ir kažis un veca mamma, kura nevēl jūtas labi un daudz guļ. Kaļu barība izmaksā veselu bagātību, bet viņš mīl savu kažī. Un mamma brīvdienās atļauj piedzerties.

Uz parasto skolu Oskars iet nelabprāt. Viņš nespēj izturēt klusumu un kārtību, uz galda saliktās rokas un niķīgos skolasbiedrus. Pārāk maz pieaugušo, pārāk daudz bērnu. Vienīgi starpbrīžos, kad skolēni drūzmējas gaitējos, viņš uz brīdi sajūtas tā, itin kā atrastos piebāztā tramvaja vagonā, bet stundu laikā Oskars apsēžas pie loga un tik ātri groza galvu līdz gar acīm sāk zibēt mašīnas, nami un koki.

Skolotāja bieži skatās uz viņu, bažīgi sarauc pieri, klusi purpina un apvaicājas, vai viss ir labi. Mazais Oskars tiek aizsūtīts pie skolas psiholoģes, kura ilgi taujā par mammu, tēti, vecmāmiņu un hobijiem.

„Ar zēnu viss ir kārtībā,” psiholoģe mierina satraukto skolotāju.

Pēc stundām Oskars iekāpj tuvākajā tramvajā un nevis dodas mājup, bet ceļo pa pilsētu. Skolēniem par braucieni nav jāmaksā, skolēni var braukāt, cik tiem tīk. Parasti viņš neuzkrītoši sēž kaut kur pašā aizmugurē. Lielākoties tikai raugās apkārt un paklusām noklausās pasažieru sarunas. Oskars iemācās pavisam neuzkrītoši pietuvoties cilvēkiem. Reti kurš pievērš uzmanību klusam, kārtīgam un gluži laimīgam bērnam. Klausīties ir svarīgāk nekā izteiksmīgi lasīt.

Bet Oskars lasa. No mugursomas vienmēr rēgojas grāmatas, avižu lapas un apbružāti žurnāli. Viņš cenšas saprast pasauli un aizgūtnēm lasa katru raksta galu, ko dabū rokās. Ātri vien viņš secina, ka cilvēki ir divaini, absolūti nesakarīgi, nežēlīgi un interesanti. Cilvēku savstarpējā mijiedarbība bieži vien ir neparedzama. Viens cilvēks noplēš otram ādu, pārvelk pār acīm un kļūst par otru cilvēku. Bet arvien vēl ir šis pirmais. Tikai nedaudz plikāks, nedaudz ievainojamāks. Bet abi divi vicina karodziņus, dodas lāpu gājienos un ieņīst turbānus. Oskars sēž pielicies pie loga, lasa grāmatas, un mēģina neaizmirst pilnīgi neko.

Viņš ir jau gandrīz pusaudzis, kad māte gluži nejauši pazaudējas. Iekāpj trolejbusā un vairs neatgriežas. Policija neko nemāk pateikt. Un lēmētās mammas draudzenes ne tik. Bet vecmammai, pie kuras tagad dzīvo Oskars, sāp gūža.

„Man sāp gūža,” viņa atkārto trīsreiz dienā, no pieres noslauka sviedrus, un cep kotletes.

Oskars meklē mammu. Tas aizņem krietnu laiku, bet viņš izbrauc visus pilsētas maršrūtus, ieskatās katrā sejā, bet nespēj atrast mātes uzrauto degunu un izklaidīgo acu skatienu. Oskars skumst. Lai vai kā, bet viņa centās būt laba māte. Viņai tikai nesanāca.

Oskars vēro. Sieviete ar lokainiem matiem pazaudē iepirkumu maisiņu. Viņa brauc mājās no veikala, viņai sāp kājas un galvā dūc.

Tās bites nemitīgi dūc un pilnmēness laikā ir gluži nevaldāmas. Iepirkumi paliek uz autobusa sēdekļa. Tur ir baltmaize, konfektes (150 g), veļas mīkstinātājs, citronskābe, cūkgaļa un gluži jauns gaļas āmurītis. Igors pieprasa vakariņas. Slinkais maita pats neko nedara, bet pieprasa vakariņas, bet Oskars zīmē sejiņas uz aizrasojušā loga. Viņš zīmē sejiņas un pieraksta tām izdomātus vārdus.

Pamazām Oskars iemācās lūkoties cilvēkiem sejas. Iepriekš viņš skatījās vien uz to kājām, mēteļiem, zābakiem, delnu kustībām un matu sasukām. Tagad Oskars saprot ieplestas nāsis, uzrautas uzacis, sakniebtas lūpas, sārtus vaigus un bālus vaigus, bārda rugājus, pūkas uz augšlūpas, vaigu bedrītes, krunciņas zem acīm un biezas uzacis. Atpazīt sejas ir svarīgāk nekā glīti rakstīt.

Oskars redz, kā pasažieri iemīlas vai neiemīlas. Pumpainā meitene ir iekērusies puisī ar plakano degunu. Pēc stundām viņi kopā brauc uz mākslas nodarbībām. Viņa nespēj neko pateikt un austiņās klausās skaļu mūziku. Metāls ir kaitinošs, bet tas piederas stilam. Viņa ir citāda. Zēns nespēj atraut skatienu no viņas kailajām delnām, no melnās zeķbiksēs iežņaugtiem stilbiem, no tikko manāmajām krūtīm. Nevienam nav drosmes teikt kaut ko vairāk. Pumpainā meitene noskūpstīs plakano degunu vien pēc dažiem gadiem.

Oskars sāk apcerēt pasažierus. Mugursomā viņš vadā kladi, kurā sīki apraksta to izskatu, kustības, sejas izteiksmi. Viņš pieraksta, kurā pieturā tie iekāpj un izkāpj. Protams, viņš nevar zināt to vārdus, tādēļ, piemēram, vīrietis rūtainajā žaketē kļūst par „vīrieti rūtainajā žaketē”. Un tad, protams, tur ir „tante ar maisiņu”, „puika ar skrituļdēli” un neiztrūkstoši „kedu meitene”. Kedu meitenes ir Oskara vājība, un viņš aizgūtnēm apraksta to rūtainos kreklus, matu šķipsnas, kas krīt pār pieri, un melni lakotos nagus.

Viņš meklē noteiktas pazīmes, kas atkārtojas. Katru dienu tramvajos iekāpj simtiem cilvēku. Katrs nedaudz citādāks, tomēr vairums pieder kādai grupai. Vecums, dzimums, sociālais slānis un vēlme piederēt. Svarīga ir izturēšanās, kaut gan reizumis tā grūti prognozējama. Visbūtiskākās, protams, ir sejas izteiksmes – nervozas, jautras, pārgalvīgas, nekaunīgas vai nomāktas un saguru-

šas. Piezīmju kladē Oskars zīmē sastapto cilvēku sejiņas un pieraksta tām izdomātus vārdus.

Vislabprātāk viņš cilvēkus vienkārši vēro, taču arvien biežāk sāk ar tiem sarunāties. Oskars mēdz apjautāties, cik ir pulkstenis, vai arī vienkārši pasūdzas par sliktajiem laikapstākļiem (laikapstākļi nekad nav labi). Viņš iemācās atšķirt runātīgos no tiem, kas atbildes vietā tikai rūc. Daļai patīk stāstīt par sevi, un atsevišķi ļaudis dažu pieturu ietvaros mēģina aptvert esamību (viss ir viens un viens ir viss, bet kas esmu es?). Oskars kāri tver katru vārdu un pēcāk izdara atzīmes savā kladē. Šie nejausie pasažieri kļūst par viņa skolotājiem.

„Labrīt, mister Dikens!” Oskars uzrunā pelēko žaketi.

„Atvainojiet!?”

„Labrīt, mister Dikens! Nezinu jūsu vārdu, tādēļ saukšu jūs par misteru Dikensu. Jūs varētu būt viņš, turklāt jūs visu laiku rakstāt.”

„Es mēģinu, tikai mēģinu.”

„Es arī. Pierakstu cilvēkus.” Oskars saka, un bez mazākās kautrības parāda savas piezīmes.

„Pelēkā žakete iekāpj trolejbusā un apsēžas pie loga. Mati nodzīti pavisam īsi, liels deguns, pašķidra bārdiņa. Viņš tūlīt pat izvelk no somas piezīmju blociņu un sāk rakstīt. Brīžiem paceļ galvu un skatās apkārt, it kā meklēdams vārdus. Kad arī tas nepalīdz, viņš sāk košļāt pildspalvas galu. Blakus apsēžas pavecāka kundze ar copē saspraustiem matiem un Pelēkā žakete pieraujas tuvāk logam. Acis iekritušas un tumšas, šķiet, viņš maz guļ. Pelēkā žakete atgādina jaunu Čārlzu Dikensu. Seja kā meitenei. Harmoniska zoda līnija, biezās lūpas, gluda āda, deguns nedaudz par lielu, acis – zilganpelēkas.”

Jau nedaudz vēlāk mister Dikenss pāršķirs lapu savā piezīmju blociņā un ierakstīs: „Saticu bālu zēnu ar ļoti platām acīm. Es esmu kļuvis par Mr. Dikensu, bet viņš ir Oskars T. Oskars T. – tas ir Oskars Trolejbuss, Oskars T. – tas ir Oskars Tramvajs un reizēm Oskars T. – tas ir Oskars AuTobuss, jo viņš patiesi nevēlējas kļūt par Oskaru A. Viņš ir Oskars T.”

Palēnām izplēn skola, skolotāji, mācību stundas un starpbrīži, kārtība un skolas apvaldītais haoss. Oskars apzinīgi pazaudējas, līdz vairs nespēj atrast pareizo pieturu, un klases telpa kļūst par miglainu pieturu atmiņās. Arvien nenoskāršamākas kļūst arī mājas un kotletes, un vecmāmiņas gūža. Viņš mēdz gulēt garajos maršrutos. Tas ir mūžam nerimstošais šūpulis. Tikai retais uzdrošinās iztraucēt aizmigušu pasažieri. Oskars sapņo par mammu, par piesmēķētām virtuvēm un par tēvu, kuru nekad nav saticis. Viņš bija autobusa šoferis, kurš braukāja starppilsētu reisos. Kaut kāds Harolds vai Haralds, vai Harijs, māte tik ilgi viņu sauca par vējagrābsli, līdz aizmirsā īsto vārdu, un viņš kļuva par Vējagrābsli. Viņi satikās reisu starplaikos, kad kopā devās uz kafejnīcu vai arī knakstījās viens gar otru nomaļos parku stūros. Oskara sapņos tēvam ir bārda un tramvajs.

Daži no pasažieriem pārvietojas gandrīz vai ar hronometrisku precizitāti, un Oskars viņus sastop atkal un atkal. Kokapstrādes rūpnīcas strādnieks viņu iepazīstina ar koku ražošanas tehnoloģijām, no žurnālistes viņš mācās saprast politiku, pusaizmīgusi pavāre runā par vīriešiem, plāpīgs students māca spēļu valodu, bet ar misteru Dikensu viņš runā par literatūru un sabiedriskā transporta socioloģiju.

„Nevaru viņus saprast,” Oskars šūpo galvu. „Tā nav tikai nejausība. Tā nevar būt tikai nejausība. Mēs taču jūtam, ka visus kaut kas saista, kaut kas vairāk par braucienu, tomēr katrs ir citāds un katrs ir cits. Nevaru saprast.”

Oskars mēģina izprast cilvēku smakas. Viņš pieliecas pasmaržot meiteni ar asiem vaigu kauliem. Viņš jau zina, ka meiteni sauc Aļona. Balss no telefona klausules nemitīgi atkārto: „Brauc mājās, Aļona!” Aļonas smarža ir sarežģīta – ceriņi, sporta zāle, nedaudz kosmētikas, nagu laka, kumelītes, pankūkas, viņas sviedri un sveši sviedri. Jutīgais, lielais Oskara deguns uztver brokastīs ēstās lašmaizītes, mazus bērnus, kas atstāti pie vecmāmiņas, un nervu zāles, kas tiek lietotas ejot pie priekšniecības. Aļonai ir laba smarža, tāda, ko ir vērts atcerēties. Oskars pasmaržo cilvēkus – kā ziedus.

Oskaru ļoti satrauc kedu meitenes. Kolīdz viņš mēģina tām pietuvoties, nemierīgā sirds

sāk pukstēt kā negudra. Balss aizsmok un tikai ar grūtībām izdodas izdabūt pār lūpām vārgu: „Sveiki!” Tādēļ parasti viņš tikai smaida, un nereti meitenes pasmaida pretim. Oskars cieš no kautrīguma. Turklāt nemitīgā pārvietošanās uzdevumu dara vēl jo grūtāku. Oskars vajā kedu meitenes, kuras arvien brauc vienā un tajā pašā maršrutā.

Bet visbeidzot viņš satiek meiteni ar sārtiem matiem, rūtainu flaneļa kreklu un melnām kedām. Pirmoreiz viņi skūpstās, sēžot 15. trolejbusa aizmugurē. Sadevušies rokās, viņi ceļo pa visu pilsētu, un Oskars kedu meitenei māca atpazīt cilvēkus.

Viņam patīk meitenes apaļā seja, violetās krūštura lencītes un pārspīlēti nopietnā attieksme pret dzīvi. Viņa stāsta Oskaram par mūziku, par Bēthoveni, par Rihardu Štrausu un par Nirvanu, māca Oskaram zīmēt cilvēkus kā japāņu multfilmās. Viņai patīk Oskara kaulainās delnas, mūžīgi izspūrušie, kasatņbrūnie mati un neapvaldītais gars. Lai arī viņš cenšas visu un visus klasificēt, viņš pats neiederas pilnīgi nekur. No Oskara kedu meitene iemācās pievērst uzmanību katram sīkumam, katrai niansei. Nekas nav nebūtisks, neviens nav nesvarīgs.

Viņš iepazīstina meiteni ar misteru Dikensu. Brontē jaunkundze, mister Dikenss. Viņi saskatās un pamana nepārvaramas līdzības. Nemierīgus acu plakstiņus un nekautrīgus lūpu kaktiņus. Ceļgali saskaras, un viņi plāpā par niekiem, bet Oskars tikmēr pārskaita tramvaja pasažierus. Viņam ir nepieciešama statistika. Viņam nepieciešama precīza statistika.

Tikmēr misteram Dikensam iepatikas Brontē jaunkundze.

Tikmēr Brontē jaunkundzei iepatikas mister Dikenss.

Pavisam drīz Oskars neatcerēsies nevienas kedas un neviena krūštura lencītes. Saprastas meitenes nav interesantas, interesantas ir nesaprastas meitenes. Bet Oskars klausās.

„Viņi runā vienu un to pašu, vienu un to pašu. Šie attālumi ir nepārvarami. Jau paskatoties vien uz šiem braucējiem, es varu pateikt, ar ko viņi nodarbojas, kādas ir viņu aizraušanās un politiskie uzskati. Bet es netieku klāt. Plaša ir nepārvarama,” dažas nedēļas vēlāk

Oskars stāsta misteram Dikensam, bet mister Dikenss sapņo par Brontē jaunkundzi un nespēj izlemēt, vai viņš ir par vecu, vai arī viņa ir par jaunu, vai arī vecumam nav nekādas nozīmes.

Jau vēlāk Oskars tomēr pamanās iekļauties starp studentiem, strādniekiem un pensionāriem. Oskars ir lielisks students, pusaizmidzis strādnieks, pieklājīgs pensionārs. Viņš nespēj izskatīties ļoti vecs, tomēr itin veiksmīgi apgūst večuku kustības, ģērbšanās veidu un izturēšanos. Tikai ielūkojoties jauneklīgajā sejā, ir iespējams pateikt, ka šis salikūšais stāvs nav cienījama vecuma sirmgalvis.

„Baba dura, baba dura, naudu aizmirsu, baba dura, naudas nava,” omīte ar trim lakatiem bubina viņam ausī. Oskars klausās, bet pašam trīs rokas. Kāju pēdas ir piepampusas, mugura sāp.

Citkārt mister Dikenss iekāpj autobusā un saraujas no nepatīkamas smakas. Blakus apsežas bomzītis. Mister Dikenss grib doties prom, bet bomzītis parauj atpakaļ. Ieskatījies grūtdiēna sejā, viņš atpazīst Oskaru. Tikai seja netīrāka, mati salīpuši, lūpas sasprēgājušas un zobi dzeltenāki, tomēr Oskars.

„Es tas nemaz neesmu. Es tikai izliekos. Izziņu. Kļuvu par vienu. Uzkrītošākie tomēr nemanāmākie. Pat tagad visi zina, ka es šeit esmu, tomēr neviens mani neredz. Šeit varētu iekāpt biļešu kontrole, un deviņos gadījumos no desmit viņi man paies garām pat neievērojuši. Gribi iedzert? Man ir šņabis. Palīdz sasildīties. Man ir šņabis. Gribi iedzert?” Oskars smejas, bet mister Dikenss rauc degunu.

Oskars ēd kartupeļus frī, belašus un smalkmaizītes ar ievārījumu.

Oskars atrod māti vai arī viņa atrod Oskaru. Nav būtiski, kurš atrod kuru, bet viņi sastopas 1. tramvajā. Māte skatās uz dēlu un tik tikko spēj pazīt. Viņš ir kļuvis pavisam kalsns, un āda ieguvusi pelēcīgu nokrāsu. Apģērbs pielāgots no tā, ko cilvēki aizmirst. Dzeltenā vilnas džempera piedurknes trīsreiz atločītas, bet kurpju purngali plati smaida. Kājās sievietes džinsi ar nesaprātīgi daudziem caurumiem. Tomēr, neraugoties uz uzkrītošo izskatu, aizvien pārvietojas teju nemanāmi. Cilvēku skatieni pārslid Oskaram pāri tā, it kā viņa nemaz nebūtu. Bet ne jau mātes

skatiens, kas pamana dēlu, pirms vēl viņš pamana māti.

„Pārāk daudz koku, pārāk daudz koku, kas visi stāv uz vietas un gandrīz nekustas. Ja nu vienīgi vēja brāzmās. Parasti tie stāv uz vietas,” viņš stāsta, atgriezies no mātes. „Divi suņi, kaķis, desmit vistas. Maza mājiņa laukos ar malkas šķūni un kūtiņu pagalma otrā pusē. Māte rušīnās pa puķu dobēm. Pirksti nekad nav tīri, viņa augām dienās stāda un pārstāda puķes. Pilnīgs neprāts, lauki ir pilnīgs neprāts.”

Laukos Oskars iztur tikai nedēļu. Un gandrīz dabū galu pārlietu tīrajā gaisā. Viņam vajag gaisu, kas smaržo pēc auto izplūdes gāzēm, zefīriem un guļamrajonu tantēm. Citādi nav iespējams elpot. Pēc tam Oskars pilnībā pārvācas dzīvot tramvajos un trolejbusos un no viena transportlīdzekļa izkāpj tikai tādēļ, lai iekāptu citā. Viņš vienmēr izskatās nedaudz aizmidzis. Nedaudz vairāk ēna nekā cilvēks. Bieži vien Oskars apsēžas blakus misteram Dikensam.

Retumis Oskars pieturā izkāpj un aizsmēķē. Pieturas viņam šķiet pārāk nestabilas, neskaidras. Cilvēki stāv un smēķē. Trolejbusu kavējas, tādēļ cilvēki stāv un smēķē. Trolejbusā viņi to nedarītu. Bet viņi gaida trolejbusu. Tātad starpstadija. Starp ielu un trolejbusu. Pieturas ir nestabilas, un pārāk daudz cilvēku smēķē.

Stāvot saulē, Oskars vairs nešķiet neredzams. Kārmais augums, ļodzīgā gaita, salasītās drēbes dara viņu līdzīgu košam kukainim. Tikai iekāpis trolejbusā, Oskars atkal nomierinās. Vecumu vairs nav iespējams noteikt. Tajās reitajās reizēs, kad Oskars jūtas priecīgs, viņš atkal izskatās pēc pusaugu zēna. Lielākoties viņš staigā ar sarauktu pieri, palēnām izdēd un izskatās vecs.

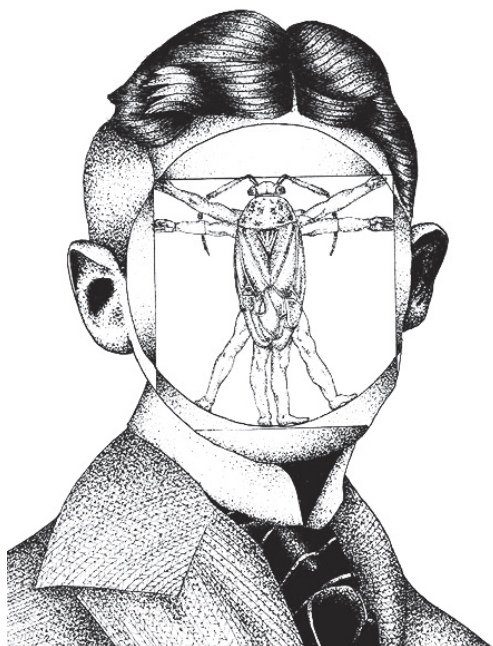
„Nemitīgā kustība un cilvēki. Te ir tik daudz cilvēku. Un tie ir mani cilvēki. Viņi nevizinās vieni paši savos automobiļos, bet gan brauc kopā ar citiem tramvajos un trolejbusos. Tie ir mani ļauži,” viņš stāsta Vailda kungam, kurš brauc mājās pie sievas. Vailda kungs nespēj klausīties. Iespējams, viņš drīz zaudēs darbu. Iespējams, būs jāsaka sievietai, ka ceļojumu uz Tenerifi ir jāatliek. Bet sieva vēlas braukt uz Tenerifi, un muļķa puika runā muļķības.

Misters Dikens dodas satikt Brontē jaunkundzi un domā, vai nevajadzētu to pateikt Oskaram. Tomēr viņš pats ir vainīgs, viņš pats pazaudējās. Oskaru vairs neinteresē nedz kēdas, nedz to meitenes. Un Brontē jaunkundzi viņš aizmirsa vēl, pirms viņa paspēj Oskaru pamest.

„Es esmu sapratis, es gandrīz esmu visu sapratis. Vēl tikai mazliet laika,” viņš arvien saka un pārskata autobusu sēdekļu polsterējumu.

Šoferi par viņu zina, bet Oskars ir nenotverams, viņš ir Kukainis, kas nes veiksmi. Ja braucienā pievienojas Kukainis, tas nozīmē, ka brauciens būs mierīgs.

„Tā ir asinsrites sistēma, kas savieno sirdi ar kāju pirkstiem, ar ausu galiem un vēderu. Es esmu naba. Es esmu Oskars T. – Oskars Tramvajs, Oskars Trolejbuss un Oskars auTobuss.” Viņš ieraksta savā piezīmju kladē. □

Zīm. Vedran Stimac

Sandra Ratniece

KICIS

Runčuks nāca pasaulē melns ar baltu krūtežu, baltām ķepām un purniņu, un jau kopš bērnības kaķēna lielākais lepnums bija viņa garās un biezas sniegbaltās ūsas. Viņu – vēl mazu un kuslu – cilvēki izcēla no kupli ziedoša ceriņkrūma apakšas, zem tā sadzirdot klušu ņaudēšanu. Runcīša jaunie sirmot jau sākušie draugi mita Rīgas mikrorajona baltu ķieģeļu mūrētā privātmājā.

Privātmāju rindā bija trīs septiņdesmitajos, vai arī, iespējams, ātrāk celtas mājas. Kā pirmā, ja skatās uz netāli plūstošās upes krasta pusi, slējās sirmgalvju vienstāva mājiņa, pa vidu gozējās tolaik populāra mūzikas žurnālista divstāvu mālkrāsas apmetuma nams, bet trijnieku noslēdza balta ķieģeļu ēka, tikpat balta kā sirmgalvju mitekļis, tikai ķieģeļu staltajā augumā izslējusies par to krietni augstāka. Privātmāju būvniecībai uz šīs ielas vairāk nebija vietas, jo ielas garumu no vienas puses aizņēma auto garāžas un daudzstāvu dzīvojamās mājas, bet otrajā ielas pusē viena aiz otras rindojās padomju laiku celtniecībā tik iecienītās un tautas valodā nodēvētās leišu projekta piecstāvenes, kurām pa vidu smagnēji iegūla poliklīnikas sarkanīgā ēka.

Trešās mājas, tā kas bijī vistuvāk netāli plūstošās Daugavas krastam, fasāde manāmi atšķīrās no savas mazākās kaimiņu līdzinieces. Lai sasniegtu stiklotā porūža durvis, kā

priekštelpu mēdza dēvēt nama saimniece, bija jākāpj vairāk nekā dažus pakāpienus pa betonā izlietajām augstajām kāpnēm. Māja nevarēja dižoties ar lielu dzīvojamo platību, taču tās lepnums bija plašais pagrabs, kas patiesībā veidoja nullto stāvu, ar augstiem griestiem un bezgala daudz telpām – gan kurtuvi, gan sakņu pagrabu, gan foto laboratoriju, gan platību, kurā varēja rīkot, ja vien vēlme būtu bijusi, plašas viesības, bet saimnieks izvēlējās to piepildīt ar ienesīgāku nodarbi – kā nekā ļaužu prātus bija pārņēmis tulpju bizness. Kā sēnes pēc lietus auga kooperatīvi, tika audzēti tulpju sīpoli, potēti rožu celmi, un pēcāk nauda, kā nu kuram labpatika – tika noguldīta zeķē, „uzlikta” uz krājgrāmatiņas vai arī divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā tā iegūla nopietnākās iestādēs, piemēram, bankās. Vienvārdsakot, pagrabs bija saimnieka rezidence. Blakus mājai slējās no smagiem un pamatīgiem betona klūčiem uzbūvēta garāža – stalis sarkanam moskvičam. Kaimiņiem, šķiet, modinātāju no rītiem nemaz nevajadzēja, jo moskviča ikrīta elsas līdzinājās tanka rūkoņai, un skanēja tālu pāri mikrorajona ēku jumtu ārēm. Un, protams, dārziņā pletās tulpju un zemeņu dobes, kā arī pie zaļi krāsotas dēļu sētas, kas norobežoja ielu no privātmājas teritorijas, saulē gozējās pa kādam augļu kokam un ogu krūmājam. Savukārt kaimiņu un tuvējās skolas sporta laukuma teritorijas daļu no sava īpašuma saimnieks bija izvēlējies norobežot ar drāšu žogu.

Visbagātīgāk dārzā auga sarkano jāņogu krūmi. Ogas bija tik gardas, ka ar tām mielojās saimnieku rudais bezšķirnes suns Jozefs, kuram darbdienas bija jāpavada skumībā pie ķēdes. Kucēnu uzdāvināja saimniekam dzimšanas dienā, tieši tas šakrita ar laiku, kad tika lasīta grāmata par Šveiku, un šis romāns jaunajam vīrietim gāja pie sirds tik ļoti, ka kucēnu viņš nosauca par Franci Jozefu, gluži kā Austroungārijas valdnieku. Jozefs acīmredzot ļoti cienīja saimnieka izvēli, un vienā jaukā dienā vārda īpašnieks ziņkārīgi ķērās pie grāmatas lasīšanas, sadriskājot to sīkās strēmēlēs. Krancim, vēl kucēnam esot, jāņogas šķīta gardākas par gardām. Kad pūkainais kamols, lielām un spēcīgām ķepām kā sanbernāram, ļepatoja pa iežogotās sētas teritoriju, garām skrienot piebriedušiem ogulājiem, neaizmīrsa pa ceļam pakampt zobos arī kādu sulīgu ķekaru. Lielās spēcīgās ķepas saimniekus mazliet biedēja – sak’, sazin kāds milzenis izaugs! Kad Jozefs pieauga, viņš pa dienu bija ķēdē ievāņgots suns,

jo saimniekiem bija nepieciešamas mājas sargs, un tāds nu reiz bija cilvēku nežēlīgais lēmums, bet vakaros un brīvdienās dzīvnieks laisokjās mājas iekštelpās. Suns laiku pa laikam pamanījās no ķēdes sevi atpestīt pats un izmest likumu pa vietējo apkārtni. Cilvēku ģimenē auga meita tīņu gados, un viņa reizēm Jozefam mēdza atklāt pasauli aiz ierastā sētas žoga, dodoties ar suni īsākās vai garākās pastaigās pa mikrorajonam pieguļošo Daugavas krastu. Jozefs pilnībā apliecināja cilvēku paaudžu paaudzēs pārmantoto uzskatu par suņa un kaķa naidu – Jozefs kaķus nevarēja ciest! Suņa dabu, šķiet, nevienam neizdosies locīt, līdz kādā jaukā dienā, no bumbieres, kas auga tuvu drāšu žogam, taisnā lēcienā pagalmā ielēca melnbaltais runčuks.

Jaunā saimniece tobrīd rosījās dārzā, pacēlusi acis, lai spainī mestais izravēto nezāļu kumšķa trāpījums būtu precīzs, pēkšņi sev pavisam tuvu ieraudzīja negaidīto ciemiņu, kurš it ziņkāriģi vēroja monotono cilvēka nodarbi.

Ļaudis parasti sevi mēdz iedalīt dažnedažādās abstraktās kategorijās, tostarp arī kaķu un suņu mīļos. Tad, nu, lūk, jaunās sievietes sirds kopš bērnu dienām piederēja kaķiem. Būdam Sibīrijas bērns, viņas bērnībā nebija nebēdnīgu dienu. Šobrīd pat grūti iedomāties, ka, Sibīrijas plašumos, daudzus kilometrus mērojot mājup no skolas, ceļš kļūst īsāks, gaita steidzīgāka un liksmāks kļūst prāts no domas vien par kūpošiem kartupeļiem uz plīts. Bet priekam nereti ir īss mūžs, kā tas bija dienā, kad lielais brālis viņai – mazajai no bada kalsni trauslajai māsai – bija atnesis mazu melnbaltu kaķēnu. Meitene spiedza un lēkāja pa ciedru koka guļbaļķu mājas istabu – tik liels bija bērna prieks! Sajūsmā riņķodama, meitene neapbrēķināja viena lēciena piezemēšanās vietu. Turpat taču bija kaķēns, kurš arī gribēja aktīvi piedalīties lēkāšanas rotaļā un neapdomīgi pinās pa kājām. Kārtējais lēcienš kaķēnam beidzās ar strauju lēcienā debesīs, lai medītu peles citos medību laukos. Priekiem pa pēdām sekoja ilgu asaru plūdi, mazā sirds vai lūza no bēdām, un meitene jau toreiz zināja, ka priecāties par prieku viņa savā mūžā vairs neuzdrošināsies, un kopš tās dienas bērna sirds piepulcējās kaķu mīļiem.

Kad jaunajam saimniekam uzdāvināja kučēnu, viņa nepiedalījās vispārējā ģimeniskajā sajūsmā, bet joprojām ilgojās pēc pūkai-

na kamoliņa, un te pēkšņi, lielām, uzticīgām, zaļām acīm uz sievieti raudzījās melnbalts ūsainis.

Jaunā saimniece vienmēr bijusi ļoti viesmīlīga – ja kāds ciemiņš spēra kāju pār nama sliekšni, tad tas tukšu vēderu neaizgāja projām. Runčuks arī bija ciemiņš! Sieviete aizsteidzās sameklēt dienastu, pat nezinot dzīvnieka tālākos nodomus. Bet Jozefs, jau labu laiku piešķiebis galvu, noskatīja savu instinktu upuri no galvas līdz ķepām. Riet nerēja, ko lieki pūlēties! Suns saprata, ka labāk paklusēt, jo acimredzot šis ciemiņš saimniecei tīri labi patika. Gan jau paspēs ciemiņu pie vietas pielikt arī vēlāk. Tiklīdz saimniece iegāja mājā, Jozefs, atguvis teritorijas sarga tiesības, sāka skalī riet un dzīt nelūgto ciemiņu projām. Sirmo saimnieku pagalmā suņa nebija, tādēļ kaķēns neuztvēra vai arī izlikās ignorējam nepārprotamo prom dzišanas signālu un mierīgi apgūlās puķudobē. Drīz vien parādījās jaunā saimniece ar bagātīgi piepildītu kaķa našķu šķīvi rokās. Kaķēns laikam bija izsalcis, jo naski ķērās pie ēšanas. Pat ļāvās sevi noglaudīt. Tā sākās jaunās sievietes un runčuka draudzība, un drīz vien runčuks, sunim par lielu nepatīkamu pārsteigumu, kļuva par biežu pagalma viesi.

Kādā rudens dienā pie pagalma vārtniem atskanēja zvans. Bija atnākuši sirmot sākušie runča saimnieki, un teica, ka savu māju pārdos un dosies prom no šīs ielas, arī no valsts uz visiem laikiem, taču peļu junkuru labprāt atstātu šeit, jo, kā tautā runā, kaķis pierodot vairāk pie vietas, nekā pie cilvēka. Kaut gan šo apgalvojumu daudzi kaķi ar savu rīcību ir apgāzuši ne reizi vien kā mēnesi vēkšpēdus. Sirmie saimnieki bija ievērojuši, ka runcis cieņojas šajā kaimiņu sētā, tādēļ arī, ilgi nelauzot galvu, nolēma, kam uzticēt par nastu kļuvušo dzīvnieku. Ja skatās patiesībai acīs, tad runcis jau pats bija izvēlējis jaunās mājas, acimredzot ar septīto, tikai kaķiem vien zināmo, prātu bija laikus sapratis, ka jāmeklē citi saimnieki, un bija akceptējis kaimiņus, kuri šķitās dāsni un kuri runcim pusdienās varētu uzservēt pat krējuma podu, pilnu līdz malām.

Runcim un viņa ģimenei sākās jauna dzīve, jauni paradumi. Kaķis tika pie cita vārda. Dzīvnieks ātri ielāgoja, ka jāatsaucas vārdam Kicis, jo viņš bija gudrs un inteligents kaķu krancis.

Jozefs ik pa laikam meklēja draudzenes ārpus sētas teritorijas, bet Kicis savu melnsalvaino

draudzeni atveda tieši pie mājas durvīm, tādējādi ģimenei nekas cits neatlika, kā pieņemt vēl vienu murrātāju. Kicis bija gana uzstājīgs un lika saprast, ka kaķiem arī ir sava dzīve un sava ģimene. Viņš, lūk, apņēmis sievu, un viņiem drīzumā gaidāms ģimenes pieaugums. Tā kādā dienā pagrabā sākās īsta rosība, kaķenei bija atskrējuši četri kaķēni, un Kicis bija ģimenes apgādnieka uzdevumu augstumos. Viņš pēc dabas bija labestīgs kaķis. Saimnieki ne reizi vien sastapa kaķēnus gādīgo vecāku ielokā – visa pūkainā saime cieši kopā saspīdusies – četri mazi un divi lieli kamoli. Kicis pārāk uzticējās cilvēkiem un mazliet pārrēķinājās... Ierasts ciemiņš namā bija saimnieces māsa, kura savukārt piederēja suņu miļiem. Viņa bija dzimusi pēc Austrumu kalendāra tā dēvētajā Kaķa gadā, bet kaķa klātbūtni lāga nepieņēma. Taisnība jau vien ir uzskatam par savas teritorijas sargāšanu! Vienā mitekļi vairākiem kaķiem savstarpēji saprasties ir grūti. Viņi viens otru labākajā gadījumā piecieš. Tā arī šoreiz saimnieces māsa un Kicis izvēlējās mierīgas līdzās pastāvēšanas taktiku.

Taču sievietei nebija pieņemama tik kupla Kiča ģimene, un dienā, kad mājās bija tikai četrkājainie spalvaini, saimnieces māsa ņēma lielu somu, iecēla kaķēni ar bērniem un aiznesa nezināmā virzienā. Kicim bija skumji. Viņš cilvēkos bija vilies. Saimniece visisādi centās izdabāt nomāktajam kaķim, ēdmaņas galdā ceļot jēlas zivis un citus runcim iecienītos gardumus. Jā, Kicis ēda daudz, it kā cenzdamiem noēst savas zaudējuma sāpes, un runcis ar visām kaķa maņām juta, ka vairs nebūs kā agrāk. Runča pasaule pamazām sāka grūt, un tepat līdzās sagruva viņa saimnieces dzīve.

Suns bija kļuvis vecs un sen jau samierinājās ar Kiča klātbūtni. Šad un tad abi, godprātīgi aizstāvot suņa un kaķa tiesības, viens otram ierādīja savu vietu gan ar uzrūkšanu, gan kūkuma uzmešanu un ķepu palaišanu. Meitene, kura kaķim ienākot sētā, bija tiņu gados, jau izaugusi un šajās mājās kļuvusi par ciemiņu. Kicim, kura kažokā arī bija manāma pa kādai sudrabainai stīgai, tas nebija liels zaudējums, jo runča sirds piederēja saimniecei, kuru arī vairs nevarēja saukt par jauno saimnieci – gadiem ejot, matos arvien vairāk iegūla sirmums. Te kādā pirmā janvāra rītā, tieši pēc laimes vēlējumu bagātā Vecgada vakara, Kicis sajuta nāves tuvumu. Sarkanais moskvičs, kā vienmēr, elsoja smagās artilērijas dvašas skaļumā, bet tam blakus saim-

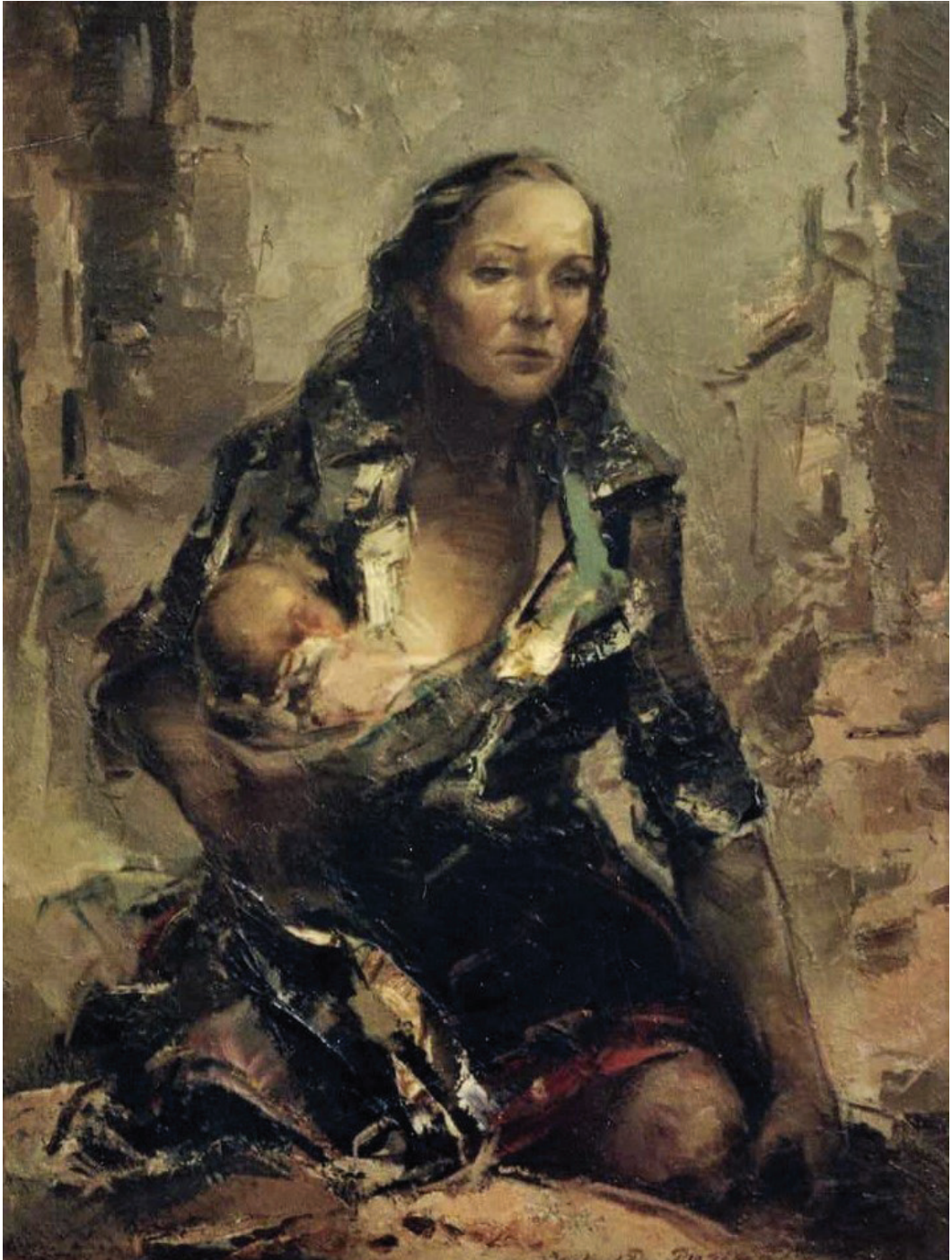
nieks gulēja nekustīgi uz mutes plati izpletām rokām. Kicis, saltajā sniegā kājas augstu cilādams, lēnām atkāpās no gulošā ķermeņa, ar asti atdurdami pret Jozefa miklo purnu. Kicis apcirtās apkārt un viņa acis sastapās ar suņa acīm. Abi dzīvnieki klusējot saskatījās, aizmirstot par gan par riešanu, gan kūkuma uzmešanu. Dzīvnieki juta pagalmā smagi elpojam nāvi. Tās ledainā dvaša iegūlās Kiča un Jozefa kažokos, un abi saprata, ka nāves tuvuma smaka viņu kažokos iesūkusies uz palikšanu. Dzīvnieku labās ožas sado šķiršanās tuvumu gan no šīs vietas, gan vienam no otra.

Saimniecei mājas bija jāatstāj, jo saimnieka radi kā dēles piezīdās pie balto ķieģeļu mūru sienām. Jozefs devās uz lauku mājām pie saimnieces brāļa, lai turpinātu vadīt atlikušo mūžu pie ķēdes, tikai vecumdienās viņam bija jāuzņemas atbildība par daudzkārt lielākas teritorijas pārraudzīšanu. Savukārt Kicim bija jāpaliek ierastajā vidē, jo saimnieces māsa, kura pieļāva mierīgu līdzāspastāvēšanu privātmājā, to nevēlējās dzīvoklī, un netika ļauts Kicim spert ķepas pār jaunā mitekļa sliekšni. Saimniece raudot aizbrauca, bet Kici saimnieka radi negribēja. Runcis nemīlēts klīda apkārt, spīdīgi melnā spalva strauji nosirmoja, un pēc bēdās un nomāktībā padarītiem vairākiem mēnešiem Kicis nolēma aiziet un, kā to dara viņa sugas brāļi, vientulībā un nomaļā vietā nomirt. Kicis nolēma, ka nostāk no liecinieku acīm būs zem jāņogu krūma biežā lapu vainaga.

Pēc desmit gadiem saimnieces lauku māju pagalmā kaķenei atskrēja kaķēni. Viens bija melns ar baltu krūtežu, baltām ķepiņām un purniņu, kuru rotāja garas, biezas un sniegbaltas ūsas. Tikai šis kaķēns bija ļoti bailīgs. Saimniece tobrīd rosījās dārzā, pacēlusi acis, lai spainī mestais izravēto nezāļu kumšķa trāpījums būtu precīzs, pēkšņi sastapās ar jaunā runčuka skatienu, kurš viņaprāt drošā attālumā bija apsēdies zālienā. Kaķēna bailes bija uzveikusi pārmēru lielā ziņkāre, vēroja monotono cilvēka nodarbi.

– Kicis! – saimniece iesaucās.

Kicis ir atgriezies! – to saimniece juta ar visām maņām, un iespējams, arī kaķēnā mita Kiča smagmē pārtrūkušais dzīvesstāsts un apziņa, ka jāturpina dzīvot mazajā radībā un jāklūst par draugu tieši šim cilvēkam, kuram mūžs savijies ar melnbalto kaķu dzīvēm. □

Pauls Puzinas. *XX gadsimta Madonna. Eļļa uz audekla. 1956*

LNA Latvijas Valsts arhīvs.

Juris Šlesers

NENOSKAIDROJAMĀS NETAISNĪBAS

Linda Kinstler, *Come to This Court & Cry. How the Holocaust Ends*. (London: Bloomsbury, V/ 2022, New York: Hachette PublicAffairs, VIII/ 2022). Angļu valodā, 284 lpp. (*Nāciet pie šīs tiesas un kļiediet. Kā holokausts izbeidzas.*)

Jaunā žurnāliste, un Kalifornijas universitātes Berklijā doktorante retorikā, Linda Kinstlere pēc sešu gadu globāli intensīvas avotu pētniecības nākusi klajā ar grāmatu, kas jau guvusi ievērojamu uzmanību britu un ASV presē.

Latviešu lasītāju īpaši uzrunā gan grāmatas tēma, gan autore pati. Uzguļējot uzziņām, ka autore dzimusi ASV 1991. gadā, īsi pēc viņas vecāku un desmit gadus vecākas māsas ieceļošanas no Latvijas 1988. gadā. Lindas tēvs ir latvietis, māte ebrejiete – ar ģimenes saknēm Ukrainā, kur Lindas vecvecāki no mātes puses pārdzīvoja holokaustu un pēc kara nokļuva Latvijā.

Neilgi vēlāk vecāki izšķiras, un meitene uzaug mātes gādībā un vietējā ekspadomju ebreju imigrantu sabiedrībā. Viņa grāmatā apraksta, kā bērnībā dienas pavadījusi ebreju bērnudārzā, kur ik rītu dienu iesāka nodziedot Amerikas un Izraēlas himnas. Autore grāmatā arī uzsver, ka sevi sajūt kā piederīgu ebreju pasaules kopienai.

Kinstleres darbā lielāku lomu tomēr ieņem viņas vecvecāki no tēva puses, īpaši vectēvs Boriss Kinstlers. Uzaugot, vienīgais vectēvs meitenes apziņā ir mātes tēvs Miša, kamēr dzimtskoka otra puse Lindas prātu nodarbina reti. Borisa mīklainā dzīve tomēr visu mūžu nodarbina Lindas tēvu, mēģinot izdibināt sava tēva dzīves gaitu – pirms un pēc viņa mīklainās „nozušanas” 1949. gadā, dažus mēnešus pirms dēla piedzimšanas. Māte tura lietas pie sevis, dēlam neko nestāsta. Virmo tomēr neskaidras baumu versijas – slepena darbošanās čekas dienestā, pašnā-

vība vai partizānu nonāvēts, identitātes no maiņa, pazušana ārzemēs.

1994. gadā konkrētāku izziņu sniedz raksts trimdas laikrakstā *Latvija Amerikā*: kara laikā Arāja vienībā esot sastāvējuši vairāki NKVD (čekas) agenti, tostarp leitnants Boriss Kinstlers.¹ („Arāja komandu” vācu okupanti nodibināja 1941. g. jūlijā Latvijas ebreju iznīcināšanai.) Lindas tēvs gadu tecējumā nesekmīgi turpina meklēties ziņu avotos, beidzot izmisumā zvana savai nu jau pieaugušajai meitai – „Tu esi žurnāliste. Vai tu nevari izpētīt?”

Jaunais izaicinājums krasi izmaina Lindas dzīves un darba virzienu. Līdztekus saviem sovjetoloģiski skolastiskajiem pētījumiem viņa sāk arhīvos meklēt arī Borisa Kinstlera vārdu. 2016. gadā, studējot Kembridžas universitātē Anglijā, pārlūkojot vecus latviešu ziņu arhīvus internetā, viņu piesaista kāds 2011. gada paziņojums, ka Latvijas Ģenerālprokuratūra izmeklējot kāda miruša cilvēka, vārdā Herberts Cukurs, it kā iespējamu iesaisti ebreju nogalināšanā, un kuru savukārt 1965. gadā Urugvajā, Dienvidamerikā, nonāvējis Izraēlas slependienests *Mossad*. Cukurs arī bijis „Arāja komandā”. Pirms tam Lindai Cukura vārds bijis svešs.

Nolūkā rehabilitēt viņa nevainību, savā laikā tautā populārā aviācijas pioniera – „Latvijas Lindberga” – Herberta Cukura lietas juridisku izmeklēšanu prokuratūrā jau 1996. gadā bija pieprasījusi viņa ģimene, bet materiālu trūkuma dēļ izmeklēšana ieilgusi, kļūstot par vienu no tā sauktām „gulošām lietām”. Jau no investigatīvo žurnālisti intriģē jautājums – „Kā var miris cilvēks būt kriminālizmeklēšanas objekts?” Bet dziļākā līmenī jaunā interese par Herbertu Cukuru turpmāk iet ciešā saistībā ar ģimenisko interesi par Borisu Kinstleru – un veido grāmatas mugurkaulu.

Pētniece uzsāk saraksti ar Latvijas Ģenerālprokuratūru un personīgi to Rīgā apmeklē 2017. gadā. Pēc vizītes Kinstleri (arī šo lasītāju) pārsteidz prokuratūras ieteikums žurnālistei izlasīt kādu nesen publicētu populāru spiegu romānu par Cukura likteni – Armanda Pučes *Jūs nekad viņu nenogalināsiet*.² Tur esot „daudz informācijas”, kaut kas arī par viņas vectēvu.

¹ „Jauni atklājumi par čekas aģentiem”, *Latvija Amerikā*, 1994.05.II.

² Rīga: Mediju Nams, 2015.

Herberts Cukurs 1937. g.

Linda to grāmatveikalā sameklē un pirmajā lappusē ierauga sava vectēva vārdu un patronimu – Boriss Karlovičs. Ar latviešu valodas uzlabošanas stundām, kā arī ar mātes līdzdalību lasot otru eksemplāru Amerikā, Linda ar laiku grāmatu izlasa. Viņas slēdziens – „Tas ir lēts spiegu romāns. No ļoti trūcīgiem faktiem romāna autors savijis fiktīvu stāstu.” (Pati arī tūlīt pasteidzas uzsvērt, ka *viņas* grāmata *nav* spiegu romāns!) Māte sevišķi izjutusi romānā pausto antisemītismu. Grāmatā Cukurs slepkavībā implicēts nekur neesot. Linda satiek arī romāna autoru, kurš apliecina, ka viņa grāmata esot „90 procentus pamatota faktos”. Viņš esot arī skaidrojis, ka grāmatas virsrakstā vārds „viņu” nenozīmējot pašu Cukuru, bet – „šo zemi – mūs”, t.i.: „Jūs nekad nenogalināsiēt mūs.” Laikam domāts, ka Cukurs būtu uzskatāms kā pašas Latvijas simbols.

Interesanti, ka Kinstlere savas grāmatas prologu ievada tieši ar šī „spiegu romāna” fragmentu. Nav skaidrs, vai tas ir romāna sākums, beigas vai no citas vietas, bet tas atēlo (1965. g. martā) čekas aģentu Borisu *sprukās* – starp sev padotu kolēģi, kas taisnojas Borisam par neizpildīto uzdevumu gādāt, lai Cukurs tiktu sagūstīts un dzīvs atvests uz Rīgu, un savu priekšnieku – čekas ģenerāli – kurš vēlāk, Borisa dzīvoklī, izvilcis pistoli gaida Borisu atgriežamies no blakus telpas. Pēdējais teikums: „Kad Boriss ienāks, viss būs cauri.” Neesmu lasījis Pučes romānu, bet labi neizklausās ... Mazmeitas grāmatā

Borisa liktenis pēc viņa „nozušanas” 1949. gadā tā arī paliek nenoskaidrots.

Kinstleres darbs nav viegli lasāms un izsekojams, jo daudzās nodaļas visumā seko viena otrai bez hronoloģiskas kārtības. Virsraksts – *Nāciet pie šīs tiesas un kļiedziet* – ņemts no Nirnbergas prāvas prokurora vārdiem, ko Cukura nogalinātāji bija arī piesprieduši viņa līķim Urugvajā: ‘Cilvēce pati – cīnīdamies, lai visās pasaules zemēs atgrieztos spēkā vienkāršās lietas – **brīvība, mīlestība, izpratne** – nāk pie šīs tiesas un kļiedz: „**Šie ir mūsu likumi – lai tie valda!**”³ Tas, protams, vēl nav noticis, un šīs grāmatas virstēma ir nu jau tuvu pie gadsimta nenorimušā **atšķirīgo jūtu un viedokļu spriedze un virzība** – starp holokausta pārdzīvotājiem un bojā gājušo tuviniekiem un aizstāvjiem no vienas puses, un holokausta apsūdzētajiem un viņu tuviniekiem un aizstāvjiem no otras puses – tagad un nākotnē, kad dzīvu aculiecinieku paliek arvien mazāk. Apakšvirsraksts *Kā holokausts izbeidzas* var mulsināt. Prologā autore to skaidro šādi: tas „nav nedz pareģojums, nedz (Dievs pasargi!) priekšraksts. **Tas ir brīdinājums.**” Kas ar to domāts, nodarbina lasītāju cauri visai grāmatai.

Kinstlere apraksta Nirnbergas prāvas un Viktora Arāja prāvu pēckara Rietumvācijā, bet Latvijā stāstā galveno lomu ieņem

³ASV izdevuma 50. lpp.: „... mankind itself – struggling now to re-establish in all the countries of the world the common simple things – liberty, love, understanding – comes to this Court and cries: ‘These are our laws – let them prevail!’”

saviļņojumi sakarā ar leģendārā Herberta Cukura tēlu – varonis vai bende? Autore procesu raksturo kā „revizionisma, ultra-nacionālisma un noliegšanas paisuma un bēguma viļņus”. Šīs akcijas un izraisītās pretreakcijas īpaši uzbangojušas laiksprīdi no 2010. līdz 2015. gadam.

1996. gadā uz ģimenes pieprasījumu prokuratūrā ievadītā izmeklēšana uz daudziem gadiem „atgūlās”. Tad, 2005. gadā, Liepājas „Karostas” izstāžu centrā mediju uzmanību pēkšņi piesaista izstāde „Nevainīguma prezumpcija” – ar cildinošu filmu un dokumentiem par Latvijas leģendu Cukuru un viņa it kā nepierādītajiem apvainojumiem ebreju slepkavošanā. Kinstlere to apzīmē par „revizionistu renesanses” kustības iesākumu, ievadot virkni „revizionistu projektu”.

Spilgtākais „revizionistu projekts” bijis 2014. gada mūzikls „Cukurs, Herberts Cukurs”. Tā nosaukums vien jau asociējas ar Džeimsa Bonda žanru – „Bond, James Bond”. Mūzikls uzvests daudzos teātros visā Latvijā, ar plašu atsauksmi publikā un presē. Audienču reakcija dalījiesies puse-pret-pusi. Ebreju kopienas padome uz mūziklu reaģē ar jautājumu: „Vai Latvija tiešām vēlas, lai viņas nākošās paaudzes izaug pārliecībā, ka Cukurs uzlūkojams kā varonis?” Latvijas ārlietu ministrs ir diplomāts: „Būt bijušam Arāja komandas loceklim uzdziedāšanu nepelna. Lai izrādes apmeklētāji vērtē paši, bet valdības viedoklis ir, ka tā nav labā gaumē.”⁴

„Revizionistu” uzgājiens kulminējas 2018. gadā ar Ģenerālprokuratūras spriedumu: „Nav pierādījumu, ka Cukurs ir gribējis darīt vai ir izdarījis jebko, kas atzīstams par genocīdu. ... Tieši pretēji – ir iegūta informācija, ka viņš ir palīdzējis vairākiem ebreju civiliedzīvotājiem, riskējot ar savu un savas ģimenes drošību, ieskaitot viņu slēpšanu savā mājā. ... Tādēļ kriminālprocesi pret H. Cukuru ir izbeidzami.”

Latvijas ebreju virsvadība sagatavo apelāciju, ko formāli iesniedz 2019. gada aprīlī. Klejojošā žurnāliste Linda Kinstlere, no dažādiem pasaules stūriem cieši seko un atbalsta dokumentu apguves procesu šai apelācijai. 4. jūlijā – Rīgas Lielās sinagogas nodedzināšanas piemiņas sarīkojumā – uz sinagogas

⁴ AP News, 2014.30.X: „Being a member of the Arājs Kommando is not worth singing about. Let those who attend the performance appraise the production for themselves; however, the position of the government is that this is not in good taste.”

drupām Latvijas prezidents Vējonis saka vārdus: „Latvijas Vēsturnieku komisijas vērtējumā naciņu genocīdam noorganizētā Arāja komanda nogalināja ap 26.000 civiliedzīvotājus. Šie ir nopietni un neaizspējami noziegumi pret cilvēci un Latvijas nākotni, un to izmeklēšanu nedrīkst mēģināt vienkāršot.” Dažas nedēļas vēlāk ģenerālprokuratūra atsāk pārtraukto izmeklēšanu Cukura lietā.

Herberta Cukura nevainības un cildenuma aizstāvību autore redzējumā īpaši kurina un balsta „ultranacionāli” noskaņoti „revizionisti”. Kādi tie būtu, var apjaust no teksta, bet spilgtāk iezīmējas, ieskatoties dažās uzdotajās vēres vai ar „Google.lv” palīdzību. Laikraksta DDD intervijā⁵ ar minētā „spiegu romāna” autoru abi sarunas biedri vienprātībā pauž domu, ka šodienas latviešu inteliģence ir ģlēja un pakļāvīga „Briselei” un „fondiem”, neprot „sist kulaku galdā” un teikt „mums ir sava kārtība, savi noteikumi”, utt. Un jābeidz runāt par „Latvijas tautu”, bet tikai par „latviešu tautu”. (Tad jau būtu jāgroza Satversme un jāstājas ārā no ES un NATO!). Nav grūti iedomāties, kam vēl varētu patikt šāda politika.

Autore meklē izdzīvojamu līdzsvaru starp vairs nepierādāmajiem pretviedokļiem. Šie meklējumi atsauc prātā jau pieminēto grāmatas virsraksta zemitēksta domu: „**Brīvība, mīlestība, izpratne – šie ir mūsu likumi – lai tie valda!**” Fakts, ka Cukurs piedalījās Arāja komandā un ka viņš vismaz diviem ebrejiem palīdzējis izglābties, un nekad precīzi nenoskaidrojams apsūdzības tūkstošu noslepkavošanā, ir Lindas neatrisināmā dilemma. Viņa atstāsta, ko tai teikusi Cukura izglābtās ebrejietes Mirjamas meita Helga: māte dzīvojusi pārliecībā, ka Cukurs pats nebūtu izglābies, ja nebūtu sadarbojies ar saviem pavēlniekiem, un nebūtu izglābta arī viņa. Vaicāta pirms nāves par viņas jūtām pret savu izglābēja ģimeni, Mirjama atbildējusi: „Lai Dievs svētī viņu dvēseles.” Tā varētu būt arī atbilde grāmatas apakšvirsraksta – *Kā holokausts izbeidzas – „brīdinājumam”*: neaizmirst neko, cienīt visu upuru tuvinieku jūtas (aizas abās pusēs). □

JG redakcijas loceklis ārsts Juris Šlesers dzīvo Bostonā, raksta apceres un recenzijas par nemedicīniskiem tematiem kopš 2006. gada.

⁵ <http://fronte.lv/2016/04/latvietis-par-latvieti/>

Agnija Lesničenoka

AR LIETUVIEŠU SAKNĒM UN LATVIETĪBU SIRDĪ – MĀKSLINIEKS PAULS PUZINAS (1907-1967)

Vidējās paaudzes trimdas mākslinieku Puzinas var dēvēt par divu tautu kultūru mākslinieku – viņa daiļrade gan starpkaru posmā, gan trimdā bijusi kā tilts starp latviešu un lietuviešu mākslas dzīvi. Lietuviskā izcelsme un

latviskā dzīvesziņa Puzinas nav radījusi iekšējas identitātes sadursmes, jo viņa sirdsbalss starp abām zemēm vienmēr spējusi ievilkt vienlīdzības zīmi. 1999. gadā Puzinas dzīvesbiedre Austra Puzinas Latvijas Valsts arhīvam dāvināja Puzinas dokumentus, kas ļauj iepazīties ar gleznotāja profesionālo izaugsmi un dzīves gājumu. Dokumentu klāsts sastāv no dažādiem biogrāfiskiem dokumentiem, fotogrāfijām, gleznu skiču oriģināliem, izstāžu katalogiem, periodisko laikrakstu izgriezumiem, korespondences, kas hronoloģiski ļauj izsekot mākslinieka jaunrades procesam.

Pauls (arī Pāvils) Puzinas (Puzins) piedzima 1907. gada 3. augustā Rīgā Latvijas lietuviešu ģimenē. Pamata un vidusskolas izglītību viņš ieguva Rīgā. Nebūdams no turīgas ģimenes, Puzinas rada iespēju mācīties zīmēšanu Kultūras veicināšanas biedrības mākslas sekcijā, pēc tam veiksmīgi iestājas Latvijas Mākslas akadēmijā, V. Purvīša vadītajā ainavu glezniecības meistardarbnīcā. 1932.

Pauls Puzinas savā darbnīcā Losandželosā, 20. gs. 50. gadi

Avots: LNA Latvijas Valsts arhīvs

gadā iegūts mākslinieka-gleznotāja grāds. Jau studiju gados Puzinam bija iespēja ar saviem darbiem piedalīties mākslinieku biedrības „Zaļā Vārna” un Latvijas Kultūras fonda izstādēs un ātri gūt kritiķu un publikas ievērbu. Izcils notikums viņa dzīvē bija viņa pirmā personālizstāde 1933. gadā Kauņā, Lietuvā. Tajā Puzinas sevi parādīja kā nobriedušu, spējīgu gleznotāju, kas brīvi pārvaldīja formas un materiālus. Izstādē izstādītie darbi ar savu kompozīciju un gleznojuma veidu krasi atšķīrās no vietējo lietuviešu gleznotāju darbiem. Piemēram, jaunā Kauņas mākslinieku grupa pieturējusies pie vāciskā ekspresionisma, taču Puzinas glezniecībā bija redzams izteikts Latvijas akadēmijas tradīciju iespaids, kurā vairāk valdīja akadēmiska reālisma un impresionisma iezīmes. Kritiķu acīs Puzinas tika izcelts kā ainavists-impresionists, kurš attēlojis lauku ainavas drūmā un apcerīga rakstura gleznās. Puzinas tika uzskatīts par uzlecošu un daudzsoļošu gleznotāju.

Pēc personālizstādes Kauņā un pēc tam sekojošo grupu izstāžu panākumiem Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, 1937. gadā Puzinas tika aicināts darbā kā zīmēšanas skolotājs Paņevēžas zēnu ģimnāzijā Lietuvā. Šis bijis viens no ražīgākajiem pirmskara daiļrades posmiem. Ainavu vietā Puzinas sācis koncentrēties uz figūru atveidiem – tika uzgleznota 30 figūru kompozīcija *Transfigurācija* Smiļģu baznīcai Biržos un četri evaņģēlistu attēli Paņevēžas katedrālē. Šis monumentālais darbs freskā izpelņijās katedrālei greznākās baznīcas reputāciju visā Lietuvā. Pēc tam 1940. gadā Puzinas kļuva par profesoru Kauņas lietišķās mākslas institūtā. 1943. gadā Puzinas kopā ar sievu Austru atkal atgriezās Rīgā, kur iesaistījies Nacionālās pretestības kustībā, kā rezultātā nelielu laiku nācās pavadīt vācu apcietinājumā. Frontei tuvojoties, Puzinam izdevās aizbēgt no vācu ieslodzīto nometnes bombardēšanas laikā. Pēc vairākiem neveiksmīgiem mēģinājumiem kara beigās Puzinas kopā ar Austru devās bēgļu gaitās uz Bavāriju Vācijā, kur kļuva pazīstams kā portretu gleznotājs amerikāņu armijas štābos. Ulmā Puzinas satika pulkvedi Džeimsu Ouveņu (James Owens) no ASV 141. kājnieku pulka. Par 200 okupācijas zonas markām (~50\$) Puzinas uzgleznoja viņa portretu un vēlāk gleznoja daudzu citu. Visi bijuši tik apmierināti ar mākslinieku un viņa darbu, ka

pulks neoficiāli pieņēma Puzinas pāri – sagādāja visu gleznošanai nepieciešamo, iekārtoja viņus ieņemtā nacistu mitekļi, nodrošināja ar pārtiku, caurlaidēm un džipa izmantošanu, Puzinam tādējādi kļūstot par amerikāņu personāla „galma gleznotāju”. Puzinas bija apņēmības pilns iztiku nodrošināt tikai ar mākslu. Pildot amerikāņu virsnieku pasūtījumu darbus, tie neveidoja mākslinieka daiļrades izaugsmi, taču tas bija labs izdzīvošanas garants. Tā kā Puzinas bija norādījis uz vēlmi emigrēt uz ASV, amerikāņu virsnieki sagādājuši Puzinam arī zīmēšanas skolotāja vietu atvaļinātu karavīru pārskološanas iestādē Ņujorkā, kas deva iespēju emigrēt uz ASV jau 1947. gadā. Tur Puzinas nostrādāja tikai pus gadu, jo vairāk pievilksni teiksmainā Kalifornijas saule un palmas. Puzinas ļoti riskējis, jo ambiciozo iecerī pelnīt ar mākslu apdraudēja lielā konkurencē, jo Losandželosā dzīvojuši vairāki tūkstoši gleznotāju. Nespējot atrast darbu, ietaupījumi drīz beigušies, un naktis nācies pavadīt pat skvērā uz soliņa. Kādu laiku strādājis par krāsotāju un veiksmīga sakrītība palīdzējusi izrauties – darba devējs, kam Puzinas krāsojis namu, sācis runāt par glezniecību un uzzinājis, ka Puzinas ir profesionāls mākslinieks. Sekojuši pirmie pasūtījumi gleznot portretus. Vēlāk Puzinas iepazinies ar kādu vietējo portretu gleznotāju gados, kas nespējis veikt pasūtījumus un daļu darbu devis Puzinam. Pamazām iekārtojoties, Puzinas iesaistījās arī vietējo lietuviešu dzīvē, uzņemoties lietuviešu žurnāla *Lietuvos dienos* mākslinieciskā redaktora pienākumus, līdztekus ar saviem darbiem piedaloties vietējās izstādēs. Ar savu neatlaidību no jauna iekarot atzinību, Puzinas tika pieņemts darbā par pasniedzēju vairākās mākslas skolās un biedrībās. Daudzas Losandželosas mākslinieku organizācijas aicinājušas Puzinas uzstāties dažādās gleznošanas demonstrācijās, kas bija tipisks amerikāņu pasākuma formāts – uzaicinātais mākslinieks publikas priekšā uz skatuves apmēram stundas laikā darināja kluso dabu, ainavu vai figurālu gleznojumu. Puzinas kopumā uzstājies ap 15 demonstrācijās. Puzinam izdevās iekārtot arī savu gleznošanas darbnīcu, kas atradās slavenajā „Saulrieta” (Sunset) bulvārī un atgādinājusi antikvariātu ar dažādu zemu interjera priekšmetiem. Piecos gados Puzinam izdevās izlauzties Losandželosas mākslinieku vidē un dažādās izstādēs saņemt pat

Pauls Puzinas. *Kaugurciema Zvejnieks*. Eļļa uz audekla, 20. gs. 50. gadi

LNA Latvijas Valsts arhīvs

medaļas, godalgas un atzinības rakstus, tādējādi Puzinas pieder pie nedaudzajiem baltiešu gleznotājiem ASV, kam izdevās nodrošināt savu eksistenci vien ar gleznošanu. Kā nozīmīgākā atzinība minēta Losandželosas pilsētas mākslas izstādes godalga nominācijā „gada labākā glezna” gleznai *Bēgle* 1950. gadā un Sestā Internacionālā Mākslas festivāla Losandželosā augtākā godalga par gleznu *Madonna pilsētas drupās* 1951. gadā.

1955. gadā Puzinas atgriezās Ņujorkā, kur aizvadīti pēdējie 12 mūža gadi. Tur Puzinas atsāka darbu kā pasniedzējs Catan-Rose Mākslas institūtā (Catan Rose Institute of Art). Puzinas ievērojusi arī pazīstamā Grumbahera (Grumbacher) krāsu firma – Puzinas pieņēma piedāvājumu firmas reklāmas nolūkā demonstrēt savu glezniecības veidu televīzijā. Arī Ņujorkas posmā Puzinas bilancē nākuši klāt vairāki svarīgi apbalvojumi – 1956. gadā iegūta Amerikas profesionālo mākslinieku lielā nacionālā godalga par gleznu *XX gs. Madonna*, 1959. gadā „Hudson Valley” mākslas apvienības izstādē, kur eksponētas ap 600 gleznu, to starpā Puzinas, par savu darbu *Lauku veikals* saņemta zelta medaļa. Kopumā gandrīz 20 gadu laikā ASV iegūts vairāk nekā 20 dažādu godalgu. 1961. gadā Puzinas piepildīja savu ieceri un atvēra savu mākslas studiju „Little Neck” Longailendā, ko vadīja līdz pat sava mūža beigām 1967. gada 22. oktobrī.

Puzinas „rokraksts”

Puzinas pārstāvēja moderno un reālistisko stilu. Abu stilu pārvaldišana bijusi tā, kas ļāvusi Puzinam veiksmīgi darboties kā komerciālam gleznotājam un radošam māksliniekam, jo amerikāņu mākslinieka galvenā funkcija bija veicināt amerikāņu mākslas attīstību, caur darbu ziņojot par veiksmīgām tehniskajām metodēm, kas izmantotas ar izdomu un interpretācijas sparū. Par komerciālo mākslu jeb viņa iztikas avotu pats Puzinas saucis portretus un reliģiskus attēlus reālistiskā manierē. Savukārt brīvā, radošā māksla Puzinam ir atvērusi daudzu izstāžu durvis un atnesusi virkni balvu, gleznojot brīvā, ekspresionistiskā stilā. Lai gan Puzinas palika uzticīgs Latvijas Mākslas akadēmijas tradīcijai – stipri ekspresīvs un tehniski brīvs gleznošanas veids, kas tomēr pieturējās pie dabas dotajiem veidiem, tikai nosacīti stili-

zējot tos un pastiprinot – viņš paļāvās arī uz savu mākslas patiesības saprašanu, necenzdamies piekopt samākslotus tehnikas trikus, izpatikt ne publikai, ne modei. Mākslas patiesība, tās meklējumi bija Puzinas galvenais mērķis. Jau studiju laikā mākslinieks saprata, ka tieša sekošana skolotājam dzēstu viņa paša individualitāti un attieksmi pret vidi un notikumiem. Tādēļ no profesora V. Purvīša tika pārņemts tikai dabas studiju pamatīgums, virtuozā meistarība un cieņa pret dabu. Aizgūtās iemaņas turpmākajā dzīvē apliecināja Puzinas kā labi apmācītu gleznotāju ar neparasti prasmīgu tehniku.

Sākot jau ar pirmajiem darbiem studiju laikā, mākslinieks izmantojis koncentrētus, nekomplētos motīvus, attīstīdams tajos glezniecisko toņu izteiksmes spēku līdz augstākai pakāpei. Akadēmijas laikos Puzinas darināja krēslainus, zaļganpelēkus, Konrāda Ubāna uztverei tuvus dabas skatus. Izteiktas pārmaiņas viņa glezniecībā vērojamas Amerikas posma gleznās – temperamentīgi un biezi otas triepieni, plaši sviedieni, spēcīgi gaismēnu kontrasti. Var likties, ka viņa darbu pārpludina pelēcība, taču tie nav blāvi, bet bagāti ar ēnojumu un gaismu. Ar savu īpatnējo krāsu valodu Puzinas atšķīries no citiem gleznotājiem. Pelēko nokrāsu plašais spektrs eļļas tehnikā piesaistīja amerikāņu kritiķu uzmanību, kas Puzinu nodēvēja par ziemeļu gleznotāju, gleznotāju no zemes, kur rudenī ir gari, kur migla iesūcas mākslinieka zemapziņā. Viņš pats tam piekrita, taču viņš redzēja arī dzīves traģēdiju un uzskatīja, ka tagadnei pietrūcis prieka, tāpēc viņa krāsas nevarēja būt priecīgas. Lietodams biezas krāsu kārtas, Puzinas tās pārveidoja sulīgi pelēkos nianšu toņos, ar kuriem sasniedza gleznojamo objektu īsto dabisko reālismu un dabas īstumu. Taču šis reālisms nebija fotogrāfisks, drīzāk dramatisēts, nostalgiski pārveidots par viņa individuālo redzamo dabas pārdzīvojumu. Viņa attēliem piemita apburoša krāsas kvalitāte, viņa zīmējums bija lielisks un atspoguļotās vērtības bija ideāli saistītas.

Attiecībā uz žanriem Pauls Puzinas mīlēja dabu, sevišķi jūru, tāpēc daudz gleznojis zvejniekus, zvejnieku būdiņas, zivis. Savās gleznās dokumentējis arī latviešu un lietuviešu tautas likteņus – deportācijas, bēgļus u.c. 20. gs. 30. gados Puzinas galvenokārt

gleznoja dabas ainavas, tomēr līdztekus viņa darbos noteiktu vietu sāka ieņemt arī figūra, izceļot cilvēka raksturu spēku. Figūras Puzinas darināja divos posmos, pirms tās tika pabeigtas. Vispirms viņš izdomāja attēlu tīri reālistiskā līmenī – figūras tika analizētas anatomiski un risinātas kompozīcijas problēmas. Kad mākslinieks bija pabeidzis šo reālistisko posmu, viņš sāka radošo etapu. Viņš attēlam piešķīra mūsdienīgumu, ienesot lielāku brīvību un vienkāršojot un precizējot būtiskās idejas. Reālistiskajā posmā Puzinas strādāja ar otām un tikai viegli pieskārs au-deklam, bet otrajā posmā krāsas uzklāšanai un izklidēšanai izmantoja nažus un pat pirkstus. Ja pirmajā posmā dominēja matemātiskie principi un kārtība, tad otrajā viņš deva vaļu saviem impulsiem. Šis impulsīvais brīdis atdzīvināja visu attēlu, pārceļot to no blāvā reālisma uz mistiskāku pasauli. Tādējādi viņa ļaužu sejas tika uzsvērtas un piesātinātas ar citu sajūtu. Domīgi noēnotās sievietes sejas mēdz nedaudz atgādināt Valdemāru Toni.

Amerikā Puzinas atkal pievērsies ainavai – pilsētu nomales, vecas laivas, dzirnavas klajumā. Puzinas devies līdzēties dabā un it kā meklējis romantiku senos, aizmirstos nostūros, drupās, jūras krastā, lietās, kuras civilizācija bija aizmirsusi, bet kas bija sajūtu piepildītas. Tikpat nozīmīgas bija arī kompozīcijas ar figūrām – mākslinieks vairākkārt pievērsies mātes un bērna tematam, ievijot piedzīvotā kara dramatismu un postu, dziļi izprot cilvēka traģēdiju. Tā bija traģiskā māte bēgle, kurā atklājās sievietes dzīvības devējas un nosargātājas svētā misija. Vispazīstamākās viņa godalgotās gleznas – XX gs. *madonna* un *Madonna pilsētas drupās*, kurās abu madonnu skatiens slīkst dziļā pelēcībā, un gleznas pārņem ilgas un dziļas skumjas. Vairākās Puzinas gleznās dominē jūrmalas un zvejnieku dzīves motīvi. Tie nav Kalifornijas vai Ņujorkas apkārtnes zvejnieki, bet latviešu vai lietuviešu vīri. Viņa populārākā glezna – *Kaugurciema zvejnieks*. Latvijas laikā Puzinas dziļi iespaidojusi Kurzemes jūrmala. Zvejniekus viņš attēloja kā stiprus un varenus, nocietinātus viņu konfliktā ar jūru.

Nozīmīga žanru un sižetu tapšanā bija gleznieciskā kvalitāte. Pelēki mirdzošs kolorīts ar kādu spožāku akcentu, temperamentīgais krāsu triepiens un daudzveidīgās faktūras

ar kurām varēja radīt ilūziju par daudzām sīkām detaļām. Ainavās, klusajās dabās, figurālajās kompozīcijās P. Puzinas meklēja cilvēka saistību ar zemi, kurā viņš bija ieaudzis. Šis pamatīgums jūtams piesātinātajā kolorītā, temperamentīgajā otas triepienā, kas 50. gadu kompozīcijās apliecina dzimtenes tuvumu.

Puzinas daiļrade dzīvojusi ar vēstījumu pasaulei. Laikabiedru atmiņās Puzinas ir palicis kā temperamentīgs mākslinieks, ar atlētisku stāju un neizsmeļamām enerģijas rezervēm. Viņš bijis dziļš domātājs, kura personībā apvienojās dabas mīlestība ar humanitāti. Amerikāņu mākslinieks un mākslas kritiķis Frederiks Vaitakers (Frederic Whitaker) ir raksturojis un izvērtējis kvalitatīvo Puzinas mākslā un atzinis, ka Puzinas ir iedvesmojošs mākslinieks, kuram ir daudz kas sakāms šodienas pasaulei. Puzinam ir ievērojama loma latviešu un lietuviešu kultūras dzīves tuvināšanā, šo tautu vārda nešanā pasaulē, un Puzinas ar saviem darbiem ir atgādinājis pasaulei par Baltijas tautu traģēdiju. Viņam bija vēl daudz ko dot, bet pašadedzināšanās mākslā pārագri pārtrauca mākslinieka dzīvi. Pēc viņa nāves mākslinieka dzīvesbiedre Austra turpinājusi piedalīties vīra mākslas popularizēšanā. 1975. gadā Austra kopā ar Frederiku Vaitakeru izdeva augstas kvalitātes monogrāfiju *Puzinas* ar 28 gleznu attēliem krāsās (*Puzinas*, New York: Austra Publications, 1975). Puzinas darbi glabājas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja, Viļņas un Kauņas muzeju, kā arī vairāku Amerikas mākslas muzeju kolekcijās un privātkolekcijās. □

Agnija Lesničenoka (1991) – Latvijas Nacionālā arhīva un Latvijas Valsts arhīva eksperte Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļā. Pēta un popularizē trimdas dokumentāro mantojumu. Latvijas Mākslas akadēmijas doktora grāda kandidāte mākslas zinātnē ar promocijas darbu, kas veltīts latviešu nacionālās mākslas saglabāšanas jautājumiem trimdā.

Linda Treija

RITA GRENZĒ. SPĒJA ATPLAUKT. PROMISE BLOOMING

Netālu no Čikāgas, pilsētā Aurora savu pastāvīgo dzīvi ir uzsācis Ritas Grendzes viens no jaunākajiem mākslas darbiem *Spēja atplaukt* (*Promise Blooming*). Darbs tapis pēc Auroras Universitātes pasūtījuma. Šī universitāte ir viena no pirmajām valstī, kura izveidojusi programmu *Pathways* īpaši koledžas studentiem ar autismu. *Pathways* studiju programma ir izstrādāta, lai palīdzētu šiem jauniešiem iegūt atbalstu un palīdzību, kas nepieciešami, lai pielāgotos universitātes pilsetiņas dzīvei, iegūtu universitātes grādu un veiksmīgi uzsāktu darba gaitas.

Galvenā vēlme no universitātes puses bija, lai instalācija būtu dzīvespriecīga, domāta aiztīkšanai un izjušanai gan fiziski, gan garīgi. Ritai šis darbs reizē bija izaicinājums un pagodinājums.

Jaunā studentu rezidences mītne ir veidota, ņemot vērā šīs programmas izstrādātos mērķus un procesus, lai pilnvērtīgi varētu nodrošināt izaugsmi studentiem ar autismu, pilnveidošanos un iedzīvošanos sabiedrībā.

Ritas darbs ir uzstādīts vienā no kopējām studentu telpām, kur parasti satiekas uz nelielām sapulcēm, nodarbībām studenti un pasniedzēji savā starpā, kā arī sēdēm un satikšanās *zoom* vai kādā citā tehnoloģiski iespējamā veidā. Kā fons ar savu košumu un dzīvesprieku vienmēr tur būs krāsaini ziedošā Ritas siena.

Darbs tapa visas vasaras garumā un beigu posmā, kad paneļi jau bija uzstādīti paredzētajā telpā, to nobeigt palīdzēja studenti, fakultātes pārstāvji un citi, kas bija ieinteresēti šajā procesā. Māksliniecei uz laiku bija jāatdod kontrole pār darbu jauno studentu rokās, kas nav viegli izdarāms, bet ir tik vajadzīgs solis, lai mākslas darbs bagātinātu savu nozīmi un piepildītu savus nospraustos mērķus.

Spēja atplaukt ir veidots no 12 (katrs 2'x6') bieziem pelēcīgiem filca paneļiem, uz kuriem kontrastējoši izceļas dažādos lielumos, krāsās sakomponēti apli. Tie ir veidoti no grieztām vilnas filča lentām. Saliktie ziedošie filča rituļi ir kā puķu gubas, kas karājas pāri sētai vai kā biezs medus, kas plūst pāri kāres malām.

Viens no mākslas paneļu mērķiem bija, lai studenti varētu šo darbu izjust ne tikai skatoties, izbaudot krāsas, bet arī fiziski pieskaroties tam, tāpēc Rita ziedošās sienas veidoja no tādiem dabīgajiem materiāliem kā 100% vilnas filča auduma lentām, kuras salīmēja ar *A'leene's* rokdarbu limi.

Māksliniece īpaši vēlējas, lai šiem studentiem, kuriem pagājušais *Covid* laiks ar visiem ierobežojumiem un pārdzīvojumiem bija atņēmis normālas studijas un sabiedrisko dzīvi, būtu iespēja caur mākslu atkal izjust un pārdzīvot pieskārienu, krāsainību un dzīvesprieku.

Jāpiemin, ka no 13. septembra līdz 9. decembrim Auroras universitātes Schingoethe centrā ir apskatāma Ritas Grendzes un mākslinieces horvātiertes *Ana Zanic* izstāde „Esošo lietu atminēšana” (*Remembrance of Things Present*), kuras nosaukums aizgūts no Marsela Prusta romānu cikla, ko latviski mēs pazīstam ar nosaukumu *Zudušo laiku meklējot*. Arī šajā izstādē viena no Ritas mākslas instalācijām *Kopējā labsajūta* (*Collective Comfort*), kas veidota no krāsainu, mīkstu dzijas elementu pakārtām neregulārām formām, ir domāta apskaušanai, izjušanai un fiziskai mijiedarbībai, lai palīdzētu atjaunot saikni ar citiem vai pat ar sevi. □

Gleznotāja, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir *JG* mākslas redaktore.

Rita Grendze savā darbnīcā pie darba *Spēja atplaukt*. 2022

Linda Treija un Aija Moeller

IESPAIDU KOLĀŽA AR ORANŽO SVĪTRIŅU

Sanfrancisko Jaunā teātra izrāde *Anšlavs un Veronika XV Vispārējos latviešu dziesmu un deju svētkos ASV, 2022.* gada 1. un 2. jūlijā, St. Paulā, Minesotā.

Anšlavs Eglītis un Veronika Janelsiņa. Mums viņi ir individuālas, spēcīgas personības un reizē vienots veselums. Viņš – rakstnieks, gleznotājs, viņa – gleznotāja, rakstniece. Bet kopā viņi abi ir mākslinieki. Rakstnieks Zigmunds Skujiņš raksturo mākslinieku tandēmu ar zīmīgu salīdzinājumu, ka „viņi abi kopā ir kā jumts, kas sastāv no divām šķautnēm, viņi ir tik vienotā konstrukcijā, ka runāt par vienu vai otru atsevišķi būtu māksliģa atdalīšana.”¹

Raimonds Staprāns lugai „Anšlavs un Veronika”, pēc kuras motīviem Sanfrancisko Jaunais teātris uzveda izrādi, iedvesmu smēlās, lasot Janelsiņas atmiņas par savu vīru, sevišķi pievēršot uzmanību dialogiem. Tapusi luga 2000. gadā tika publicēta *Jaunajā Gaitā*. Darbs koncentrējas uz Anšlava un Veronikas personīgajām attiecībām. Par darba tapšanas procesu pats Staprāns raksta, ka „kad rakstīju, vietām jaucu viņas dialogu ar savējo, tomēr būdams uzmanīgs, lai uzskati un spriedumi būtu viņu pašu, ne manējie.”² Lugas pirmpublicējums izsauca lielu rezonansi ārzemju latviešu sabiedrībā. Pēc *JG* toreizējā galvenā redaktora Rolfa Ekmaņa vārdiem:

„...daudzi lasītāji pauda sajūsmu (telefoniski, pa elektronisko un arī „gliemežpastu”). Bija arī uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi lasītāji, kuŗi atsevišķās vietās ne tikai konstatēja „patiesības sagrozījumus”, bet pat uztvēra šo literārisko veidojumu kā „ķengu sacerējumu”, gandrīz vai kā paskvilu, skubinot mani neiespiest lugas turpinājumu un vien-

laikus piesaucot manu „godaprātu”³. Pats lugas autors salīdzina darbu ar kaut ko līdzīgu tādiem darbiem kā *Conversation with André* un Ingmāra Bergmaņa *Scenes from a Marriage*. *JG* redaktors pievieno salīdzinājumam vēl Māras Rozītes literāro darbu *Rainis un Aspazija. Ilūzijas*, „kuŗos visos izejas punkts ir nevis īstenības atdarinājums jeb fotogrāfiska kopija, bet gan dzīves īstenība, skatīta caur mākslinieka temperamenta prizmu.”⁴ Luga ir „par diviem spēcīgiem raksturiem (bālas, nenozīmīgas personas taču nespētu izraisīt un attīstīt dramatisku darbību!), par diviem izsmalcinātiem kultūras cilvēkiem, kas mākslas pasaulē meklē dzīves ideālu, par cilvēkiem, kas pilni „nedziestošas guns” (tā būtu teicis Edvarts Virza). Raksturu zīmējumos (kustības, žesti, smaidi, balss nianses, utt.), spraigajos dialogos un Veronikas monologos saturiska konkrētība apvienojas ar formas gatavību. Nedaudzos vilcienos pateikts būtiskais un svarīgais – attiecības starp „es” un „pasauli”, starp „ideju” un „īstenību”, nemiers ar ikdienu, patvēruma zemes un arī trimdas sabiedriskās dzīves nakšņainums, tad vēl indivīda mūžīgās un sāpīgās vientulības izjūtas, čehoviskā nekomunikabilitāte, revolucionāra nemiera paušana un spēcīgs patriotisms, labākas nākotnes ilgas, sapņi par pagātņi un vēl daudz kas cits. Šīs pārdomas gribas beigt ar Jāņa Jaunsudrabiņa atziņu: „Nav jau nekas ļauns un briesmīgs. Cilvēki vien esam, līdz eņģeļiem tālu.”⁵

Režisore Māra Lewis par izrādes tapšanu saka, ka koncepts jau viņai bijis pašā sākumā, kad luga izvēlēta XV Vispārējiem latviešu dziesmu un deju svētkiem ASV St. Paulā, Minesotā. Raimonds Staprāns lugu sarakstījis diviem cilvēkiem, bet Māra izlēma iesaistīt visus SJT aktierus, kuri vēlējās piedalīties. Tā daudzi Anšlava un Veronikas dialoga teksti tika atdzīvināti aktieru izspēlētās ainās. Lai plūstoši pārietu no vienas ainas uz otru, parādītu laiku, iezīmētu notikumus uz priekšu, režisore izspēlēja starpskatus, kas bieži ir horeogrāfisku kustību un raksturojošu rekvizītu parādes. Kā skats ar sievietēm no fabrikas, katrai galvā apsiets lakatiņš un rokā *Camp-*

¹ Kāds krāsains pavediens no Kalifornijas līdz Rīgai / Laidiens: 18.05.2000., Nr. 178/179 <https://www.vestnesis.lv/ta/id/6534>

² Raimonds Staprāns. Anšlavs un Veronika. *Jaunā Gaita* nr. 220, marts un 222, septembris 2000

³ Raimonds Staprāns. Anšlavs un Veronika. Pēcvārds. *Jaunā Gaita* nr. 220, marts un 222, septembris 2000

⁴ turpat

⁵ turpat

**Kaspars Znotiņš Anšlava lomā un Taira Zoldnere Veronikas lomā SJT izrādē
Anšlavs un Veronika St.Paulā, XV Vispārējos Latviešu dziesmu un deju svētkos, 2022.02.VII**

bell bundžīņa, vai skats ar aktrisēm, kuras tur sejai priekšā Veronikas stilā gleznotus sieviešu portretus uz audekliem. Viņa arī piezīmē, ka gribējusi parādīt un strādāt ar jau aktieru trupā esošajiem talantiem. Izrādē organiski tika iekļauta Daces Rapas stepta deja, izmantotas viņas vokālās dotības, pielietots Gundegas Ozolas-Bites talants atēlot komiskās lomas utt. Liela nozīme izrādes veiksmē bija Māras Lewis sadarbība ar otru izrādes režisori Karīnu Vasiļevsku-Das. Kur Māra redzēja izrādi kopumā un sekoja līdzī, lai nepazaudētu galveno saturisko pavedienu, Karīna pievērsa uzmanību detaļām, izstrādāja mizanscēnas. Māra Lewis atzīmē, ka daudz palīdzēja ilgā un daudzpusīgā gatavošanās izrādes uzvešanai. Tā izpaudās, lasot Eglīša un Janelsiņas grāmatas, sarakstes ar citiem rakstniekiem, skatoties fotogrāfijas, dokumentālās filmiņas, izmēģinot roku glezniecībā vai kolāžā. Katra loma tapa caur ilgu sēdēšanu pie galda, kas šoreiz vairumā bija Zoom ekrāns, izrunājot katru detaļu, meklējot nozīmi un izpratni par tēlu un lugas skatiem. Izrādes publicitātes veidotāja un palīdzēja daudz dažādos jautājumos Aija Moeller par šo Anšlava un Veronikas „pētišanas” laiku raksta:

„Lai gan dzīvoju pretējā krastā, esmu kopā ar Sanfrancisko Jauno teātri kopš 2017. gada, kad sāku šai azartiskajai grupai palīdzēt publicitātes lietās. Varēju vērot gatavošanos *Anšlavs un Veronika* izrādei no pašiem pirmsākumiem, jau kādus trīs gadus pirms Dziesmu svētkiem, kad režisore Māra Lewis izvēlējās lugu un sāka pētīt Eglīša un Janelsiņas dzīves gaitas. Viņa bija apzinājusi dažus galveno varoņu laikabiedrus un vēlējās ierakstīt intervijas ar viņiem. Jāsaka, ka viņu mūsu vidū vairs nav daudz. It īpaši sajūtām lielu nožēlu, ka esam nokavējušas sarunu ar labu Anšlava Eglīša draugu gleznotāju Kazimiru Lauru (1923-2020). Mēs abas sagatavojām jautājumus, bet beigās tā biju es, kas intervēja Brigitu Siliņu, Astru Moru un Ingu Galviņu – liels paldies viņām! Sazinājos arī ar Ojāru Celli (1929-2021), kas atturējās no ieraksta, bet caur savu kundzi Māru atsūtīja savas atmiņas rakstiski.

Visam teātrim bija jāizlasa vismaz pa vienai Eglīša un Janelsiņas grāmatai, un es arī pie-

dalījos šai uzdevumā, tā iepazīstoties ar šo divu rakstnieku daiļradi un viņu tik atšķirīgajiem izteiksmes stiliem. Māra man arī lūdzta kopā ar viņu izlasīt lugu – nu tā, skaļi, mums abām esot Zoom vidē. Viņai vajadzēja saprast, cik ilgi varētu iet izrāde. Gatavojoties izlasīju lugu vienreiz, tad otrreiz kopā ar Māru – viņa lasīja Anšlava tekstu un es – Veronikas. Vēl trešo reizi, kad viņa atsūtīja saīsinātu variantu (kas vienalga izrādījās par garu) un ceturto vēlāk vienkārši tāpat sava prieka pēc.

Līdz ar šo visu jutos jau gadiem labi sagatavota izrādei. Bet pat pirms tās, zinot Māras ieceres un redzot izrādes mēģinājumu skatus vai īsus video ierakstus, sapratu, ka tas nebūs uzvedums, kur dominē tikai divi varoņi. Māras vadībā un kopā ar otru režisori Karīnu Vasiļevsku-Das luga bija izgājusi kā caur prizmu, kas salauž scenāriju krāšņā varavīksnē un kas projicējas pavisam negaidītās plaknēs.”

Protams nevar neminēt, ka liels iespaids uz aktieru spēli un izrādes izveidošanos bija Jaunā Rīgas teātra izcilā aktiera Kaspara Znotiņa piedalīšanās šajā projektā. SJT aktrisēm bija vienreizēja iespēja piedzīvot kā Znotiņš sagatavojas lomai, meklē motivāciju katrai darbībai, sacītajam teikumam, kā iedzīvojas tēlā. Aktieris par dalību izrādē saka:

„Lugā *Anšlavs un Veronika*, kuru iestudējām Amerikas Dziesmu svētkiem, skats uz Anšlavu tomēr bija no dramaturga Raimonda Staprāna puses, un man ļoti patīk, kā viņš uz Anšlavu un Veroniku skatās. Savā ziņā tas ir arī Veronikas skatījums uz Anšlavu, jo viņa Staprānam bija atklājusi viņu kopīgās sarunas, un, to visu sakrājis, viņš radīja šo lugu. Dienā, kad mani uzrunāja šai lomai – divus gadus pirms Dziesmu svētkiem – es uzreiz šo lugu izlasīju. Par to pat naktīs sapņoju – es redzēju aizsalušu ezeru, zem kura bija straupe, kas sāka ledu cilāt, tas kļuva mīksts un sāka kustēties. Es to uzskatīju par labu zīmi doties ceļā un apliecinājumu, ka būs interesanti. (...) Bija tāda rupjmaizes sajūta – it kā vienkāršs darbs, kas reizē saistās ar bailēm par izdošanos, šaubām par kvalitāti, jo izrāde jārada attālināti un tie bija agri rīti, lai sa-

skaņotos ar Sanfrancisko laikiem, viss tā nedaudz mokoši. Bet, Anšlava vārdiem, tas viss aizgāja tā „puff” pašos Dziesmu svētkos un pirms tam Sanfrancisko piecas dienas mēģinot – tas viss pār mums nolaidās kā tāda sudraba migla. Arī publika šai lugai bija vienkārši ideāla, jo viņi no pusvārda saprata visus Staprāna tekstus. Ļoti laba sajūta. Mēs te vairs netaisījām nekādu amatierteātri – tas bija īsts profesionālais teātris. Šķiet, arī pacēlām latīņu, ja varu tā lepmi izteikties par mūsu izrādi.”⁶

Kaspara Znotiņa Anšlavam pretī stājās SJT aktrises Tairas Zoldneres Veronika. Jānovērtē Tairas spēja visas izrādes garumā noturēt spraigumu dialogu inelektuālajās kaujās un atklāt emocijas atbilstoši un arī raksturojoši savam tēlam. Aija Moeller atzīmē, ka „Zoldneres Veronika sabiedrībā ir auksta, atturīga, pat dīvaina, bet burtiski vibrē alkās pēc ciešākas intīmās tuvības ar vienīgo sev tuvo cilvēku – Anšlavu.” Lieliskā abu aktieru saspēle bija viens no izrādes veiksmes būtiskiem elementiem.

Izrādes galvenais vizuālais simbols – divas kabatas/gareni taisnstūri, kurus savieno līnija/horizonts, sasaucas ar ideju par šo personību atšķirīgo un kopējo. Uzveduma nesošās krāsas ir sudrabaini pelēkais, baltais, melnais ar izteiktiem oranžiem akcentiem. Izrādes māksliniece Linda Treija par šīs idejas rašanos raksta:

„No sākuma man bija doma plakātu veidot *à la* Veronikas Janelsiņas kolāžu stilā, bet tad Astrīda Lācītis (SJT aktrise, izrādē – Veronika mūža nogalē) atnesa uz teātri tērpu izmēģināšanai – oranžu žaketi ar kabatām, uz kurām bija dekoratīvs ģeomatrisks zīmējums – divas garenas kastes ar oranžiem sāniem, bet priekšpuse izausta tādā izteikti latviskā stilā, un vēl pie tam – katrai kabatai savs raksts. Man šīs kabatas simbolizēja Anšlavu un Veroniku. Katra kabata/kaste iegriezusies pret skatītāju, bet tomēr nedaudz skatās katra uz savu pusi. Šīs kabatas – latviešu radošās intilģences un kultūras nesējas, reizē ir tik līdzīgas, bet ieskatoties uzmanīgāk, atšķirīgas.

⁶ No Ziedoņa līdz Pētersenam. Kaspars Znotiņš par aktiera pārmiesošanos un „šarlatānismu”. No cikla „Šņorbēniņi”. Īeva Struka. 11.10.2022. LSM.lv

Kā Anšlavs un Veronika. (...) Oranžais tonis ir raksturīgs 60. un 70. gadiem. Šajā laikā abi mākslinieki arī ir savā radošajā zenītā. Veronikai daudz darbu šajā laikā ir ar dominējoši oranžo. Arī pašā lugā ir teksts:

„Anšlavs: Žēl gan, ka tu kā pindzelētāja nepazīnie kolāžas iespējas. Piemēram – MANS eksperiments ir vienkrāsaina kolāža. Baltā. Un lūk – te es uzlīmēju oranžu strīpiņu”

Nu lūk, tā mēs nonākam pie tās oranžās svītrīņas. Reizēm vajag tikai vienu otas vilcienu, vienu vārdu, vienu kustību, lai viss izmainītos un būtu savādāks.”⁷

Iespaidu, pārdomu, pieredzes par izrādi un tās tapšanas procesu kopsavilkumu labi raksturo Aijas Moeller teiktais:

„Visumā uzvedums atstāja iespaidu, ka nekas tajā nav nejaušs. Katra rindiņa un aina ir rūpīgi pārdomāta un abu režisoru izauklēta. Tajā ir gan daudz humora, gan var pazust lielajos dzīves jautājumos: kas ir laba māksla? Vai ir iespējams nopelnīt pietiekamu iztiku, ja rada mākslu vien? Kas ir svarīgākais divu dzīvesbiedru attiecībās – jūtas, cieņa, sekss, kopēji ideāli? Izrāde liek aizdomāties, vai mēs savā ziņā arī neesam tādi anšlavi un veronikas, svešā zemē mēģinot atrast sevi un vienlaicīgi saglabāt latvietību. Vai un cik lielā mērā Anšlava un Veronikas sāpe ir arī mūsu sāpe?”

Vēl nespējušas ievilkt elpu pēc skrējiena kopā ar Anšlavu un Veroniku, Sanfrancisko Jaunā teātra aktrises režisora Viestura Meikšāna vadībā metas Valda Zepa *alias* Jāņa Turbada grāmatas *Ķēves dēls Kurbads*, kas arī savā laikā izraisīja kontroversiju latviešu trimdas sabiedrībā, inscīnējumā. Pirmais pieturas punkts Sanfrancisko, otrs – amatier-teātru festivāls „Laipa” Oslo, Norvēģijā. □

⁷ Kā oranža strīpiņa baltajā dzīves kolāžā – Sanfrancisko Jaunā teātra izrādē *Anšlavs un Veronika*. Natālija Da Cruz. 12.04.2022. www.latvieši.com

NEMIRSTĪGS UN LEGENDĀRS

Arno Jundze. *Es nemiršu nekad*. Sērija „Es esmu...”. Rīga: Dienas Grāmata, 2022., 208 lpp.

Kā uzrakstīt interesantu un aizraujošu romānu par cilvēku, kurš nodzīvojis vien 24 gadus, tomēr ir kļuvis par vairākās paaudzēs leģendāru dzejnieku? Izskatās, ka rakstniekam Arno Jundzem šī sarežģītā recepte ir zināma. Sērijā „Es esmu...” viņam „kritis” Eduards Veidenbaums (1867-1892).

Personība, kuras īsā dzīve šo 130 gadu laikā apaudzēta ar visdažādākajiem mītiem un leģendām. Skolā mums savulaik mācīja, ka Veidenbaums bija revolucionārs, anarhists, Dieva noliedzējs... Tas, kurš rakstīja: „Virs zemes nav taisnības, dūrei tik spēks!” Vārdu sakot, sarkans, sarkans – vēl ilgi pirms revolūcijas. Toties šis sarkanuma mīts ļauj izveidot Eduarda Veidenbauma muzeju viņa

paša ģimenes māju vietā, Liepas „Kalāčos”. Atmodai nākot, Veidenbaums no jauna spoži uzzibsnī „Pērkonā” dziesmu ciklā *Septiņarpus dziesmas ar Veidenbauma vārdiem*, kurš ierakstīts 1987. gadā. Seko Viļa Daudziņa veidotā izrāde mūzikas namā „Daile” – *Veidenbaums un Veidenbaums. Divi brāļi* – jau mūslaikos. Ko es ar to gribu sacīt – ka Eduards Veidenbaums visus šos gadus ir bijis klātesošs mūsu kultūrvīdē, mūsu apziņā. Dzejnieks, kurš dzīves laikā nepieredzēja savus dzejoļus nodrukātus, pēc nāves zināmā mērā kļuva par kulta personu. Mītu. Un vienlaikus par viņu zināms ļoti maz.

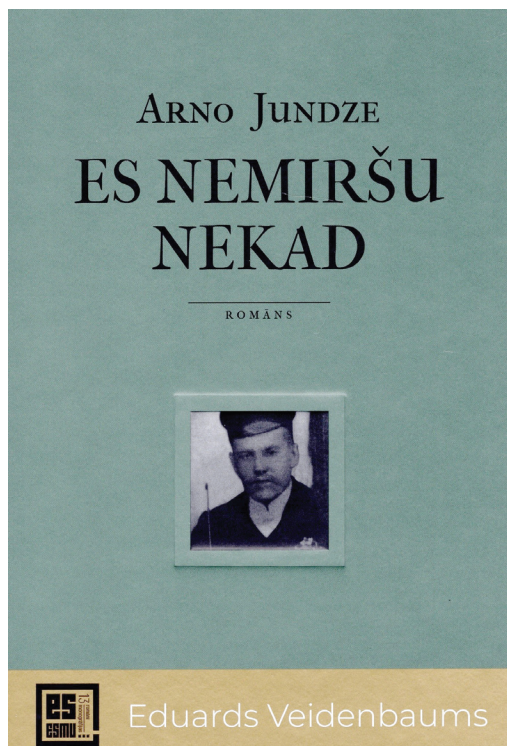
Tāpēc romāns par viņu ir bijis īsts izaicinājums. Lai gan Arno Jundze intervijās atzinies, ka Veidenbaums kā personība viņu ieinteresējis jau skolas laikā, romāns tomēr tapa vairākus gadus – rūpīgi meklējot faktu materiālu, sijājot skopās informācijas druskas un veidojot no tām daiļdarbu. Autors uzrakstījis arī īsu pēcvārdu, skaidrodams, kur nedaudz pmainījis faktus un pateikdamies daudzajiem palīgiem, kas ļāvuši šo romānu padarīt tik patiesīgu. Un pašās beigās aplūkojams arī Veidenbaumu dzimtas ciltskoka fragments.

Palīdzējuši gan novadpētnieki, gan muzeju darbinieki, arī romāna atvēršanas svētki notika „Kalāčos”. Tajā vasaras svētdienā muzeju gluži vai pārpildīja tuvu un tālu viesu pulks, un visiem pat nepietika grāmatu... Arī visos lielākajos grāmatu tirdzniecības tīklos *Es nemiršu nekad* krietnu laiciņu bija bestselleru pirmajā desmitniekā.

Laikmeta detaļas un grūstoši mīti

Romānā daudz detaļu un laikmetam atbilstošu ainu – sākot jau ar pirmajām lappusēm, kur smalki aprakstītas tālaika diloņa (plaušu tuberkulozes) ārstēšanas metodes. „Karla fon Reihenhaha 1832. gadā atklātais kreo-zots tomēr esot drošākās zāles pret diloni. To saka ne tikai dakteris, bet arī daži Tērbatas profesori.” (9. lpp.), turpat līdzās dāsni un ar iedvesmu aprakstot slimā dzejnieka sajūtas, šo baisi smirdīgo šķidrumu lietojot.

Otra īpaši pieminamā tēma ir tolaik aktuālā dzelzceļa būve – lai no Cēsīm uz Tērbatu varētu aizbraukt dažu stundu laikā. Te autors gan citējis avotus, gan pats krāšņi aprakstījis ļaužu aizspriedumus un baumu rašanos,

sākot ar „vilcieni ar savu dārdoņu pārbaidīšot govis” līdz „vagoni esot ļoti augstu no zemes. Stiprā sānvējā tie vienkārši apgāzīšoties” (72. lpp.), gaumīgi un ar humoru atainojot ne vien Veidenbauma laikus, bet arī pasmaidot par mūsdienās aktuālo „Rail Baltica”. Autors arī lieliski iezīmējis tālaika izglītības stiprās puses – humanitārās un eksaktās zinības netika nodalītas. Dzejnieks un tulkotājs Eduards Veidenbaums uzrakstīja *Apcerējums iz mekānikas*, darbu, par kuru viņš pat saņēma žurnāla *Austrums* prēmiju, zināja vairākas svešvalodas un spēlēja vijoli.

Tāpat romānā daudz stāstīts par to, kā Veidenbaumu ģimene saimniekoja „Kalāčos”, atklājot gan to, cik grūti vecākajam brālim Kārlim nācās rast līdzekļus, lai Eduards varētu studēt, gan kā vispār darbojās veiksmīga zemnieku saimniecība. Jāatzīmē, ka „Kalāčos” ļoti novērtēja kalpu jeb gājēju darbu un ņēma vērā viņu vajadzības. Te arī lieliski iederas Eduarda rakstītie noteikumi mājas strādniekiem, kur cita starpā lasām: „ķildošanās un miera traucēšana pat no kalpa vai viņa piederīgiem tiks strāpēta katru reizi ar vienu rubli”, un tā veselos piecpadsmit punktus atzīmēts, ko kalpi „Kalāčos” drīkst un nedrīkst darīt.

Mums, kas skolā iepazīna Eduardu Veidenbaumu kā revolucionāru, romāns nāk ar svaigām vēsmām. Arno Jundze ir rūpīgi pētījis gan Veidenbauma attiecības ar reliģiju, gan konkrēti ar mācītāju Neilandu, kurš jaunajam un zinības alkstošajam dzejniekam izpalīdz ne vien ar padomu, bet arī ar naudu; iznākumā rādot lasītājiem gudru un neiecietīgu jaunu cilvēku, kurš par visu vairāk necieš liekuļus un muļķus, bet nopietnā sarunā spēj atzīt arī savu alošanos. Tāpat Veidenbaums tiecas izzināt un atklāt Dievu, atzīdams radītāja varenību, bet apsmiedams cilvēku nezināšanu – šo spilgti atklāj romāna epizode Bites krogā, kad jaunais Veidenbaums āzē vecos dievbijīgos kroga apmeklētājus, lasot no Bībeles priekšā Vecās Derības piparotākos tekstus. Jaunības maksimālisms kopā ar nedziedināmās slimības apjausmu ir tie palaidējmešanās, kas liek Veidenbaumam trākot, dzert un ārdīties: viņš nojauš, ka slimība nav ārstējama, jo pats Tērbatā apmeklējis arī medicīnas kursus, turklāt redzējis citus diloņa sirdzējus grūti aizejam. Tomēr jaunībā cerība bieži ņem virsroku pār saprātu, īpaši jau tad, ja cilvēks iepazīst mīlestību.

Mīlestības formula, ģimene un draugi

Kā ģimene Veidenbaumi bijuši draudzīgi un saliedēti, cieši turējušies kopā un palīdzējuši viens otram. Ne tikai pildot tēva beidzamo gribu un sūtot studēt gudrāko no bērniem, bet arī ikdienā, visos darbos un pasākumos viņi palīdzēja viens otram. Kad vecāko brāli Kārli kļūdas pēc paņem cara armijā, tas ir Eduards, kurš cīnās par to, lai brālis atgrieztos mājās. Viņš nepaguris raksta vēstules augstiem un zemiem priekšniekiem un tiešām panāk, ka Kārlis no karadienesta atbrīvo. Arī vēlāk Eduards un Kārlis ir ne vien brāļi, bet arī labākie draugi, līdz naudas trūkums viņus uz laiku atsvešina.

Arno Jundze daudz prātojis un rakstījis arī par Eduardu kā personību un, šķiet, nācis pie slēdziena, ka dzejnieks un domātājs mūsdienās būtu varējis kļūt par ievērojamu zinātnieku. Tā kā šī iespēja tolaik iet Eduardam secen, jo medicīna nespēj palīdzēt cīņā ar jauno slimību, bet laikabiedri – saprast un novērtēt viņa kaislīgās zināšanu alkas, mums paliek vien no franču valodas tulkotais *Apcerējums iz mekānikas* un tie dzejoļi, kuri saglabājās Treimaņa pierakstos vai studiju biedru kladēs.

Toties Arno Jundze Eduardam ir dāvinājis mīlestību. Izglītotā rūjieniete Olga Loss kļūst par Eduarda sarunu biedreni un sirds valdnieci, un pēc Eduarda nāves nodzīvo tikai gadu. Prozaiskā versija: inficējās ar tuberkulozi. Dzejiskā: mira no salauzta sirds. Kā bija patiesībā, to zina tikai viņi paši. Taču Arno Jundzes romānā abu plaukstošās jūtas šķiet tikai taisnīga likteņa dāvana cilvēkam, kuram tūlīt atņems pilnīgi visu.

Tāds, kā Arno Jundzes romānā, Eduards ir ļoti ticams. Jūtīgs. Zinātkārs. Izmisis. Cerību pilns. Jauns un traks.

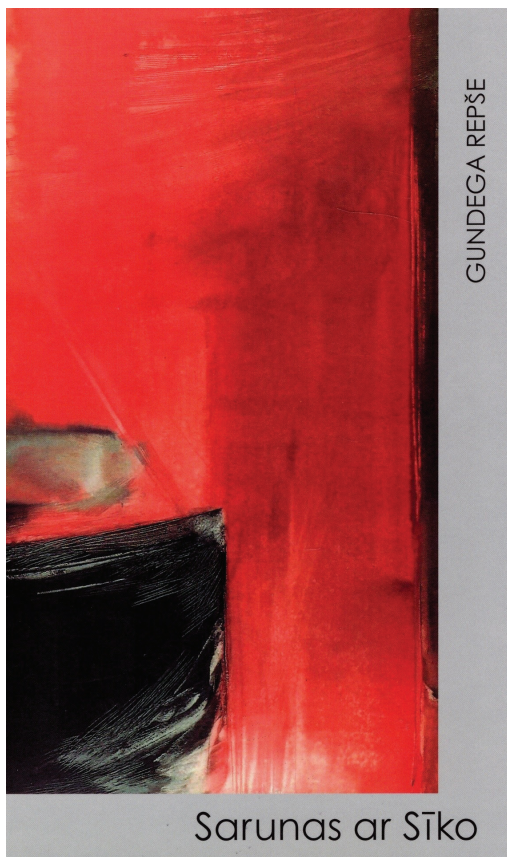
Kādā sarunā Arno Jundze atzina, ka viņi ar Eduardu nevarētu būt draugi, gan piebilzdam, ka Eduardam īstu draugu vispār nebija. Viņš nevienam nelaida sev tik tuvu. Tomēr man šķiet, ka ja ne draugi, tad caur šo romānu abi kļuvuši par tuviem paziņām un arī lasītājus padarījuši par savējiem.

Kristīne Ilziņa

LAIKA NĪTĪM SAISTĪTĀS UN ŠĶIRTĀS

Gundega Repše. *Sarunas ar sīko*. Rīga: Dienas Grāmata, 2022., 136. lpp. Jāņa Spalviņa gleznas fragments.

Lai arī latviešu literatūrā biogrāfiskie motīvi vairs nav jaunums, tomēr kaut kas šajā Gundegas Repšes darbā *Sarunas ar sīko* šķiet it visai savpats – brīžiem kaitinošs, citviet paredzams, tomēr līdz riebumam īsts, tāds, no kā daudzi mēdz vairīties un izlikties, apgalvojot, ka dzīve ir gludāka, skaistāka, veiksmīgāka un visādi citādi labo un rožaino vairojošāka, jo citādi (pasarg’dies!) tiks ierakstīti lūzeros, neveiksminiekos un galvenais: kā es izskatīšos citu acīs! Un vēl arī sabiedrības pieprasījums pēc priecīgā, gaišā, būtībā – pēc ilūziju un meliem, jo tā vieglāk, priecīgāk. Vai šī *saruna ar sīko* ir atklāta un drosmīga, kā rakstīts uz grāmatas vāka? Domāju, ka nē.

Drosmīga un atklāta tā varētu šķist tai sabiedrības daļai, kuru aprakstīju sākumā, uz kuru šis apgalvojums darbosies kā trigeris stimulējot vēlmi iegādāties grāmatu. Drosmīga un atklāta, šķiet, ir pati rakstnieces būtība, gan attiecībā pret sevi, gan citiem savu grāmatu tēliem, un vēl šķiet, ka ar šo – drosmīga un atklāta – Repše ir saradusi tik ļoti, ka tas kļuvis par ikdienību un viņas izdzīvošanas rieciena normu.

Un tomēr atklāti sakot, personīgi es gribēju izlasīt kaut ko, nezin ko, drīzāk – nemitīgi meklēju / gaidīju ko līdzīgu savām sarunām ar tā saucamo „sīko” sevi, jeb manā gadījumā – ar „mazo meiteni”. Jā, es tā mēdzu „sevi audzēt”, un tieši tālab nemitīgi it kā salīdzinājos, sak – es gan laikam rakstītu citādi. Kurš gan liedz uzrakstīt? Neviens. Var jau būt, ka man vēl jāzaug. Un tad.

Gundegas Repšes *Sarunas ar sīko* lielākoties ir stāsti dialogos, lai gan es tos drīzāk nosauktu par epizodēm no dzīves, par atmiņu plaiksniņumiem, it kā juceklīgām sarunām pašam ar sevi (vai „sīko” sevi), un visu iepriekš nosaukto kopā ņemot nepretendējot uz konkrētu nosaukumu vai vietu ierastajā mūsdienu latviešu literatūrā, arī līdzību ar Gundegas Repšes iepriekš uzrakstītajiem darbiem.

Lasīju un vairākkārt atgriezjos jau pie izlasītā nevis aiz tā, ka nebūtu uztvērusi lasīto, bet tālab, ka šķīta – esmu pazaudējusi sižeta pavedienu. Un tā visu laiku. Kā dzīvē. Dzīvi nevar uzrakstīt. Tā notiek te un tagad, mūsu prātos, sajūtās un kaut kur mums paralēli. Ej nu un sagani to visu kopā! Bet glezna skicējas dziļākajās sajūtās, neapzinātājā. Iespējams, ka tieši šāds mākslinieciskais paņēmieni, ja vien tas ir apzināti lietots, – vai arī profesionālās pieredzes un talanta piesūkušās otas brīvi, bet precīzi triepieni – rada lasītājā koptēlu un asociatīvu ainavu kaut kur pie muguras smadzenēm. Lakoniskos dialogos tiek uzkonstruētas restaurētās ainiņas, sajūtas no pagātnes.

Lasītājiem ir tik ierasti uztvert prozas sižetu kā personāžu attiecības un skicēt aprakstīto notikumu laika skatuvi. Gundegas Repšes romānā kāds notikums akcentēts vairāk, cits mazāk, sarindots noteiktā secībā, taču patiesais galvenais varonis paliek teju nemanāms, tomēr it visam klātesošs. Tas ir Laiks, kas cauraudis Džindžo un Sīko neredzamām nītīm. Skaidrs, ka visi stāsti zināmā

mērā notiek laikā. Neatkarīgi no tā, kā stāsts var izturēties pret laiku (piemēram, hronoloģiskā attīstība, stāstījums reāllaikā, atskati, nejaušas laika progresijas utt.), tomēr laika ritējums ļauj izvērsties sižetam, zīmēt varoņus utt. Džindžo un Sīkais ir romāna varoņes, kuras savstarpīgi sarunājas. Tajā pašā laikā Džindžo ir Sīkais un Sīkais ir Džindžo, lai cik arī savdabīgi šķistu, taču tieši Laiks ir šo abu varoņu savienošais un šķirošais, tas, kurš glābj, ievaino un izmaina. Viņas abas arī mēģina apzināties, cik tad īsti liela ir šī laika distance: „Jā, nez, kad tu apstājies augt? Varbūt tad arī apstājies – kad tētis nomira.” (34. lpp.) Un kuri ir tie brīži, kad Sīkais vai Džindžo ir tikai viena no viņām, kad otras vienkārši nav: „Jā, tās bija dienas, ko tu, Sīkais, nevari zināt. Tu vispār nekur nebiji, kad dzīve bija jāierauga, acis nemirkšķinot.” (48. lpp.)

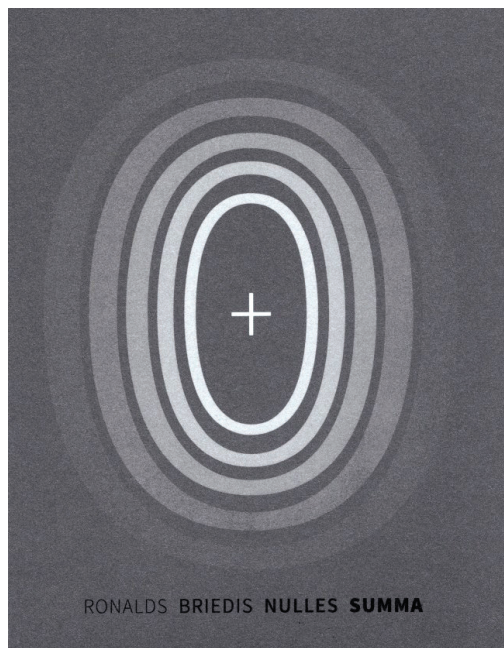
Neiztikt arī bez tragisma. Laiks tiek nogalināts, kad Džindžo nolemj, ka būs Sīkais, ka sāks visu no sākuma, no sev vien zināma brīža. Viena, bez Džindžo un bez Laika, kas visu laiku atradās starp / ar / ap viņām. Un tomēr vai gan savulaik tas nebija T.S. Eliots, kas savā dzejolī *Četri kvarteti* (1935) runājis par Laika dabu un to, ka pagātnes un tagadnes laiks ir klātesošs nākotnē. Kā rīkosies tagadējais Sīkais?

Vija Laganovska

PATVERTIES NEMIRSTĪBAS SUGESTIJĀ

Ronalds Briedis. *Nulles summa*
Nepuņns, 2022

Sudrabpelēkā acs jeb daudzdimensionālā nulle uz Ronalds Brieža jaunākā dzejas krājuma vāka saista un pievelk kā maģisks atvars. Kurp pēc divdesmit pieciem gadiem mūs aicina „OROBORO” varonis un vai cikls ir noslēdzies?

Recenzijas tapšanas brīdī kalendārais gads vēl turpinās, bet jau iespējams novērtēt, ka dzejas lasītājiem tas ir veiksmīgs. Neapšaubāmi, viena no 2022. gada virsotnēm Latvijas un latviešu autoru dzejā jau pieejama lasītājiem. Ronalds Brieža dzejas krājums *Nulles summa* ir ceturtdaļgadsimta poētiskās tetraloģijas „OROBORO” ceturtais – noslēguma – darbs. Krājuma iecerī, nosaukuma nozīmi un tapšanas hronoloģiju skaidrojis pats autors, bet tapšanas gaita un cikla koncepcija, nenoliedzami, vieš bijību – mūžīgo pārmaiņu, neparedzamības un 21. gadsimta fragmentētājā ikdienā sagaidīt pirms vairāk nekā divu desmitu gadu iecerēta darba cikla fināla izdevumu ir brieduma apliecinājums autoram un skaista balva lasītājam.

Mūsdienu literatūrzinātnē liriskā varoņa jeb dzejas cilvēka jēdziens ir retāk pielietots, tomēr šī krājuma poētikas kontekstā joprojām aktuāls, jo impampa ceļš cauri kultūrām un laiktelpām, kolektīvajam un individuālajam, sājai un saldai uzvaras pieredzei septiņās grāmatas sfērās jeb ciklos aktualizē varonības semantiku. Liriskais vērotājs atsakās no opozīciju dalījuma, vienlaikus paliekot binārās attiecībās ar pasauli: „Kas ilgi skatās tumsā / Kļūst redzīgāks / Kas ilgi skatās gaismā / Kļūst aklis” (65. lpp.). Intertekstualitāte, intelektuālu reminiscenču un alūziju pūrs nostatīts kontrastā ar primitīvo un naivi muļķīgo, evolūcija un civilizācija nav iedomājama bez dažādu līmeņu cīkstiņa par sev derīgo un vērtīgo. Autors saistoši reflektē par mūžīgo un lineāro laiku, katru laikmetu, kas ir tikai ietvars individa realitātei: „Bet

uzvarētājs savāc medijumu / Un pēdu aplis mālā glumā / Zūd dūmu mutuļos un laika kultūrlāņos” (21. lpp.) – laicīgais allaž ir gaistošs mūžības priekšā.

Tetraloģijas četros dzejoļu krājumos *Asaru gāze* (2004), *Karaoke* (2008), *Zāles pret nemirstību* (2016) un jaunākajā darbā autors apbrīnojami konsekventi joprojām apliecina sevi kā ironijas lielmeistaru. Smieklu un smiešanās ontoloģisko dabu un dažādību krājumā uzsvēris arī grāmatas redaktors Māris Salējs. Augstas kalves ironijas spektrs patiesi variēts no labvēlīga smaida, atbrīvojošiem smieklīem līdz nāvējoši sardoniskam smīnam: „Sprūst smieklī tā kā kumoss kaklā / Pat vīns vairs nespēj noskalot / Āksts labi pērts un joko čakli / Sprūst smieklī tā kā kumoss kaklā / Smok karalis un grābstās akli (..)” (13. lpp.), tā parādot krāšņu paradoksu neizbēgamību.

Ronalds Briedis savos agrākajos daiļrades posmos radījis neaizmirstamu dzeju, kas ir arī personiski zīmīga, ja vecākas paaudzes ļaudis mēdz teikt, ka dzejā uzauguši ar Jāni Poruku, Kārli Skalbi vai Raini, tad apskata autore pieder pie paaudzes, kas pieaugusi ar Ronaldu Briedi, jo princeses smīdināšanas motīvs un mūžības dalījums ar nulli reiz kļuvis par personīgo mantru. Subjektīvi secinot, zāles pret pēdējo gadu globālo tragēdiju radīto dezorientāciju, pasaulīgām negācijām un pārspīlējumiem, naida un ļaunuma, ir arī jaunākā darba ārstējošā misija. Trikstēris liek atsegt tā nozīmes skaidrojumu, kas ir kultūrvaroņa komiskais dubultnieks ar uzdevumu dekonstruēt tradīciju un noņemt sociālo spriedzi.

Tradīciju un mantojuma tematiskais lauks dzejoļos ietverts arī tādās interpretācijās, kas konservatīvākus lasītājus varētu izaicināt. Autors gan apliecina valodas meistarību un poētisku tīrskanību, spēj šarmanti ironizēt tematikā, tā piemēram ciklā „Pirmā grāmata: Izrautās lapasapuses”, dzejoļi „Zīmju rakstītāja”, kur tieši apspēlē semiotikas un etnogrāfijas, meistarības un diletantisma, sadzīves un augstās kultūras paralēles: „Izvandītājā pūra lādē / Ceļi austi jostās / Viļņi villainēs // Un nevienas / Gramatikas kļūdas // Bet teksts arī bērnodārza līmenī / Krustiņi / Un kāsiši // Man augstākā izglītība / Es izžušu puķītēm” (48. lpp.).

Neparedzamība ir viena no lielākajiem krājuma pārsteigumiem, dzejas dažādība gan-

darī un pārlicina, ironijas lietojums ir gana pārdomāts, lai ļautu izbaudīt arī jutekliskāku noskaņu darbus: „Sieviete tu skūpsties / Kā dēle / No taviem pieskārieniem / Sadzied ūdens / Un uzplaukst rozes / Uz ādas” (44. lpp.).

Cikls „Mikrosfēra” ir personīga autobiogrāfisku dzejoļu kopa, kurā vienlaikus portretēts laikmets un autora paaudze, vēsturiskās reālijas, sadzīves un kultūrvides paradoksi un absurda neizbēgamība. Autora pašportretējuma nolasāma arī poētiskā rokraksta iezīmība tiem lasītājiem, kuri iepazīs šo dzeju tikai ar šo izdevumu: „Visu bērniību / Raudzījies pa virtuves logu / Uz cukurfabriku / Ilgi atradināju sevi no paraduma / Saldināt tēju / Un tekstu // Kafiju vēl tagad dzeru / Baltu / Bet tas drīzāk paradoksu dēļ.” (107. lpp.).

Krājuma daļa, kas īpaši pieminama, ir urbānie dzejoļi gan ciklā „Mikrosfēra”, gan citās grāmatas daļās, pilsētas ainas, faktūras, fragmentus un kustību rādot no personiskās topogrāfijas līdz universālām, romantizētām pilsētas impresijām („Sprakšķ strūklakās gaisma / Koku pumpuri / Izgrūž nedaudz saburzītus ziedus” (129. lpp)).

Izcilākais pilsētvidei veltītais dzejolis ir „Demontāža '59”, tā pirmpublicējums parafrāžu krājumā *Monta Kroma: Re* (2019), kurā apkopoti 23 mūsdienu Latvijas dzejnieku dzejoļi, tapuši iedvesmojoties no gada jubilāres, urbānās modernistes Montas Kromas tekstiem.

Nule pieminētajā 2019. gadā Latvijas Televīzijas raidījuma *Literatūra 9.* sērija, veltīta Montai Kromai viņas dzīves un daiļrades vietās, ir divu dzejnieku – Ronalds un Montas – netiešā sastapšanās, kas notikusi kā Brieža skrupulozi pētniecisks un vienlaikus emocionāls ceļojums cauri Kromas dzīves un dzejas teritorijām. Pieredze iegūlusi reminiscenču, tēlu un laiktelpas sintēzē, dzejniecei raksturīgajā verlibra ritmikā un rindu kompozīcijā. Ronalds Brieža dzejolis izstaro īpašu intimitāti pārdomātās impresijās un metafiziskajos elementos, autoram atgriežoties Kromas literāri biogrāfiskajā telpā: „Cik gadu jau pagājis nav šeit vairs ne tevis ne tava Koļas / nopelniem bagāto mākslinieku / apartamentos dzīvo jau citas / ģimenes bet kāda neredzama aura / turpina izplatīties no trešā stāva / logiem pāri Tirzas ielas masīvam / pāri Juglai un visiem Rīgas / guļamrajoniem kā vissmalāko / mērinstrumentu neuzrādīta / radiācija

pret kuru bunkura nebija / arhitekta projektā. // Rīgā ko tu esi de-Mont-ējusi joprojām no rītiem pirmie iedegas / virtuves logi sievietes šūpo plecos / savu vīriešu svārkus un sienas / kļūst dzeltenas kad viņš atnāk un / zilas kad aiziet es atveru durvis / tava nama kāpņutelpā pēc pus / gadsimta un sienas tur tagad ir / dzeltenas." (126. lpp.).

Krājuma noslēgums jau tā lolotajam lasītājam ir īpašs apbalvojums – sonetu vainags „OROBORO UN ROKOKO”. Mūsdienu autoru iecienītas tendences ir formas brīvība, bet strofiska dzeja – jau retums. Cikliskuma un atkārtojuma motīvs šajā dzejas vainagā ir simbolisks, autors runā kā cita, zaudētā gadsimta balsī, apspēlējot dzīvības un iznīcības tēlainību: „Bij ietvars šis reiz spogulis pirms kritiens / To pārvērta par pašmērķīgu formu / Kaut nebūt esot tā ir drīzāk norma / Tam tukšumam kas tikai atspulgs citiem // Gan centās meistars ierāmēt tur gleznu / Šķiet klusai dabai ornamenti par greznu / Bet dzīvie pagurst stundām pozēt smaidu (..)” (138. lpp.).

No poētiskā lauka atgriežoties pie laicīgā, diemžēl neiespējami nedomāt par kara laika traumatisko pieredzi pasaules notikumos. 2022. gada 24. februāra Krievijas iebrukums Ukrainā un visa turpmākā kara teroristiskā, barbariskā gaita vairumam eiropiešu un arī man ir zīmīga robežšķirtne, kas neatgriezeniski izmainījusi attieksmi pret skaidrāku demokrātisko vērtību orientāciju, pret savas valsts nacionālo kultūru un literatūru. Vēl stingrāk un apņēmīgāk lolojot un novērtējot jaunradīto latviešu dzejā, vēl sirsnīgāk tverties valodas bezgalīgajās iespējās, kas ļauj artikulēt emocionālo pieredzi un domāt par garīguma paradigmu kultūrā, vēl dziļāk novērtēt nacionālās vērtības un apņēmīgi tiekties pie kultūrizcilībām ir kļuvis par uzdevumu mūsdienu cilvēkam. Kā valodiski bagāta, grezna, daudzveidībā kvalitatīva dzeja patiesi ir vērtība, tā arī šī spožā grāmata patiesi var darīt skaidrāku, cēlāku, jutekliskāku, esamībā asredzīgāku dzīves ainu. Kad pasaule rada tumsu un vilšanos, svarīgi patverties gaismā – „OROBORO” mūžības ciklā un nemirstības spožajā sugestijā, un arī pašam sevi rast spēku un drosmi atkal un atkal atdzimt no jauna.

Agija Ābiķe-Kondrāte

STARP TUMSU UN PŪKIEM

Trīs lietuviešu autoru grāmatas, Jāņa Rozes apgādā, 2021. Tulkojusi Dace Meiere.

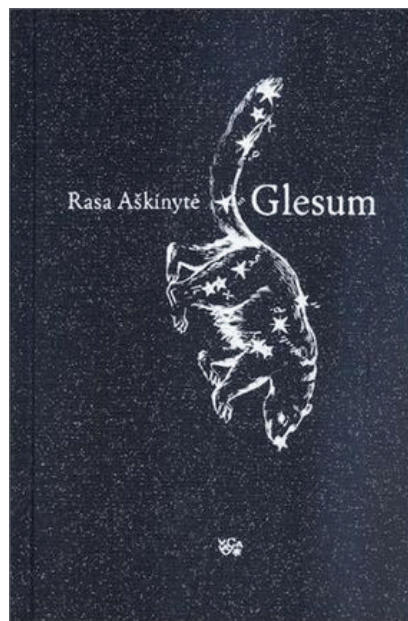
1) Sigits Paruļskis (Sigitas Parulskis). *Tumsa un partneri*.

2) Undine Radzevičūte (Undinė Radzevičiūtė). *Zivis un pūķi*.

3) Rasa Ašķinīte (Rasa Aškinytė). *Glesum*.

Baltijas valstu vēsture veido kopīgo akcentu dažādu vēsturisko procesu realitātē un tēlojumā literatūrā, bet lietuviešu literatūrai raksturīgā spēja uz šiem notikumiem, savu un citu vēsturi palūkoties ar zināmu ironiju, humoru un visnotaļ postmodernu skatījumu, tas veido vismaz vienu sevišķu atšķirības slāni. Tulkotās literatūras kontekstā skatīties – lietuviešu literatūra pie mums pārstāvēta plaši, sniedzot ieskatu ne tikai literatūras vēstures aspektos, kur, piemēram, domājams, ikvienam ir zināmi tādi darbi kā Kristijona Donelaiša *Gadalaikiem*, populārais Joza Baltuša romāns *Pārdotās vasaras*, Sauļus Toma Kondrota darbi, tāpat Justīna Marcinkeviča dzeja, gan arī Baltijas literatūrā kopumā postmodernās literatūras aizsākumu ar Jurgas Ivanauskaites romāna *Ragana un lietus* (1994) un Ričarda Gavēļa *Viļņas pokers* (1995) tulkojumu latviešu valodā 3+5 Baltijas un Ziemeļvalstu modernā romāna sērijā, kas ļāva iepazīties ar kaimiņvalstu sasniegumiem. Tāpat latviešu lasītāju vidū popularitāti guvusi ir Kristīne Sabaļauskaite ar vēsturisko prozu: *Silva rerum* tetraloģiju un romānu *Pētera imperatore*, kura otrā daļa izdota 2022. gadā.

2021. gadā ar Jāņa Rozes apgāda starpniecību pie latviešu lasītājiem nonāca trīs lietuviešu literatūras ievērojami sasniegumi: Sigita Paruļska *Tumsa un partneri*, Undīnes Radzevičūtes *Zivis un pūķi* un Rasas Ašķinītes *Glesum*. Visas trīs grāmatas latviešu valodā tulkotājām Dace Meiere, un šeit laikam vietā arī pieminēt, ka tulkotāja vārds šajā gadījumā ir neapšaubāms kvalitātes rādītājs.

Atpazīstamākais šeit gan būs tieši S. Paruškis, kurš jau zināms ar grāmatu, *Trīs sekundes debesu* (AGB, 2004) un kuru pamatoti uzskata par vienu no ievērojamākajiem Lietuvas mūsdienu autoriem. Jāpiezīmē arī, ka romāns *Tumsa un partneri* saņēmis vairākas balvas: Baltijas Asamblejas balvu, Lietuvas nacionālo prēmiju mākslā un literatūrā, kā arī Sugihara fonda tolerances balvu.

Latviski tulkota arī Radzevičūtes interpretācija par Bordžu dzimtas sasaisti ar Livoniju: *Asinis zilas, debesīs pelēkas* (Jāņa Rozes apgāds 2019), un autore kopš 2003. gada ir pazīstama lietuviešu rakstniece, kuras tematiskais loks veido savdabīgu cita lasījuma telpu ne tikai lietuviešu literatūrā, bet Baltijas literatūrā kopumā, apvienojot intelektuālu izaicinājumu ar asu humoru. *Zivis un pūķi* 2015. gadā apbalvots ar Eiropas Savienības Literatūras balvu.

Savukārt ar Rasu Aškinīti, ko dēvē par lietuviešu literatūras hipsteri, kurai tuvs humors, paradoksi un baltu tautu vēsture, latviešu lasītājam iepazīšanās notiek pirmo reizi. Lietuvā gan Aškinīte ir visnotaļ pazīstama septiņu grāmatu autore, vairākas viņas grāmatas arī tulkotas angļu valodā. Grāmata *Vīrs, kuram neko nevajadzēja* 2014. gadā atzīta par labāko romānu Lietuvā.

Vērtējot šo pienesumu, jāatzīst, ka tieši Paruška *Tumsa un partneri* šajā trijotnē ir visai aizraujošākā, kuru, iesākot lasīt, ir grūti noliikt malā līdz pat pēdējai lapaspusei. Grāmatas sižets ir būvēts vēsturiskos notikumus, kas ir kopīgi gan Latvijai, gan Lietuvai. Proti,

ir 1941. gads, vācu okupācijas periods, ebreju vajāšanas virsotnes punkts Lietuvā, un romāna galvenais varonis noslēdzis savdabīgu un šausminošu vienošanos ar SS virsnieku, lai izglābtu sevi un savu iemīļoto Juditu. Viņš fotografēs mežos un ciematos notiekošās ebreju masu slepkavības. Paruškis teju naturalisma un sirrealisma iezīmēs veido lakonisku (šķiet, lakonisms ir šīs grāmatas viens no atslēgvārdiem, Paruškis romānu veidojošos stāstus izstāsta ar teju shematisku tēlojumu, līdzīgu kā fotogrāfa kameras zibšņi) stāstījumu kopu par šiem notikumiem, priekšplānā izvirzot fotogrāfijas simbolismu. Fotogrāfija – kā vizuālās vēstures un realitātes iemūžinātājs, bet vienlaikus arī fotogrāfija kā norobežošanās simbols, kad, skatoties attēlā, realitāte vairs nešķiet tik reāla, kāda tā ir. Šādā veidā Paruškis arī diskutē par daudzu tautiešu pasivitāti vēsturiskajos notikumos. Skatījums no fotoobjektīva aizsega nāvi, seksualitāti un erotismu, bailes, baudu un morālu neitralitāti apvieno vienā veselumā, kas nav gan lietuviešu, gan latviešu literatūrā tik ierastais izdzīvojušā upura stāstījums, jo sevišķi zinot, ka Paruškis interpretē reālus notikumus. Romāns filozofiskā kontekstā uzdod arī jautājumus par Dieva klātbūtni (kas tāpat kā galvenais varonis vēro aiz fotoobjektīva), mirušo Dievu un Sugihara fonda tolerances balvu „Gottmituns”, ļaujot ieskatīties pašiem sevī un savas kultūras līdzdalībā un atbildībā.

Citus jautājumus savā romānā *Glesum* risina Rasa Aškinīte. Romāna darbība notiek 1.-3. gadsimtā, vietā, kur atradušās Nemu-

nas lejteces kultūras pārstāvju lokācijas vietas, bet galvenā varone nāk no Viduslietuvu aistiem, kultūras, kas dzīvojuši tālāk uz austrumu pusi. Jāatzīst, ka šis vēsturiskais uzstādījums sākotnēji rada nelielu atturību pret šo romānu, tomēr jāsecina, ka Aškinītes grāmata nūdien nav uztverama kā vēsturisks traktāts vai vēsturi rekonstruējošs darbs, kaut gan pamatsīžetā izmantota minēto tautu un kultūru realitāte. Līdzīgi kā Paruļska darbā, arī Aškinītes romānā priekšplānā izvirzāms stāstījuma lakonisms, kas turklāt atklājas arī visu tekstu caurvijošos simbolos – sniegā, aukstumā un vilkos. Miniaturais romāns sākas ar sniegu un vilku uzbrukumu un apļveida kompozīcijā beidzas ar to. Savdabīga un piesaistoša ir romāna kompozīcija, mazākās apakšnodaļas sauktas septiņu šķidrumu nosaukumos, kas rituāli atkārtojas, un romāns konceptuāli ievēd lasītāju rituālā, rituālu un dievību pasaulē. Autore pēc izglītības ir vēsturniece, un arheoloģiskā izpēte ir romāna pamatā, pati autore atzīst, ka romāna varoņi veidoti atbilstoši arheoloģisko izrakumu laikā kapos atrastajam, un viens kops ir viens varonis. Iedvesmas avots bijis jaunas sievietes kops ar unikālu un līdz tam neatrastu galvasrotu, un šis atradums bijis pamatā romāna galvenās varones tēla Glesum radīšanai. „Glesum” nozīmē „dzintars”, kura mītiski maģiskais koncepts baltiem ir gana izvērsts un plašs. Kā jau minēju, šis romāns nūdien ievēd mītiski maģiskā pasaulē, kur viss ir pakļauts Dievu Mātei – gan cilvēku bagātība un sadzīve, gan pasaule, kurā tas viss iekļauts, bet kur cilvēks nevar pastāvēt bez Dievu mātes un tā savukārt bez cilvēka.

Romāna centrā kā atsevišķs lasījuma moments ir galvenās varones Glesum un Selijas, vietējās cilts vadoņa Gondas sievas, spriedze, konkurējot (vismaz Selijas prātā) par Gondu. Taču tas noteikti nav pats svarīgākais romānā. Aškinītei izdevies radīt daudzdimensionāli lasāmu tekstu, kur savijas gan mītiskā pasaule, divu sieviešu attiecības, Selijas un Gonda dēla Benta transformācijas no vīrieša par zēnu, kas izvēlas pamest cilti, gan arī pašas Glesum iniciācija vēcas ar vilku nograuzto kāju vietā un zintnieces statusā. Romāna tēlu galerija ir bagātīga, un autorei šos tēlus izdevies radīt dzīvus un pārliecinošus, apaudzējot ar teksta miesu arheoloģiskajos izrakumos atrakto kapu skeletus. Šķiet, ka Aškinītes proza būtu dēvējama par izteikti vizuālu, ar rūpīgi izvēlētu, kā jau minēts, lakonisku valodu, autore rada teju kinematogrāfam līdzvērtīgas ainas, kur lasītāja acu priek-

šā sniegā aiziet vēca ar vilku apgrauzto kāju un Glesum aizskrien sniega pārslu dūmakā.

Rezumējot atliek tikai sacīt, ka Aškinītes *Glesum* sagādā daudzas no tām baudām, ko sniedz augstvērtīgs prozas teksts – sākot no daudzdimensionāla lasījuma līdz valodas baudījumam.

Šajā trijotnē diemžēl pēdējā vietā paliek Undīnes Radzevičūtes *Zivis un pūķi*. Neņemot vērā augsto atzīnību, ko šis romāns ir guvis, grāmata ir gaužām grūti ielasāma. Ja lasītājs tiek pāri pirmajām simts lapām, tad, protams, izdodas atrast visas tā kvalitātes, bet šis simts lapas ir gaužām smagi pārvaramas. Grāmata ir par kulturāli citādo, atšķirīgo, autora netipiskais piegājiens prozas tekstam prasa no lasītāja atvērtu prātu, vienlaikus jāatzīst, sniedzot jaunu šķautni Rietumu un Austrumu kultūru kontekstā.

Romāns ir divslāņains – 18. gadsimta Ķīna, jezuītu mūks un gleznotājs Kastiljone un vecpilsētas dzīvokļa trīs paaudžu sieviešu dzīves. Spilgtākais tēls šeit pat ir Ome Amigorena, skeptiska un īgnuma, un komisma personifikācija. Galu galā šo trīs sieviešu tēli arī iegūst galveno lomu romānā (tajā brīdī tas kļūst aizraujoši lasāms) un Džuzepes Kastiljoni sižeta līnija kļūst pat lieka.

Lielākā grāmatas vērtība ir tās smalki nianšētais, neiegrožotais humors un tas, kas aiz šīs ironijas ir ticis apslēpts. Kultūru dažādība, Ķīna, kas rietumu cilvēkam liek gan baidīties, gan arī ziņkārē slaidīties ap to kā ap tīģera (lasi – pūķa) krātiņu zoodārzā. Pūķa simbolika dažādās kultūrās atšķiras, kur Ķīnas mitoloģijā tas ir spēka, bet rietumu mitoloģijā pārsvarā iznīcības simbols. Zivi iespējams saistīt gan ar kristietības mitoloģiju, gan ķīniešu mītos zivs transformācija par pūķi, taču katrs šo grāmatu var lasīt tajā dimensijā, kas lasītājam šķiet saistoša – gan zivs, gan pūķa aspektā.

Noslēgumā jāatzīst, ka nu jau pagājušais 2021. gads mums ir devis trīs gan savā ziņā saistītus, gan arī ļoti atšķirīgus prozas meistardarbus, kuri var vai nu patikt, vai nepatikt, bet to kvalitāte ir neapšaubāma. Atliek gaidīt tikai jaunus Paruļska, Aškinītes un Radzevičūtes snieģumus, kas mums ļautu ielūkoties lietuviešu prozas savdabībā.

Inģus Barovskis

Ojārs Spārītis

SAVA VIETA NĀCIJAS GARĪGAJĀ MANTOJUMĀ

Priekšvārds vēl npublicētai grāmatai:
Ilgonis Bērsons. *Jaunie laiki – manos
vecumgados. Vēstis, izraksti
un piezīmes (1991-2020)*.

Moto: „Skatos nākotnē cerīgi, idejas rodas,
darbi – tūlīt pēc tām”. (I. Bērsons)

Ar zināmām bailēm un milzu atbildību uzņemos un kā īpašu pagodinājumu uzskatu iespēju atkal rakstīt priekšvārdu mana drauga literatūrzinātnieka Ilgoņa Bērsona kārtējās grāmatas ievadā. Es apzinos šo grūto misiju vēl jo vairāk tādēļ, ka lielu daļu no mūsu nenotikušajām sarunām, kuras tiku risinājis vienatnē un domās, biju jau veltījis Ilgoņa iepriekšējai garā darba mūžā, dzīves vērojumu, bagātās pieredzes, vieduma un izcilo darbaspēju apcerei grāmatas *Laiku nospiedumi. Ilgoņa Bērsona dzīve dienasgrāmatās, vēstulēs, atmiņās un attēlos 1947-1990* priekšvārdā (skat. JG297 - vasara 2019). Bet ieraugot jaunās „kārtējās” grāmatas manuskriptu ar tajā iekļauto ieskatu biogrāfijas faktos un bibliogrāfiskajā reģistrā, cilvēku, kurš domā, ka arī kaut ko raksta vai ir sarakstījis, respektīvi, mani, pārņem nedrošība un biklums, baidoties salīdzināties ar vārda, domas un vērtējuma Meistaru. Bet izvēles taču nav, ja vieglprātībā esi piekritis atrast kaut kādu vidusceļu starp jubilejas apsveikumiem raksturīgajiem komplimentiem un čakluma pierādījumu uzskaitījumu.

Radošam cilvēkam, turklāt tik urdoši radošam kāds ir Ilgonis Bērsons, atskatoties uz nozīmīgu dzīves posmu, vienmēr pūrā līdzī būs bilance, ko rezumēt un ar ko lepoties. Par to nav šaubu. Finanšu bilances pārbauda zvērināti revidenti, saskaitot ieguvumus un zaudējumus. Ko darīt ar dzīvi un darbu kā bilanci – ir būtisks jautājums, un grāmatvediska revīzija te nevar derēt. Tāpēc rakstot priekšvārdu Ilgoņa Bērsona bilancei *Jaunie laiki – manos vecumgados. Vēstis, izraksti un piezīmes (1991-2020)*, jūtu „priekšvārda”

kā žanra smagumu un lielā mērā saskatu līdzību ar nopietnu revīziju par kādu dzīves periodu, kurš aptver 30 atjaunotās valstiskās neatkarības gadus – krietni garāku periodu, nekā pēc Latvijas nodibināšanas tai bija lemts pastāvēt kā brīvai valstij. Tādējādi šo trīsdesmit gadu pieredzes revīzija ir radošuma iespēju un izvēju bilance.

Konspektīvais svarīgāko notikumu pieraksta veids, kādu ar kritisku atlati trīsdesmit gadu darba dzīves pārskata ilustrēšanai izmanto daudz pieredzējušais literatūrkritiķis, liecina gan par prasmi ar vienu vārdu vai koncentrētā teikumā pasacīt pašu galveno, gan par nevēlēšanos atklāt neviennozīmīgo situāciju detaļas un personiskās izjūtas. Telegrāfiskais „ziņojums” pašam sev, fiksējot dienasgrāmatā notikumu, sarunu vai atzīmējot tikai faktus, ļauj pamukt malā no vērtējuma sniegšanas citu acīm, kā tas tagad ir izrādījies, autoram publiskojot savu piezīmju saturu. Ilgoņa Bērsona garajā mūžā daudzkārt ir pierādījies, ka šāds stilistiskais paņēmieni iztur laika pārbaudi un nepasaka par daudz: nedz to, kas varētu kaitēt citam, nedz to, kas nāktu par sliktu pašam.

Bibliogrāfija ir bezkaislīga. Biogrāfija – nē. Aiz skopajām rindiņām tomēr vīd notikumi, atklājas cilvēki un situācijas gan barikāžu dienās, gan pirmajā Latvijas atgūtās neatkarības gadā, un visu to sauc par dzīvi. Tā sastāv no ikdienas ar radio intervijām, grāmatu sastādīšanu, sanāksmēm Rakstnieku savienībā un bezgala daudzām tikšanās reizēm ar kopīgās sajūsmas un darbošanās gribas iekustināto trimdas un dzimtenes literātu kohortu. Taču ne tikai tas vien. Kļūst redzams, kā politisko pārmaiņu vēji izjauc agrākās politiskās, ideoloģiskās un arī Rakstnieku savienības hierarhijas struktūras un kā šajos procesos Ilgoni Bērsonu „bīda” arvien tuvāk un tuvāk izejas durvīm. Tas nekas, ka viņa erudīcija un tolerance vienmēr ir tikusi augstu vērtēta un dziļi ētiska attieksme pret ikvienu rakstniecībā ienākušo ir viņa pamatprincips kopš pirmās darba dienas. Bet viens režīms un kopā ar to arī viens laikmets vēsturē (un arī literatūrā) aiziet pagātnē. Tikai interesanti ir vērot (lai gan šīs sakarības Ilgoņa Bērsona „izrakstos un piezīmēs” nav izceltas), kā iepriekšējā režīma neredzamie un vēl deviņdesmito gadu sākumā neatklātie ideoloģijas sargkareivji ir spējuši nemanīti izslīdēt cauri

laikmetu maiņas sietiem un atkal atdzimt kā visur klātesoši Rakstnieku savienības amatpersonu atlases un struktūras veidošanas virzītāji.

Bibliogrāfijā minētās un 30 gadu laikā iespēstās publikācijas pārskaitīt noteikti ir iespējams, taču to veikt nav mans mērķis. Tomēr literatūrzinātnieka veikumu klāstā kā īpaša žanra darbs ar enciklopēdisku nozīmi, bet ievirzi detektīvliteratūras jomā atklājas divos sējumos iekļautais latviešu rakstnieku un dzejnieku pseidonīmu atšifrējums *Segvārdi un segburti* (1. sējums 2014, 2. sējums 2016. gadā). Mūsdienās aktuālās Krievijas un Ukrainas kara tematikas sakarā bibliogrāfijas šķirkļu sarakstā ievēroju vēl vienu izdevumu – Ilgoņa Bērsona uzrakstīto un 2001. gadā izdoto grāmatu *Deviņi likteņi*, kurā plaši aprakstīti deviņu represēto rakstnieku likteņi. Šī tēma nav sveša arī Ilgoņa Bērsona dzimtai, kuru ir skārusi gan represiju ēna, gan kuru ir bradājuši represētāju zābaki. Rakstot šo priekšvārdu Krievijas uzsāktā Ukrainas zemes iekarošanas un ukraiņu nācīgas pazemošanas kara otrajā mēnesī, par izteikti viedām jāatzīst Ilgoņa Bērsona dzīvesgudrās rindas nodaļā „Ko darīt rakstniekam okupācijas apstākļos”. Grāmatas *Deviņi likteņi* autors raksta: „Mani allaž interesējis cits jautājums: kā dzīvot progresīvam rakstniekam okupācijas režīma apstākļos? Vieni saka: jāraksta pret varu. To var un vajag darīt, tikai agri vai vēlu tāds cilvēks nokļūst cietumā. Otri saka: jāklusē. Arī tas ir labi. Taču abos gadījumos rakstnieks tautai ir zudis. (..) Esmu gājis trešo ceļu – rakstījis un publicējis. Mēģinājis aizstāvēt tolaik oficiāli pelto literatūras mantojumu, mēģinājis būt opozīcijā. (..) taču varu sevi kritizēt par atsevišķu kompromisu lielumu. Domāju, ka šī attieksme man palīdzējusi labāk saprast arī represētos rakstniekus”. Kad vēstures, sabiedrības un literatūras procesu vērtētāja mūžs ir sasniedzis nopietna atskata vērtu apjomu, varu tikai noliekt galvu gadsimtos krātās un tik mūsdienīgi brīdinošās tautas gudrības priekšā, kura ir kaldināta pieredzes, pārlicības un stājas rūdišanas ēzē un tieši šodienas sakarā iegūst pravietisku skanējumu. Tā pauž domu, ka „Tautas izdzīvošana zem okupācijas sloga ir politika, t.i., kompromisu māksla. Domā un dari vienu, rīkojies nacionālpatriotiski, bet uzvedies tā, kā prasa pa-

domiskā „ētika”. Šādu nostāju es nenosodu, šāda šķietamā divkosība ir tautas gudrība visos svešu varu pakļautības laikos. Sodīt var tad, ja šī nostāja tieši kaitē citiem, ja izdzīvošana pārvēršas kalpošanā okupācijas varmācībai, represiju patvaļai”.

Balgales pagasta „Mežgrēzās” rakstītās rindas un lappuses ir pārvērtušās sējumos ar fundamentālu svaru. Un tas sakāms ne jau tikai par šo – jaunāko grāmatu. Ar koncentrētu informāciju piepildītajā svaru kausā ir liekams mūsu kopīgā laikmeta un tā garīgā satūra talantīgāko izteicēju darba objektīvais vērtējums, gan centieni un panākumi vienot kara un lielvaru plosītās tautas daļas tuvinot Latvijai trimdas dzejas un prozas autorus. Būdams Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda doktors kopš 2003. gada, Ilgonis Bērsons ir kļuvis par daļu no tās literatūras vēsturnieka, jubileju, apercu, lekciju un ievērojamāko notikumu līdzdalībnieku. Un viņa mūža vākums – gan rakstnieku dzīves gājumu noklusētās lappuses, gan it kā labi zināmās, gan pavisam aizmirstās vai kļūdaini traktētās epizodes, notikumi, fakti un literārie sacerējumi – iekļaujas Latvijas kopējās kultūras vēstures sistēmā un iegūst konkrētu vietu mūsu nācīgas garīgajā mantojumā.

Balta skaudība pārņem, uzlūkojot visu „zelta kviešu krājumu”, ko Ilgonis Bērsons ir savācis savā klētī, bet ne katrs aizdomāsies, ka, lai būtu ko novākt, ir bijis gan jāsēj, gan jāizaudzē, un tikai tad būs ko pļaut un kult. Risinot domu pavedienus par visu mūsu cienītā un godātā literatūras enciklopēdistu veikumu, visā nopietnībā sev jautāju: cik gadus strādīgam cilvēkam Dievs atvēl darbam? Lai nopelnītu pensiju pietiek ar dažiem desmitiem gadu. Lai nopelnītu cieņu – jāstrādā visu mūžu. Pats labākais šajā sentencē vēl nemaz nav pasacīts. Gods un cieņa, apbalvojumi un cilvēciska mīlestība ir nopelnīti jau sen. Bet mūžs turpinās. Un darbs arī.

Dr. habil. art. Ojārs Spārītis

Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidents

2022. gada aprīlis - maijs

Sakopojusi Linda Treija

Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības **ALMA** ikgadējais saiets notika no 16. līdz 18. septembrim. Siltās un saulainās rudens dienas sasaucās ar jauko kopā sanākšanas atmosfēru. Tika tuvāk apskatīti ALMA biedru radošie sasniegumi, jaunākie notikumi mākslā, un liela daļa saieta programmas bija veltīta atcerēm par kolēģiem, māksliniekiem Juri Ubānu (1938-2021) un Volde-māru Avenu (1924-2022), tāpēc šogad saietam bija izvēlēts atbilstošs tematisks nosaukums „ALMA, Juris un Avis – atkal kopā!”. Stāstījumiem un atmiņām par abiem aizgājušajiem ALMA biedriem sekoja mākslas terapeites Lāsma Maher no Čikāgas lekcija par savu pieredzi, izmantojot mākslu darbā ar bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem, kas izraisīja pārdomas par mākslinieciskās izteiksmes nozīmi mums katram un cik svarīga ir mākslas nodarbību pieejamība plašākai sabiedrībai.

Amerikas Savienotajās Valstīs dibināta jauna organizācija, lai pievērstu uzmanību un veicinātu atbalstu Latvijas mākslas muzejiem. Tās dibinātāji – māksliniece Vija Celmiņa, Latvijas goda konsuls Vermontas štatā Daris Dēliņš un Latvijas goda konsuls Filadelfijā Džons Medveckis. Fonda „American Friends of the Latvian National Museum Inc.” („Latvijas Nacionālā mākslas muzeja amerikāņu draugi”) darbības mērķis ir sekmēt un organizatoriski virzīt ASV tautiešu uzmanību un finansiālo atbalstu Latvijas Nacionālajam mākslas muzejam – lai krātu, saglabātu un izstādītu mākslas darbus ar vēsturisku, akadēmisku un māksliniecisku nozīmi Latvijas kultūrtelpai. Fonda vadītājs Daris Dēliņš atklāj, ka ideja radās nejauši pie pusdienu galda Ņujorkā, Vitnijas muzejā pirms dažiem gadiem, kad viesojās Latvijas kultūras ministre Dace Melbārde. Vija Celmiņa un Džons Medveckis jautāja: „Kāpēc mums ASV nav iespēja ziedot Latvijas muzejiem un atbalstīt to darbību, kolekciju

ALMA saiets 2022. gada septembrī. Sēž: Eleonora Šturma. Stāv (no kreisās): Vilis Inde, Guna Mundheim, Gints Grinbergs, Austris Mangulis, Linda Treija, Lāsma Maher, Andris Glasgow, Ausma Briedis, Juris Cimbulis, Christine Mackellar, Uldis Stepe, Sarma Muižniece Liepina, Dace Marga, Renāde Kenney, Indra Avena, Nora Teikmane, Helēna Viksniņa, Aija Moeller

papildināšanu, kā arī sniegt atbalstu Latvijas māksliniekiem?" Tagad organizācijas dibināšanas darbi ir pabeigti, un var sākt vākt ziedojumus. Naudas līdzekļu ziedojumus „Amerikāņu draugi” var veikt ar čeku, PayPal vai ar testamenta novēlējuma starpniecību. Mākslas darbu ziedojumus muzeji varēs pieņemt pēc to kultūrvēsturiskās un mākslinieciskās nozīmības izvērtējuma un atbilstības savai krājuma politikai. Sīkāka informācija pieejama mājaslapā

<www.americanfriendslatvianmuseum.org>

No 21. līdz 23. oktobrim Oslo notika 8. diasporas amatierteātru festivāls „LAIPA”. Tajā piedalījās astoņi amatierteātri no septiņām valstīm – Anglijas, ASV, Beļģijas, Islandes, Latvijas, Norvēģijas un Vācijas. Festivālā aktieri spēlēja latviešu autoru lugas un varēja piedalīties ar skatuvī saistītās, taču tematiski atšķirīgās meistarklasēs. Tās vadīja teātra profesionāļi no Latvijas. Amerikas kontinentu pārstāvēja **Sanfrancisko Jaunais teātris**, kura aktrises režisora Viestura Meikšāna vadībā uzveda lugu pēc Valda Zepa alias Jāņa Turbada grāmatas *Kēves dēls Kurbads*, kas savā laikā izraisīja kontroversiju latviešu trimdas sabiedrībā. Uzveduma pirmizrāde notika šogad 16. oktobrī Sanfrancisko, kur jau 2023. gadā norisināsies amatierteātru festivāls „Laipa”.

Saulaini rudenīgajā 16. oktobra pēcpusdienā noslēdzās Amerikas Latviešu apvienības **ALA 71. kongress Bostonā**. Kongresā piedalījās 59 delegāti (viens ar diviem mandātiem) no 29 ASV latviešu sabiedriskajām organizācijām. Viena no svarīgākajām tēmām, kura caurvija daudzas diskusijas, bija Krievijas agresija pret Ukrainu, taču neizpalika arī pārrunas par veiksmīgi padarītajiem darbiem aizgājušajā gadā, kā arī cerību pilna apvienības nākotnes plānošana pēcpandēmijas laikmetā. Kongresa delegāti ievēlēja jauno valdi un pieņēma 21 rezolūciju un divus ieteikumus. ALA valdē ar vienprātīgu balsojumu ievēlēja: Mārtiņš Andersons (priekšsēdis), Andrejs Kancs (priekšsēža vietnieks), Anita Grīviņa (kasijere), Nora Muižniece Steele (sekretāre), Dzintars Dzirma (Sabiedrisko attiecību nozare), Elisa Freimane (Izglītības nozare), Kristīne Ģīga (Biedru un līdzekļu vākšanas nozare), Miķelis Ģīga (Sporta nozare), Valda Grinberga (Kultūras nozare), Diāna Kārklīņa (Labdarība Latvijā nozare), Linda Zālīte (Informācijas nozare), Inese Stravelli (Kultūras fonds). Revīzijas komisijas locekļi: Daina Bolšteins, Ingrīda Heinze, Una Veilande.

Mākslinieka Jāņa H. Sandera vasaras personālizstāde bija skatāma galerijā The Grand at Maine Art Hill, 1 Chase Hill Rd. no 10. līdz 29. septembrim. Izstādi var noskatīties tiešsaistē <www.maine-art.com/shows>. Gleznās ir redzams māksliniekam tik raksturīgais

Jānis H. Sanders. *Pie klintīm. Near the Cliffs*. Eļļa uz paneļa. 30" × 30"

satriecošo debess un gaismas apvienojums ar cilvēka un dabas radītām konstrukcijām.

„Katru gleznu es sāku ar debesīm; man tas ir vissvarīgākais elements,” saka Sanders. „Debesis ir gaišas. Mēs esam tajās iegrimuši. Tas ir noteicošais, lai radītu gleznas atmosfēru. Vizuāli un praktiski tas nodrošina fonu citiem gleznā redzamajiem objektiem. Es gleznoju šīs zilās debesis, katru reizi kā no jauna.”

Apmeklētākās izstādes tituls LNMM pēdējo 30 gadu laikā pieder Miervalža Poļa personālizstādei „Ilūzija kā īstenība” (2016), ko aplūkoja 85 601 cilvēks. Tā pārspēja iepriekšējo rekordu – gleznotājas Maijas Tabakas darbu skati, kas muzejā notika 1992. gadā un kuru apmeklēja 70 112 cilvēki. Izcilā latviešu ainavista Vilhelma Purviša 150. jubilejai veltītā **izstāde PURVĪTIS**, kura no 2022. gada 28. maija līdz 16. oktobrim norisinās Latvijas Nacionālā mākslas muzeja gal-

venajā ēkā (Rīgā, Jaņa Rozentāla laukumā 1), kļuva par otro apmeklētāko izstādi LNMM un kopumā to apskatīja 75 972 skatītāji.

Lielais Purviša izstādes apmeklētāju skaits liecina, ka izstāde izvērtās par notikumu Latvijas mākslas dzīvē, secina projekta kuratore Aija Brasliņa. Purvītis (1872-1945) ir nacionālās ainavu glezniecības pamatlicējs, daudz darījis Latvijas mākslas starptautiskajai atpazīstamībai un līdzdarbojies Latvijas mākslas izglītības sistēmas veidošanā. Viņš ir atzīts par vienu no galvenajām personībām Latvijas 20. gadsimta pirmās puses vizuālajā mākslā.

Purviša 150. jubileja ir iekļauta Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) svinamo dienu kalendārā 2022. gadā.

Pēc divu gadu pulcēšanās tikai Zoom, šogad 23., 24., 25. septembrī Pasaules Latvie-

šu Amatieru Teātru savienības (PLATS) dalībnieki satiekās klātienē Stokholmā, Zviedrijā. Uz pasaules latviešu amatieru teātru saietu „PLATS SOLIS” bija aicināti ierasties visi – gan PLATS biedru dalībnieki un to atbalstītāji, gan arī jebkurš interesents pasaulē, kas mīl latviešu teātri. PLATS, kas apvieno 22 latviešu amatiereteātrus pasaulē un ir dzimis Covid pandēmijas laikā, savu darbību uzsāka 2021. gada janvārī.

Stokholmā trīs dienu laikā tika izrādīti 19 teātru iestudējumi, aptverot 10 valstis – Austrāliju, Latviju, Zviedriju, Norvēģiju, Lielbritāniju, Islandi, Dāniju, Iriju, Itāliju, Somiju.

No 2022. gada 27. septembra līdz 2023. gada 25. februārim Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejā (Elizabetes ielā 57a, dz. 26, Rīgā) skatāma izstāde „Ludolfs Liberts – Art Deco teātra karalis. 2. daļa”. Ludolfs Liberts (1895-1959) ir viens no spožākajiem teātra māksliniekiem 20. gadsimta 20.–30. gados. Viņa noformētās izrādes atšķir izdomas bagātība, krāsu spilgtums un formu krāšņums. Turpinot stāstu par Ludolfu Libertu, Romāna Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejs nomaina mākslinieka darbus izstādē „Ludolfs Liberts – Art Deco teātra karalis”. Jaunā dekorāciju un kostīmu skicju atlase ilustrē tās pašas izrādes, par kurām vēsti ekspozīcijas pirmajā versijā jau apkopota informācija. Arī atjaunotajai izstādei ir izvēlēti meti galvenokārt no Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājuma, un līdz šim tie nekad nav bijuši eksponēti vai publicēti. Darbu maiņa ir nepieciešama no saglabāšanas viedokļa, jo grafikai, darbiem uz papīra, ir ierobežots eksponēšanas termiņš.

Ņujorkā dzīvojošā režisore **Signe Baumanē** ir pieredzīga vairākiem kontinentiem. Debitējusi kino Latvijā deviņdesmitajos ar filmu *Kurpītes*, studējusi filozofiju Maskavā, sevi atradusi Ņujorkā.

Mans laulību projekts (My Love Affair with Marriage) ir Signes Baumanes otrā pilnmetrāžas animācijas filma (pirmā – *Akmeņi manās kabatās*). Arī šī filma veidota autortehnikā, savienojot papjē mašē dekorācijas ar zīmētiem, animētiem tēliem, kuriem visiem ir pašas autorens vaibsti. Filmas pamatā ir ļoti personisks ceļojums sievietes un viņas vīriešu pasaulē, atsaucoties gan uz pasaules mītiem, gan uz neirobioloģijas zinātniskajiem sasniegumiem. Galvenā varone Zelma šajā stāstā no jaunas romantiskas

meitenes kļūst par precētu sievu ar visām no tā izrietošajām emocionālajām un fiziskajām sekām. Viņa satiekas ar sev lemtajiem vīriešiem un Sirēnām, kas mudina darboties un pieņemt lēmumus.

Filma veidota gan starptautiskajai auditorijai angļu valodā, gan latviešu valodā. Zelta balsi Latvijas versijā ieskaņojusi Laura Čaupale, bet viņas vīriešus filmā ierunājuši Edgars Samītis un Dainis Grūbe. 23 dziesmas abās valodās iedziedājis meiteņu trio „Limonāde”.

Pasaules pirmizrādi piedzīvojusi Traibekas kinofestivālā Ņujorkā, Eiropas pirmizrādi – animācijas festivālā Ansi, Francijā. Signes Baumanes pilnmetrāžas animācijas filma *Mans laulību projekts* beidzot sastapās ar skatītājiem Latvijā, atklājot devīto Rīgas Starptautisko kino festivālu.

Eiropas Kinoakadēmija 19. oktobrī izsludināja vairākus balvām nominēto filmu „īsos sarakstus”, arī piecas animācijas filmas, kas pretendē uz Eiropas Kino akadēmijas balvu kategorijā Labākā animācijas filma, un šajā pieciniekā iekļauta Signes Baumanes pilnmetrāžas animācijas filma *Mans laulību projekts*.

Knutam Skujeniekam

(1936.05.IX - 2022.25.VII)

Latvijas Okupācijas muzeja jaunā ekspozīcija beidzas ar bieži citētām dzejnieka Knuta Skujenieka rindām

*neraudāt par to kas bijis
nebīties par to kas rīt
tikai saudzīgi un droši
savu vāgu taisnu dzīt*

Skujenieka rindām garām ejot, apmeklētājs atraisa Latvijas karoga projekciju, kas viņam iet līdz līdz pašām beigām – no okupācijas gadu tumsas labirinta pretī gaismai.

Skujenieks nekad nezaudēja cilvēcību un ticību. Gulags viņu nesalauza. Viņš tikai kļuva stiprāks. Saprata – ļaunumu var uzvarēt tikai cilvēcība, un tikai ticība var dzīvu uzturēt cilvēcību..

Pirmo reizi viņu satiku 1989. gada maija beigās Minsteres latviešu ģimnāzijas izlaiduma laikā. Ilgi nospiedošajā padomju sprostā turētie latvieši dedzīgi devās uz ilgi aizliegtajiem Rietumiem. No mūsu sarunas, kas nebeidzās līdz četriem rītā, man skaidri atmiņā iespiedušies viņa vārdi:

Valter, lēģeris tev iemāca, ka ne tikai tu esi cietējs un ka ne tikai tava tauta ir cietēja.

To apliecina viņa Gulagā spēcīgi uzplaukusi dzeja. Cilvēcība un ticība.

Paldies, Knut, ka biji. Paldies, ka atstāji mums savu taisno vāgu un tajā sēto dzejas sēklu..

*un gadu gadā vagā taisni dzītā
dīgst ziedos sīkstās sēklas sētas salā
un augu gadu zied un nenovīst
kad arājs pats jau garās vagas galā*

Valters Nollendorfs

Violeto viršu un saules apspīdēta

Lija Brīdaka

(1932.3.IX - 2022.19.IX)

Septembris Lijai Brīdakai visu mūžu bijis īpašs. No bērnu dienu dāvanām 3. septembra rītā līdz Latvijas valsts augstāko amatpersonu sveicieniem un tuvinieku, draugu, dzejas cienītāju rožu ziediem 90 gadu jubilejas dienā 2022. gada 3. septembrī Rīgas Latviešu biedrības Baltajā zālē.

Liktenis ir neizzināms. Pēcsvētku sešpadsmitās dienas austošo sauli Lija Brīdaka sagaidīja jau aizgājusi citā dimensijā.

Kas paliks ļaužu atmiņā? Kāds krāsu dzīpars ierakstīts literatūras un tautas vēsturē?

Savas dzīves pēdējā augusta mēnesī Lija Brīdaka ļoti atklāti un emocionāli savu dzīves ritējumu izstāsta žurnālistei Līgai Blau.

Gaišās bērnu dienas Alūksnē kopā ar mammu, skolotāju Rozāliju un tēvu, grāmatvedi Jāni Brīdakiem. Agrī apgūta lasītprasme un vēlme to pielietot ikdienā. Tas dod iespēju izzināt jaunus apvāršņus un arī pašai pamē-

ģināt savus domu lidojumus izteikt rakstu valodā. Mācoties 6. klasē, izlasīts, skolotājas Zemas Putnas dāvāts, Mirdzas Ķempes dzejas krājums *Rīta vējš*. Kā ceļamaize, kā pamudinājums.

Vienmēr viņa bijusi vecākā māsa četrus gadus jaunākajai Mārai (rakstniece Māra Svīre). Visu mūžu tuvas, bet dažādas.

Profesionālās zināšanas pēc Alūksnes vidusskolas beigšanas jaunā dzejniece iegūst studējot LU Filoloģijas un vēstures fakultātē. Kā latviešu valodas un literatūras skolotāja, viņa dažus gadus māca jauniešus Bauskas 1. vidusskolā (1956-1958).

Dzejnieces, prozaikē, dramaturģes, kino-scenāriju autore un krājumu sastādītājas mūža devums mūsu literatūras un kultūrvēsturē ir bagāts.

Lijas Brīdakas pirmā publikācija presē dzejoļis „Audējas” (laikraksts *Padomju Jaunatne*, 1953. gada 24. aprīlis), bet prozā – stāsts „Es neesmu tevī vilies...” (žurnāls *Padomju Latvijas sieviete*, Nr. 6).

Pirmo autore dzejas grāmatu *Man dzīve dāvina smaīdu* lasītājs iepazīst 1962. gadā. Tad *Zem pērkona debesīm* (1966), *Domudienas* (1968), *Uzticības vārdi* (1972), *Gulbju pavādišana* (1977), *Mazas ironiskas* (1979), *Mūžīgais vaicājums* (1986), *Māja* (1992, Bellas Ahmaduļinas un Lijas Brīdakas kopkrājums ar Brīdakas priekšvārdu un atdzejojumu), *Dīvēji vēji* (1997), *Magoņu mākoņi* (1999).... Lijas Brīdakas daiļrades būtība ir racionālas, sabiedriski aktīvas sievietes iekšējās pasaules atklāsmē, interpretējot kaismi un klusinātos toņos risinātas pārdomas par cilvēka dzīvi un pārdzīvoto.

Prozā dominē apcere par sievietes lomu un vietu sabiedriskajās norisēs. Liju Brīdaku interesē dzīves filozofiskie aspekti, mīlestības un pienākuma attiecības, garīgais un materiālais. Pirmā prozas grāmata *Dienas prasa atbildi...* publicēta 1964. gadā. Pēc tam *Portrets profilā* (1970), *Pilsētas atslēgas* (1975, ekranizēts 1973), *Atspēle* (1997), *Aizvējš pie jūras* (2000), *Melnās ogas* (2001), *Atstāt pēdas...* (2002), *Atbalss bez balss* (2020), *Liktņīgie krustojumi* (2022).

Dzejas izlases, kā norāda izdošanas gadskaitļi, ir atskaite par dzīves iepriekšējo periodu. Autore atlasa nozīmīgāko, mākslinieciski un saturiski kvalitatīvāko sniegumu. Krājumi *Septembra tembrs* (1982), *Mežraga sauciens* (2002), *Varavīksnes loks* (2022).

Dramaturģijā Lija Brīdaka negūst ievērojamus panākumus. Pēc viņas scenārija uzņemtas divas filmas, kurās atainotas sievietes, risinot ikdienas dzīves problēmas – *Stari stiklā* (1969), *Pilsētas atslēgas* (1974).

Vēl jāmin izdevumi, kuros Lija Brīdaka ir sākotnējās statusā – Anna Ahmatova. *Baltie gājputni* (dzejas izlase, 1983, latviešu un krievu valodā, arī ievada autore un līdzatdzejojātāja), Bella Ahmaduļina *Noslēpums* (dzejas izlase, 1987, arī ievada autore un līdzatdzejojātāja), *Hilda Vīka atmiņās, mākslā, rakstniecībā* (1997), Valda Mora *Jāsteidzas dzīvot* (1997, arī priekšvārda autore), Ilze Kalnāre *Īsas vasaras rasa* (dzejas izlase, 1998).

Liju Brīdaku atcerēsimes kā sirds cilvēks. Ārkārtīgi smalkjūtīgu un iejutīgu. Līdzās radošajam darbam viņa bijusi atbildīgā redaktore Rīgas TV, nodaļas vadītāja žurnālā *Māksla*, Latvijas Padomju Rakstnieku savienības, kurā uzņemta 1962. gadā, valdes sekretāre,

izdevniecības *Liesma* galvenā redaktora vietniece, Rīgas kinostudijas galvenā redaktore, gadsimtu mijā aktīvi darbojusies Rēriha biedrībā.

Zināšanu lādei papildinājumu deva divu gadu mācību kurss Augstākajos scenāristuursos Maskavā. Interesantas, izziņošas pasaules mēroga personību lekcijas, dispuṭi, satikšanās ar ievērojamiem mākslas un kultūras cilvēkiem.

Lija Brīdaka centās izziņāt pasaules norises, centās būt dabas tuvumā. Viņa izjuta tās spēku. Tas raisīja viņā iedvesmu, vēlmi ar dzejas valodas līdzekļiem izteikt savu attieksmi notiekošajā sabiedrībā, cilvēku attiecībās.

Dzejniecei tuva Aspazijas daiļrade. Viņa centās izprast Raiņa līdzgaitniece dzīves ceļu un dzejas, dramaturģijas, sabiedriski politisko uzskatu šķautnes. Kad gadsimta sākumā sarežģījās Aspazijas mājas Baznīcas ielā 30, Rīgā liktenis, viņa daudzus gadus enerģiski kopā ar citiem kultūras cilvēkiem stāvēja sardzē, aizstāvēja muzeja ideju, piedalījās pasākumos. Viņa vienmēr prata atrast pareizos vārdus. Neuzbāzīgi. Pat it kā klusinātos toņos, bet stingri, loģiski, un teiktajā līdzcīvēki ieklausījās. Viņa nekad neliedza savu padomu. Neuzkrītoši virzīja sarunas, lai sekmīgi izdotos realizēt iecerēto. Nopietni domāja par katra sarīkojuma saturu, tā niansēm. Neizcēla sevi, bet centās priekšplānā izvirzīt pārējos.

Mūža pēdējās desmitgades dzejniece iesaistījās Rīgas Latviešu biedrības norisēs, it īpaši RLB Literatūras komisijas un Omulību klubīna organizētajās. Bija RLB biedre no 2006. gada.

Arī pēdējā tikšanās ar daiļrades cienītājiem notika pārpildītajā Rīgas Latviešu biedrības Baltajā zālē. Tieši deviņdesmitajā dzimšanas dienā! Māksliniece visu vasaru gatavojās – domāja par norises kompozīciju un nosaukumu „Dzīves skrējiens – laika skrējiens”, rūpīgi atlasīja dzejoļus, kurus pati arī vēlējās runāt. Tikai baiļojās – vai pietiks fiziskais spēks. Tas nedaudz spītēja. Cēli, kā dzejas karaliene, Lija Brīdaka ienāca zālē. Tērpusies violetā, atsaucot atmiņā dzejniecei tik mīļos un tuvos viršus...

Ieklausījāmie dzejniece viedi teiktajos vārdos. Ar dziļu cieņu pret klausītāju, dzejniece pati lasīja savus īpaši šim vakaram domātos dzejoļus. Dažādos dzīves laika posmos tapušos. Kā pārskatu, kā atskaiti, kā juzdama, kā citas reizes nebūs...

Atkal virši uzzied atvasaru priežu sila saules klajumos...

*Tā ir mana, tā ir mīļā krāsa.
Kā uz svētkiem. Kā uz augstiem godiem.
Steidzies, steidzies, dzīve alkainā!
Neatgādiniet, es pati zīnu šodien,
kas aiz violetiem viršiem nāk.*

Gaida Jablovskā

Lija Brīdaka bija kā upe – enerģiska vienlaikus rāma un harmoniska. Dzejniece cilvēcis-kā lieluma noslēpums bija meklējams vienkāršībā, inteligencē, elegancē, vitalitātē, viedumā un prasmē ieklausīties, izprast, mierināt. Lijas Brīdakas klātbūtne bija kā rīta rasas spirtums, kas spēcīnāja un iedvesmoja tos, kurus dzejniece sauca par savējiem.

Lijai Brīdakai piemita dzejas stāja. Šis dzejniece precīzais raksturojums pieder Ērikam Hānbergam, sveicot dzejnieci 70. gadu jubilejā. Ne velti, jo Lija Brīdaka aktīvi dzīvoja līdz dzejas procesam, izprata, analizēja, izteica viedokli, bet nekad to nenoliedza, nenonīcināja, jo pati vienmēr bijusi laikmetīga dzejniece. Taču Lija Brīdaka palika viņa pati – vienmēr uzticīga savam īpašajam radošajam rokrakstam. Pēdējā publikācijā, un tas bija žurnālā *Jaunā Gaita* 2022. gada rudens numurā, Lija Brīdaka rakstīja: „Es, protams, lasu un saprotu, ka šodienas jauno paaudžu dzejnieki tagad raksta un, droši vien, arī lasa pavisam citādu dzeju gan saturā, gan formā. Negribu savā vecumā būt līdzskrējēja un piemēroties tam, kas nav mana būtība un gadiem ierastais dzejas stils.”

Lija Brīdaka man vienmēr bijusi un būs klātesoša kā upe – nepārtraukti plūstoša, plaša, sirdskaidri dzīdra un vienalikus dziļa, veldzējoša un ļoti, ļoti skaista...

Sandra Ratniece

Valters Nollendorfs

RUNĀ KRITUŠAIS UKRAINAS KARAVĪRS

ši ir
mana augsne
mani graudi
mana maize
ši ir
mana zeme
mana tauta
mana valsts
es esmu *rus*
vikingu cilts
Ukrainas
sēkla un sakne
nezāle maskavīts
mani ne nomāks
ne mani izraus
jo esmu augsne
pats savā zemē
esmu tās graudi
un tās maize
uz mūžu

SPEAKS THE FALLEN UKRAINIAN SOLDIER

this is
my soil
my grain
and my bread
this is
my land
my people
and my state
I am *Rus*
the Viking
Ukraine's
seed and root
no Muscovite weed
will suppress
nor eradicate me
I am the soil
of my land
I am its grain
and its bread
forever

SPRICHT DER GEFALLENE UKRAINISCHE SOLDAT

dies ist
mein Boden
mein Getreide
und mein Brot
dies ist
mein Land
meine Leute
und mein Staat
ich bin *Rus*
der Wikinger
Ukraines
Samen und Wurzel
kein Moskowiter Unkraut
wird mich ersticken
oder vertilgen
ich bin der Boden
meines Landes
ich bin sein Getreide
und sein Brot
für immer

2022.04.III - 18.III

JAUNĀS GAITAS LABVĒĻI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rita Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Līga Gaide
Rita Gāle
Vitauts Kalniņš
Dace Ķezbers
Andrejs un Ilona Ķīse
Ruta Kupce
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvija Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Jānis M. Riekstiņš
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Knuts Skujenieks
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Lauma Upelnieks Katis
Kārlis Vasarājs
Vilis Vītols
Lilija Zaļkalne
Lilija un Manfreds Ziverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Igors-Ivars Balodis

Ilgonis Bērsons

Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ilze Lāce-Verhaeghe
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Jānis Lindbergs
Sarmīte Lunde
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Martha Munters
George Neimanis

Jānis J. Pirktiņš

Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Astrida Ramrath
Velta Reimanis
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksa
Andrejs Sināts
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irīna un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Eleonora Šturma
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Viksniņa
Aivars Vīlemsons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Žubeckis
Amerikas Latviešu palīdzības
fonds (LRFA)
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
SIA Drukātava
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Māra Beldava
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Laima Martinska
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis Rokpelnis
Silvija Rūtenberga
Gunta Sempa
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ieva Vidners
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore: Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Vladis Spāre, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Latvijā *Jauno Gaitu* meklējiet Jāņa Rozes un Zvaigznes ABC veikalos. Bibliotēkās lasiet par brīvu!

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Nota Bene!

Turpmāk *Jauno Gaitu* izdosim tikai e-formātā, vairs neapdrukāta papīra formātā. Skat. 1. lpp.

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* numurus no *JG251* (ziema 2007) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no redakcijas. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:**

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

IN THIS ISSUE

LITERATURE

POETRY: Agita Draguna, Emīls Klaužs, Sandra Ratniece, Aija Rozena and Reinis Runcis offer selections of their recent work.

PROSE: Ilze Lāce, Maija Migla-Streiča, Patrīcija Preisa, Mārtiņš Pommers, Sandra Ratniece and Jana Veinberga offer short stories and vignettes.

HISTORY

Herberts Cukurs (1900-1965) was a Latvian aviator and deputy commander of the so-called Arajs Kommando, the Latvian Auxiliary Police unit founded by Viktors Arājs, which carried out the worst mass murders of Latvian Jews in the Holocaust of World War II. Long-time member of our editorial staff Juris Šlesers reports on new insights about the extent of Cukurs' complicity given in a recently published book by Linda Kinstler, *Come to This Court & Cry. How the Holocaust Ends*.

VISUAL ART

Agnija Lesničenoka, archival expert at the State Archives of Latvia and a doctoral candidate at the Art Academy of Latvia writes about painter Pauls Puzinas (1907-1967), "...with Lithuanian roots but Latvian at heart".

Artist, educator, head of the American Latvian Artists Association and JG art editor Linda Treija of Houston TX, writes about the recent work of contemporary artist Rita Grendze, whose home is in Aurora IL, near Chicago.

Treija together with Aija Moeller, a non-profit organization manager in Washington, DC and an artist in her own right, offer a "Collage of Impressions" of a production of a play, *Anšlavs un Veronika*, by Raimonds Staprāns of San Francisco, at the XV Latvian Song and Dance Festival in St. Paul MN last summer.

All visual art is illustrated throughout the magazine. The cover art for this issue is by Rita Grendze.

ABOUT BOOKS

Kristīne Ilziņa reviews Arno Jundze's biography of poet Eduards Veidenbaums (1867-1892) *Es nemiršu nekad (I Will Never Die)*,

Vija Laganovska – Gundega Repše's novel *Sarunas ar sīko (Conversations with the Little One)*,

Agija Ābiķe-Kondrāte – Ronalds Briedis' book of poetry *Nulles summa (Null Sum)*.

Ingus Barovskis reviews three books by Lithuanian authors Sigitas Parulskis, Undinė Radzevičiūtė and Rasa Aškinytė, translated into Latvian by Dace Meiere.

Ojārs Spārītis shares his introduction to Ilgonis Bērsons' *Jaunie laiki – manos vecumgados. Vēstis, izraksti un piezīmes (1991-2020) (Modern Times – In My Old Age. . .)*.

BRIEFLY NOTED

Linda Treija highlights some of the important events in the world of Latvian art that have taken place since our last issue.

IN MEMORIAM

Valters Nollendorfs pays homage to poet Knuts Skujenieks (1936-2022); Gaida Jablovskā and Sandra Ratniece pay homage to poet Lija Bīdaka (1932-2022).

Valters Nollendorfs shares his poem "Speaks the Fallen Ukrainian Soldier":

*this is / my soil / my grain / and my bread /
this is / my land / my people / and my state /
/ I am Rus / the Viking / Ukraine's / seed and
root / no Muscovite weed / will suppress /
nor eradicate me / I am the soil / of my land /
I am its grain / and its bread / forever.*

OUR NEXT ISSUE AND SUBSEQUENT ISSUES WILL NO LONGER BE AVAILABLE FOR SUBSCRIPTION IN HARD COPY. WE WILL CONTINUE PUBLICATION DIGITALLY.

SOFT COPY IN HTM AND PDF FORMAT WILL BE AVAILABLE FREE OF CHARGE ON OUR WEBSITE <jaunagaita.net>.

